

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ULIČNÍ NÁZVOSLOVÍ V MĚSTĚ KAPLICE

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

Autor práce: Vít Janeček

Studijní obor: Bohemistika – Anglický jazyk a literatura

Ročník: třetí

2014

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 1. dubna 2014

.....

Vít Janeček

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Štěpánu Balíkovi, Ph.D., za vedení bakalářské práce, za poskytnuté konzultace i za jeho odborné rady. Dále bych chtěl poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Českém Krumlově, jmenovitě paní PhDr. Jolande Minářové, Mgr. Veronice Benešové, Bc. Lence Janíčkové, Bc. Elišce Řepové a Pavle Sršňové za vyhledání dokumentů ve všech zpracovaných i nezpracovaných archivních fondech, které jsem si v průběhu svého bádání vyžádal. Významnou pomoc při orientaci v regionálním oddělení Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích mi poskytl Mgr. Jan Mareš. Mé poděkování patří i panu Jaromíru Měšťanovi z odboru správy majetku Městského úřadu v Kaplici a panu Josefu Kalošovi, místostarostovi MÚ v Kaplici za poskytnutí vlastního svědectví o některých historických skutečnostech a o změnách uličních názvů města ze zkoumaného období.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá jmény ulic, náměstí, význačných staveb a dalších prostranství ve městě Kaplici v okrese Český Krumlov. Na základě archivních pramenů, historické a memoárové literatury sleduje historii města, urbanonyma zděděná ze starších dob a jejich proměny během 20. století až do současnosti. Analyzuje názvy z hlediska jejich motivace a významu, provádí také strukturní třídění názvů podle jejich původu a slovtvorné stavby. Cílem této bakalářské práce je shromáždit starší i novější urbanonyma a přispět k poznání vývoje města i jeho urbanonymie.

Anotation

Bachelor work discusses names of streets, squares, landmarks and other areas of the town of Kaplice in the county of Český Krumlov. On the basis of archival sources, memoir literature follows town's history, urbanonyms inherited from older times and their changes during the 20th Century until the present. It analyses names from motivational perspective and by their importance. It also executes structural sorting of names by their origin and framework. Goal of this bachelor work is to assemble both older and newer urbanonyms and to contribute to understanding of evolvement as well as its urbanonymy.

Obsah

Úvod	7
1. Teoretická část	11
1.1 Onomastika a urbanonymie	11
1.2 Motivace pro názvy ulic, pojetí jejich klasifikace	12
2. Metodologie	18
3. Historie městysu a města Kaplice	22
3.1 Nejstarší historie místa a okolí	22
3.2 Historie od 17. století do konce 18. století	27
3.3 Kaplice od počátku 19. století do konce 1. světové války	30
3.4 Kaplice jako součást Československa 1918–1938	36
3.5 Následky převzetí moci Hitlerem	39
3.6 Od připojení k Velkoněmecké říši až k vyhnání	43
4. Urbanonymie města Kaplice	49
4.1 Kaplice a její urbanonymie od 17. do konce 18. století	49
4.2 Urbanonymie města Kaplice v 19. století	53
4.3 Urbanonymie města Kaplice od počátku 20. století do konce 2. světové války	57
4.4 Urbanonymie města Kaplice po roce 1945 do roku 1960	64
4.5 Urbanonymie města Kaplice od 60. let do současnosti	72
Závěr	78
Seznam užitých zkratk	83
Seznam literatury a pramenů	84
Seznam tabulek v textu	89
Seznam příloh	90
Přílohy	91

Úvod

Předmětem bakalářské práce jsou názvy ulic a ostatních prostranství v městě Kaplice a jejich vývoj. V posledních letech mě zaujaly znatelné pokroky ve výzkumu uličního názvosloví a urbanonymie vůbec. Pro téma práce jsem se rozhodl na základě vztahu, který k tomuto příhraničnímu jihočeskému městečku od dětství chovám. V následujících kapitolách se zabývám názvy kaplických veřejných prostranství, která zahrnují ulice, náměstí, park, významné stavby a památky i některá další toponyma související úzce s městem, jejich stavem a nepatrnými změnami před rokem 1945 i proměnami od konce 2. světové války až do současnosti. Z první poloviny 20. století, tj. od jeho počátku až do konce 2. světové války, nejsou kromě městských kronik psaných německy kurentem doloženy žádné záznamy o pojmenování ulic. Měl jsem to štěstí, že jsem mohl využít memoárovou knihu Herberta Sailera, kaplického rodáka, *Kaplitz Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald* (1997), v níž je kromě historie města od nejstarších dob ze spolehlivých pramenů a kronik, zvaných pamětní knihy i mapa s uličním názvoslovím pocházejícím snad až z 16. století. Kromě toho jsem pracoval s archivními materiály z 2. poloviny 20. století. U každého názvu jsem se zabýval motivem, proč byla zkoumaná část města pojmenována tak, jak byla pojmenována, a podle motivace i formální struktury jsem se snažil o správné zařazení každého názvu i jeho změny. Touto prací bych chtěl přispět k prohloubení znalostí o urbanonymii města Kaplice, kterou ještě nikdo systematicky nezkoumal, a přiblížit stručně i historii města, která pro nové osídlence po roce 1946 začala bez vztahu k předchozím dějinám, bez navázání na tradice, jako tomu je v jiných městech a obcích.

Město Kaplice má dvojí historii. Do první poloviny 20. století převládalo německé obyvatelstvo, které žilo kromě společné historie s českými obyvateli i svou vlastní historii, od druhé poloviny 20. století začíná nová historie, kterou vytvářelo převážně české obyvatelstvo z různých částí Československé republiky. Demografický vývoj města však není předmětem mého zkoumání. Názvy veřejných prostranství nevypovídají jen o motivacích vedoucích k jejich pojmenování, ale také o celkové kulturní úrovni obyvatel města, o historických zlomech, kterých bylo 20. století plné. Práci mi komplikovala zejména neuspořádanost značné části archivních pramenů¹,

¹ Archivní materiál městského úřadu byl v SOKA Český Krumlov uspořádán a zkatalogizován jen do roku 1959, archiválie po tomto datu již nebyly chronologicky a druhově roztříděny.

kvůli níž jsem si v lokalizaci některých ulic a míst musel pomáhat svědectvími pamětníků a mapami, a která mi často zabránila přesněji datovat změnu názvu ulice či jiného typu veřejného prostranství.

Jako zdroj poznání poválečných urbanonym v Kaplici mi posloužily zejména archivní prameny z fondů Archiv města Kaplice, Místní a Městský národní výbor Kaplice, uložené ve Státním okresním archivu v Českém Krumlově (dále jen SOkA). V SOkA jsem procházel zejména zápisy z jednání městské rady a pléna Městského národního výboru v Kaplici. Fondy jsou v archivu shromážděny do roku 1989. Městská úřední dokumentace z let 1990–1992 a z dalších let 21. století se zápisy z jednání městské rady na své umístění v archivu stále ještě čeká.

Zápisy ze zasedání městské rady (MNV a MěNV v Kaplici) a zastupitelstva (pléna) pro mě představovaly nejdůležitější pramen pro období po 2. světové válce, neboť v nich byly názvy ulic alespoň zpočátku pravidelně zmiňovány, z čehož se daly, zejména v průběhu let a v konfrontaci s mapovým materiálem, nepřímo vysledovat jejich změny. Hlavním nedostatkem těchto zápisů bylo, že záznam přejmenování nebyl jejich primárním ani sekundárním účelem, ze zápisů jsem někdy nemohl vysledovat ani motivy pro přejmenování. Obzvláště cenné, bohužel však velmi vzácné, pro mě tedy byly zprávy ze zasedání názvoslovné komise, ze kterých se dala přesně datovat změna názvu vybraných ulic. Vzhledem k počtu ulic v tomto menším městě se však názvoslovná komise mnohokrát nesešla. V 60. a 70. letech 20. století jsem se v důsledku nové sídlištní výstavby setkával spíše s přibýváním nových ulic. Změny v názvech byly ojedinělé a týkaly se vždy jen hlavních ulic, náměstí a něčím důležitých prostranství. Velmi názorným pramenem pro mě byly archivní a městské mapy². Byly nezbytné pro utvoření hlubšího povědomí o topografii a jejím vývoji, daly se z nich vysledovat proměny názvů a samozřejmě přibývání nových ulic nesoucích nová pojmenování. Pro nástin historie města jsem kromě odborných studií, knih a článků využil také kroniku města³, přestože ve srovnání se Sailerovou knihou je pro období do roku 1945 neúplná. Také ke sledování proměn uličního názvosloví se ukázala jako nedostatečný pramen. Současný seznam ulic, který jsem konfrontoval s předešlými etapami vývoje, je dostupný na kaplickém městském úřadě a bylo možné jej ověřit na stránkách Ministerstva vnitra⁴ a Českého úřadu zeměměřického a

² [http://archivnimapy.cuzk.cz/](http://archivnimapy.cuzk.cz;); [http://www.ymapy.cz/jihocesky/cesky-krumlov/mapa-kaplice-4156/](http://www.ymapy.cz/jihocesky/cesky-krumlov/mapa-kaplice-4156;); <http://www.mestokaplice.cz/mesto-35/mapa-mesta/>;

³ Její digitalizace pro širokou veřejnost se připravuje, v současnosti je dostupná pouze prezenčně na Městském úřadě města Kaplice.

⁴ *Ministerstvo vnitra České republiky, Adresy v České republice* [cit. 2013-11-11]. Dostupné <http://aplikace.mvcr.cz/adresy/Region.aspx?regid=20286>.

katastrálního⁵. Ve svém bádání jsem do jisté míry spoléhal i na výpovědi dobových pamětníků, u nichž jsem užil metodu „oral history“. Patřili k nim paní Jarmila Mrzenová (narozena 1929), pan Josef Kaloš, místostarosta města Kaplice (narozen 1947), pan Jaromír Měšťan (narozen 1954), kteří v Kaplici žili celý život a kromě oficiálních názvů vnímali a spoluutvářeli místní označení ulic a prostranství v Kaplici. Při psaní bych však neobstál bez odborné literatury. Monografii v mé práci zastupuje již zmíněná kniha kaplického rodáka žijícího v rakouském Glasenbachu, pana Herberta Sailera.⁶ Cennou faktografií k dějinám města obsahovala i nepublikovaná diplomová práce Jarmily Dvořákové⁷, konkrétně její části vážící se k dějinám města po první světové válce. Zlomový rok 1945 v Kaplici mi pomohla přiblížit nepublikovaná bakalářská práce Tomáše Kysely⁸. K podchycení dávné historie města jsem využil článek Jaromíra Veselého *Města a městečka na Českokrumlovsku v patnáctém století*⁹ a nástin kulturní historie mi poskytl článek *K historii muzea okresu Kaplice* od Pavla Jelínka¹⁰. Spolehlivým podkladem pro informace se pro mne stala práce Karla Kuči, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.¹¹ Nejvíce historických fakt mi však přece jen poskytla kniha Herberta Sailera, který využil pamětních knih města Kaplice (*Gedenkbuch der Stadt Kaplitz 1, 2*), z nichž často doslovně citoval. Doplňoval je o další informace z archivních pramenů. Usnadnil mi práci především přečtením písemných záznamů psaných kurentem, německou obdobou novogotického kurzívního písma používaného na německém území až do poloviny 20. století, a zpřístupněním záznamů v tištěné podobě latinkou. Vybrané části textu ze Sailerovy knihy z němčiny přeložila Marie Janečková.

Moje teoretická příprava byla zcela zásadním způsobem ovlivněna články a studiiemi z periodik a z konferenčních sborníků. Jako první uvádím sborník *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*¹², odkud jsem čerpal hned ze dvou článků.

⁵ Český úřad zeměměřický a katastrální, *Veřejný dálkový přístup* [cit. 2013-12-11]. Dostupné <http://vdp.cuzk.cz/vdp/ruian/ulice/vyhledej?ob.nazev=Kaplice&ob.find=Vyhledat&ul.kod=&ulg.sort=N AZEV>.

⁶ H. Sailer, *Kaplitz: Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald: von den Anfängen bis zur Vertreibung seiner deutschen Einwohner*, 3. opravené vydání, Salzburg 1997. Kniha vyšla vlastním nákladem v počtu 70 kusů.

⁷ J. Dvořáková, *Ke studiu poválečného vývoje Kaplicka*, nepublikovaná diplomová práce, PF JU v Českých Budějovicích 1982.

⁸ T. Kysela, *Odsun Němců z Kaplicka v roce 1945 a 1946*, nepublikovaná bakalářská práce, FF MU Brno 2008.

⁹ J. Veselý, *Města a městečka na Českokrumlovsku v patnáctém století*. In: *Českokrumlovsko 1400–1460*. Český Krumlov: Státní okresní archiv, 1997, s. 44–53.

¹⁰ P. Jelínek, *K historii muzea okresu Kaplice (1945 – 1965)*. *Výběr* 34, 1997, č. 1, s. 52–54.

¹¹ Čerpal jsem z II. dílu, H–Kole, Praha: Nakladatelství Libri, 1997, s. 786–791.

¹² J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastiky. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2009.

Terminologickou průpravu mi poskytl článek Libuše Olivové-Nezbedové¹³ *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky* a především novější práce Rudolfa Šrámka *Úvod do obecné onomastiky*¹⁴. Abych mohl sledovat motivace pro pojmenování ulic, přečetl jsem článek od Jaromíry Šindelářové *Klasifikace českých a slovenských urbanonym*¹⁵, v němž se zabývá druhovým dělením názvů ulic na příkladu města Ústí nad Labem, a článek *Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie* Jaroslava Davida¹⁶. Pro srovnání svého přístupu s jinými jsem zvolil diplomovou práci *Urbanonyma v Českých Budějovicích* Terezy Nýdlové¹⁷ a monografii *Ulicemi města Českých Budějovic* autorů Daniela Kováře a Pavla Koblasy.¹⁸ K osvojení metod rozlišujících honorifikační motivy od ostatních mi posloužila nejnovější monografie Jaroslava Davida, *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice*, která se zabývá vývojem motivů honorifikace v českém prostředí v průběhu minulého století.¹⁹ Odborné termíny z onomastiky jsem vyhledával v *Encyklopedickém slovníku češtiny*²⁰, v *Akademickém slovníku cizích slov*²¹, kulturně historické pojmy v *Ottově slovníku naučném*²², v *Malé československé encyklopedii*²³ a také v *Onomastické terminologii ICOS (Onomastic terminology)*²⁴, k níž je připojen i Seznam klíčových termínů onomastiky (*List of Key Onomastic Terms ICOS (International Council of Onomastic Sciences)*).

¹³ L. Olivová-Nezbedová, K. Oliva, J. Svoboda, V. Šmilauer, T. Witkowski, *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*. In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 1973, roč. 14, č. 1, s. 30–218.

¹⁴ R. Šrámek, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999.

¹⁵ J. Šindelářová, *Klasifikace českých a slovenských urbanonym*. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík, *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2010, s. 463–469.

¹⁶ J. David, *Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie*. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík, *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2010, s. 131–136.

¹⁷ T. Nýdlová, *Urbanonyma v Českých Budějovicích*, nepublikovaná diplomová práce PF JU, České Budějovice 2012 [cit. 2013-11-12]. Dostupné <http://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>.

¹⁸ D. Kovář – P. Koblasa, *Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*, České Budějovice 1998.

¹⁹ J. David, *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*, Praha 2011.

²⁰ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. a kol., *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha 2002.

²¹ V. Petráčková – J. Kraus, *Akademický slovník cizích slov*, Praha 2001.

²² *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, I–XXVIII*, Praha 1888–1909.

²³ M. Štěpánek (ed.), *Malá československá encyklopedie*, 1.– 6. díl, Praha 1984–1987.

²⁴ www.icosweb.net/index.php/terminology.

1. Teoretická část

1.1 Onomastika a urbanonymie

Práce spadá do zorného pole onomastiky²⁵, která se zabývá vlastními jmény (onymy či proprii) a je součástí jazykovědy. Onomastika se dále dělí na bionomastiku, antronponomastiku, zoonomastiku, fytonomastiku, oikonomastiku, anoikonomastiku, mikrotoponomastiku, oronomastiku, hydronomastiku, chrématonomastiku. Metodologicky však práce vychází ze subdisciplíny onomastiky známé jako **toponomastika**, což je nauka, která se zabývá jednak názvy obydlených míst (**oikonomy**), jednak názvy míst neobydlených (**anoikonomy**). K názvům míst obydlených lze přiřadit **uliční názvy** a vůbec v širším pohledu **urbanonyma**. Prostřednictvím metodologických východisek toponomastiky jsem jednotlivá toponyma²⁶ identifikoval a dále třídil. Toponyma jsou všechny názvy lidmi vytvořených objektů a souborů objektů, které jsou lokalizovatelné na mapě. Toponymum je buď takovému objektu přiřazeno oficiálně, nebo musí existovat jistý konsenzus, alespoň mezi lidmi pocházejícími z jeho okolí. V mém případě, kdy jsem zkoumal městskou oblast, se jednalo v prvé řadě o urbanonyma, tedy o vlastní jména sídelních a nesídelních objektů, která se nacházejí v katastru města.²⁷ Podle Rudolfa Šrámka má označení urbanonymum dvě základní roviny.²⁸ Urbanonymum lze chápat jako označení pro každý objekt, obydlený i neobydlený, na území města a zároveň jako souborné označení pro celé město či vesnici. Urbanonymum tedy může být název celé čtvrti, městského obvodu, náměstí, ulic, mostů, ale i fontán, památníků a soch. Předmětem mého zájmu se staly i názvy několika přírodou vytvořených dominant v bezprostředním okolí města, a to řek, potoků a jiných vodních ploch ve městě a jeho blízkém okolí (hydronyma) a útvarů terénních (oronyma, agronyma). Pokud název pojmenovává nějaký specifický prvek městské reality, jedná se o chrématonymum.²⁹ Ani do jedné ze skupin nespádají vlastní jména obyvatel (antroponyma).

V českém prostředí se pokusy tematicky zpracovat místní jména objevovala už od 19. století. Systematicky to měla provádět Místopisná komise založená roku 1913 při České akademii věd a umění. Její pokračovatelkou se stala v roce 1952 Místopisná

²⁵ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. a kol., o. c. v pozn. 20, s. 293.

²⁶ Tamtéž, s. 491.

²⁷ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. a kol., o. c. v pozn. 20, s. 506.

²⁸ R. Šrámek, o. c. v pozn. 14, s. 162.

²⁹ L. Kuba, Dozná základní soustava a terminologie slovanské onomastiky brzkých změn? *Acta onomastica* 38, 1997, s. 13.

komise při nově vzniklé ČSAV³⁰, která sdružila do té doby rozdělená vědecká pracoviště. Nejintenzivnější výzkum místních jmen začal až po druhé světové válce. Etablování onomastiky jako samostatného vědního oboru zásadním způsobem pomohl Vladimír Šmilauer³¹, který navázal na předchozí práci středoškolského učitele Antonína Profouse. Jako předseda Názvoslovné komise kartografické při Ministerstvu stavebního průmyslu v ČSR řídil revidování 20 000 pomístních názvů, což bylo předpokladem pro pozdější studium uličních názvů. Od roku 1960 začal vydávat *Zpravodaj místopisné komise při ČSAV* po polském vzoru a byl jeho šéfredaktorem až do roku 1983. Vladimír Šmilauer toponomastiku v Československu prosadil jako vědní disciplínu a v roce 1975 na II. české mezinárodní onomastické konferenci shrnul její dlouhodobý cíl ve své přednášce „Cestou k novému Profousovi“, ve které bylo její založení i základní předpoklad pro její specializační rozvíjení. Díky tomu se mohlo rozvinout následné bádání o urbanonymech.

1.2 Motivace pro názvy ulic, pojetí jejich klasifikace

Při pronikání do problematiky uličního názvosloví jsem zjistil, že v akademické obci nepanuje jednota ohledně členění názvů ulic a veřejných prostranství. Zaznamenal jsem tři navzájem odlišné přístupy. První přístup prosazuje Libuše Olivová-Nezbedová, druhý Jaromíra Šindelářová a třetí, nejnověji představený, Jaroslav David. Seznámil jsem s těmito přístupy, abych mohl vybrat takový, který by se dal nejlépe aplikovat na malé jihočeské město ve 20. století. Jaroslav David se dlouhodobě zabývá honorifikačním motivem v toponymii. Výsledky svého bádání shrnul v habilitační práci *Vývojové tendence české oikonymie*³². Jako nejpřístupnější se mi výklad jeho dělení jeví v článku *Klasifikace honorifikačních toponym*³³. Podobné třídění je také v jeho již zmíněné monografii *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice* (2011) věnované honorifikačním motivům v názvech ulic. Vzhledem k rozloze mnou zkoumaného města a k povaze názvů ulic v něm se mi jako nejvhodnější ukázalo dělení podle Jaromíry Šindelářové, které nastínila v článku *Klasifikace českých a slovenských urbanonym*³⁴ uveřejněném ve sborníku *Mnohotvárnost a specifčnost české onomastiky* (2009). Šindelářová uvedla, že cílem klasifikace je postihnout všechny důležité znaky

³⁰ M. Štěpánek (ed.), *Malá československá encyklopedie* (A–Č), Praha 1984 s. 800–801.

³¹ L. Olivová – Nezbedová, Vladimír Šmilauer a toponomastika (přednáška z 29. 11. 1995), *Acta onomastica* 38, 1998, s. 49.

³² J. David, *Vývojové tendence české oikonymie*, nepublikovaná habilitační práce, FF MU v Brně 2011.

³³ Týž, *Klasifikace honorifikačních toponym*, *Slovo a slovesnost* 72, 2011, č. 1, s. 13–27.

příslušného jazykového materiálu. Urbanonymický materiál je na rozdíl od krajinné toponymie velmi bohatý. Hlavní problém klasifikace vidí v neshodách badatelů v tom, jak urbanonyma dělit, neboť hranice mezi urbanonymy a apelativy často splývá.³⁵ Jak už je patrné z předchozího textu, každý onomastik přichází s vlastním dělením. Tradiční dělení spočívá v rozlišování tzv. proprií **přímých** a **nepřímých**. Objekt může být pojmenován podle rysu, který je mu vlastní, nebo nepřímo podle jiného objektu. Jediným kritériem je tu formální stránka jména, která odděluje formální strukturu takového pojmenování od jeho onymického obsahu. Jména spolu nemají kromě formantu nic společného (např. *Včelín*, který se v ČR vyskytuje jako urbanonymum 6krát, a *Karlín* 3krát, nebo názvy ulic jako *Astrová*, *Átriová*, *Bórová* v slovenském městě Prievidza)³⁶.

J. Šindelářová dále připomněla tři nejúspěšnější základní principy klasifikace, které lze aplikovat i na urbanonyma, lexikálně-sémantický, morfologicko-slovotvorný a binární – dvouplánový, též lexikálně-sémantický a slovotvorný. Šindelářová v tomto svém článku často odkazuje na své slovenské kolegy, jmenovitě E. Krošlákovou, M. Blichu, R. Krajčoviče, M. Majtána a P. Odaloše a představuje také jejich přístupy ke klasifikaci. Např. Pavol Odaloš přistupuje k urbanonymům ze tří základních aspektů: sémantického, morfologicko-lexikálního a syntaktického.

E. Krošláková dělí pojmenování slovenských ulic do skupin orientačního a dedikačního typu. K prvnímu typu řadí pojmenování motivovaná směrem, polohou, objekty vytvořenými lidskou rukou, různými vlastnostmi ulic, světovými stranami, jejich funkcí, porosty, ptáky, názvy podle původního zaměstnání obyvatel či podle etnického (náboženského) původu. Dedikační názvy se skládají z názvů podle osobností z umělecké sféry, podle národních buditelů, vědců, kulturních a politických činitelů, hrdinů protifašistického odboje, zvláště vyděluje názvy inspirované klíčovými historickými událostmi. Její třídění pokládám ze všech uvedených za nejprůhlednější, proto mi poslouží jako inspirace k vlastní analýze.³⁷

M. Blichu rozděluje názvy ulic podle významu do několika vývojových fází, aby na nich mohl sledovat jejich proměny v konkrétních historických etapách. V nejzazší minulosti se podle Blichy pojmenovávaly ulice podle pomístních jmen,

³⁴ J. Šindelářová, Klasifikace českých a slovenských urbanonym, in: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2009, s. 463–472.

³⁵ J. Šindelářová, o. c. v pozn. 34, s. 464.

³⁶ J. Šindelářová, o. c. v pozn. 34, s. 465.

³⁷ Tamtéž.

polohy a různých apelativních pojmenování, měnících se v propria. S postupem času začaly vznikat tzv. „specifické“ názvy, které vznikly hlavně za účelem pojmenování ulic. Ulice byly do 40. let 19. století pojmenovávány převážně podle urbanistického uspořádání měst, nikoli podle osobností, což pokračovalo, dokud se urbanistické názvosloví nevyčerpalo. Poté se přikročilo k honorifikačnímu pojmenování podle osobností, mezi které se řadili majitelé pozemků, význační měšťané, patroni a různé historické osobnosti. Názvosloví ulic podle osobností Blicha dále dělí na angažované a neutrální. Za základní motivační aspekty považuje přírodu, lidskou činnost a osobnost.³⁸

P. Odaloš bral při třídění urbanonymických objektů v potaz také vývojové tendence, které určují nominační systém. Tyto tendence vedou k dominantnímu uplatnění vývojových rysů určitého sémanticko-strukturního typu názvů ulic a náměstí. Vyčlenil šest dvojic protichůdných tendencí, které se uplatňují diachronně a cyklicky: tradicionalizace – neologizace, nacionalizace – internacionalizace, teizace – ateizace, personalizace – depersonalizace, honorifikace – ahonorifikace.³⁹ V jiném článku hodnotí vývoj urbanonymie na konci 20. století. Konstatuje, že vývoj směřuje od schematizace k deschematizaci, od personalizace k depersonalizaci, od ahonorifikace k honorifikaci, od neologizace k tradicionalizaci, od ateizace k teizaci a od internacionalizace k nacionalizaci.⁴⁰ Domnívám se, že v různých městech nemohou platit všechny vymezené tendence.

R. Krajčovič se pokusil o klasifikaci jazykových prostředků struktury historických urbanonym a Šindelářová ho v článku cituje na s. 467. Rozlišil tři skupiny podle reality, kterou odrážejí: do první zařadil názvy urbanistických objektů (hrad, zámek, hradba, příkop, věž, brána, most studna, zahrada, ulička, volné prostranství aj.), do druhé názvy odrážející realie z oblasti hospodářského, společenského a kulturního života města (např. uličky a obydlí řemeslníků, sklady, trhy, mýta, cesty vedoucí přes město, hřbitovy, kláštery, kostely, školy atd.). Třetí skupinou jsou názvy motivované různými přírodními realiiemi (vrch, voda, řeka, kámen apod.).⁴¹

³⁸ M. Blicha, Sémantická motivácia nových názvov ulíc. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 63–69.

³⁹ P. Odaloš, Dynamika premien urbanonymie, in: J. Krško – M. Imrichová – P. Odaloš (eds.), *Sociálny kontext onymie*, Banská Bystrica 2006, s. 74–75.

⁴⁰ P. Odaloš, Urbanonymá v procese spoločenských zmien 90. rokov v európskych postsocialistických krajinách. In: P. Odaloš – M. Majtán, *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*. Banská Bystrica – Bratislava 1996, s. 86.

⁴¹ R. Krajčovič, Urbanonymia a dejiny. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia*. Bratislava 1988, s. 25–26.

Šindelářová oceňuje také **Šrámkovu** modelovou teorii, „která vychází z obecně platných pojmenovacích principů uskutečňovaných v rámci oikonymie, neboť vztahové a slovtvorné modely lze s jistými úpravami užít nejen ve všech třídách toponym, ale i při klasifikaci urbanonym“.⁴² V pojmenovacím urbanonymickém procesu má podle Šrámkovy významnou roli vztah pojmenovatele k pojmenovávané realitě. **R. Šrámek** vztah vymezuje čtyřmi sémantickými kategoriemi, odpovídajícími na otázky „kde“, „kdo“, „co“, „jaký“, „čí“, hodnotí názvy podle těchto vztahových modelů. Jejich konkrétním výrazem může v urbanonymii být i model slovtvorný. Oba modely tvoří dohromady urbanonymický pojmenovací model.⁴³ Šindelářová dále upozorňuje, že při pokusu aplikovat Šrámkovu modelovou analýzu je třeba respektovat, že pojmenovatel volí název na základě znaků, které považuje za významné a které odlišují daný urbanonymický objekt od ostatních objektů téhož druhu.⁴⁴

Zaujalo mne i konstatování, že vztahový model zachycuje buď skutečný, reálný vztah, nebo vztah, který nemá žádnou přímou souvislost s pojmenovávaným objektem. Šindelářová připomíná, že podobně jako vlastní jména místní jsou i urbanonyma motivována polohou a směrem objektu (*Rakovnická ulice*), ale někdy název neodpovídá reálné poloze či směru. Další druh motivace je typ objektu (*Hradební, Pivovarská ulice*). Důležitým faktorem je vlastnost ulice (*Kamenná, Větrná*). Přivlastnění (posesivita) není chápána jednotně: v rámci tohoto modelu je možnost posoudit názvy podle osob na základě skutečně existující souvislosti s existujícím objektem (*Václavské náměstí* v Praze), nebo pojmenování bez jakéhokoli vztahu k pojmenovávané skutečnosti (*Bezručova* a *Goethova ulice* v Kaplici i jinde). Tyto honorifikační názvy bez vztahu ke konkrétní osobě či události ve zkoumaném městě dokazují, jak často vznikaly a stále ještě vznikají na českém i slovenském území názvy bez větších nebo jakýchkoli souvislostí.⁴⁵

V článku K některým aspektům motivace v urbanonymii se David Vaculík⁴⁶ zabývá vztahem určitých typů urbanonym ke konkrétním městským objektům nebo k jejich umístění v městském prostoru. Tyto vztahy nazývá identifikační. Urbanonyma

⁴² J. Šindelářová, Klasifikace českých a slovenských urbanonym, in: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2009, s. 467.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ J. Šindelářová, o. c. v pozn. 42, s. 467–468.

⁴⁵ J. Šindelářová, o. c. v pozn. 42, s. 468–469.

⁴⁶ D. Vaculík, K některým aspektům motivace v urbanonymii. In: E. Minářová, D. Sochorová, J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 102.

pojmenovávají prostory města a usnadňují orientaci v něm. Vypovídají o tom, kde se ulice nacházejí, kam vedou, kdo v nich sídlí, jak vypadají.

Z hlediska sémantické motivace lze urbanonyma rozdělit podle převládajícího motivu na orientační a honorifikační. Vaculíkovo dělení orientačních urbanonym nabízí přesnější klasifikaci, proto je využitelné. Do první skupiny řadí urbanonyma, jejichž propriálně pojmenovací motiv obsahuje sémantický příznak vyjadřující souvislost prostoru s názvem. Patří sem názvy ulic odrážející:

- a) orientaci, a to směr: (*Olomoucká*), polohu: (*Horní náměstí*),
- b) vlastnost, a to tvar: (*Lomená*), funkci (*Spojovací*), význam (*Hlavní*), stáří (*Nová*), charakter (*Dlouhá*),
- c) významný objekt, současný i bývalý, který se v ulici nachází, nebo k němuž ulice směřuje: (*Nádražní*),
- d) zaměstnání, nebo etnický původ obyvatel prostoru: (*Pekařská*, *Židovská*),
- e) oikonymum či anoikonymum: (*Na Fifejdách*).

Vaculík jako jiní autoři připomíná, že orientační urbanonyma navazují na městskou zástavbu, i když jejich skutečný vztah k realitě může být z různých důvodů, souvisejících s historickým a onymickým vývojem města, nepřesný, iluzorní či přímo zavádějící. Parafrázuje Pavla Odaloše, že se původní orientační funkce mnoha sémantických skupin ztrácí (Odaloš 2006: 99). Přesto lze orientačně motivovaným názvům ulic přisoudit stabilitu, často se vyskytují v historických centrech, neboť tam byly původní názvy, i když toto tvrzení neplatí stoprocentně⁴⁷. Orientačně motivované názvy se prý častěji nacházejí v okrajových částech, v městysech a menších obcích. S tímto názorem si dovoluji polemizovat. V okrajových částech se sice objevují (jako pozůstatek původních pojmenování), jde-li však o novější zástavbu, mají ulice často názvy s nepravou orientační motivací. Souhlasím však s tvrzením, že v městysech a menších obcích se orientační názvy urbanonym drží pevněji. O tom se zmiňovala už Matúšová (1989: 181), že čím je město menší, tím více má názvů vycházejících z reality.

Vaculík dále uvádí, že od 30. let 20. století pronikají do uličního názvosloví „rostlinné“ a „zvířecí“ názvy (*Rozmarýnová*, *Pěnkaví*), typické pro okrajovou zástavbu. Takové ulice přibýly zvláště v nové zástavbě. Ve skupině orientačních urbanonym roste

⁴⁷ D. Vaculík, o. c. v pozn. 46, s. 103.

počet tzv. reklamních urbanonym, jako *Slunečná, Na Vyhlídce, Vylídková, Jasná, Klidná, Letní*, která se ve městech objevují od 60. let minulého století.⁴⁸

Orientační urbanonyma označovala městská prostranství už ve středověku. Teprve od druhé poloviny 19. století se s nárůstem počtu ulic a také pod vlivem politické situace rozvíjí honorifikační motiv (srov. David 2011a: 175). Důležité je připomenout, že honorifikační motiv se sice vyvinul z motivu posesivního, avšak nevyjadřuje skutečné vlastnictví. Vztah k významné osobnosti je zde vyjádřen pouze symbolicky (Šrámek 1999: 49). Význam oné osobnosti může být regionální (*Prokešovo náměstí*), národní (*náměstí T. G. Masaryka*) nebo mezinárodní (*Patrice Lumby*). Může také jít o vztah k instituci (*Čs. Armádního sboru*), k historické události (*28. října*), místu (*Lidická*), abstraktnímu pojmu (*nám. Svobody*). V takových případech chybí sémantický příznak postihující vazbu urbanonym na označovaný prostor. Honorifikační urbanonyma bývají v centru města, zatímco v okolních částech města, na sídlištích a na okrajích městského katastru se vyskytují ojediněle. U honorifikačního motivu má přednost společenská a politická prestiž, vlivem ideologických zásahů se však honorifikační motiv často měnil. Nejen dříve, ale i v současné době dochází ke schematizaci.⁴⁹ Hranice mezi skupinou názvů orientačních a honorifikačních není ostrá: orientační názvy odkazují na určitý prostor, honorifikační názvy tento odkaz nemají. Vaculík uvádí, že mezi oběma skupinami se vymezují hraniční typy, které tvoří jejich průnik. Takovými typy mohou být urbanonyma pojmenovaná podle obyvatel městského prostoru, tj. řemeslníků, členů církevních řádů (*Hrnčířská, Dominikánské náměstí*). Tento typ se v názvosloví rozvíjí i ve 20. století (*Studentská, Požárníků*). Na počátku první Československé republiky vznikla pojmenování *Sokolská třída, Sokolská ulice*, spojená s Tělocvičnou jednotou Sokol.⁵⁰ Po roce 1948 se začala objevovat urbanonyma *Pionýrská, Pionýrů, sad Pionýrů, Most Pionýrů*, odrážející vztah k Pionýrské organizaci, u nichž je někdy patrná i souvislost s prostorem, i když v nepatrné míře. Podobně je tomu i u novějších názvů (*Junácká, Skautská*) vzniklých v 90. letech 20. století. Některé názvy vznikly naprosto schematicky, jako např. *Partyzánská, Čs. armády, Interbrigadistů*, a mají především oslavný ráz.⁵¹ Vaculík si klade otázku, zda má vazba mezi názvem a prostorem praktický význam při orientaci

⁴⁸ D. Vaculík, K některým aspektům motivace v urbanonymii. In: E. Minářová, D. Sochorová, J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 102.

⁴⁹ D. Vaculík, o. c. v pozn. 48, s., 103.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ D. Vaculík, o. c. v pozn. 48, s. 104.

ve městě. Konstatuje, že nejistá výpovědní hodnota a nedůvěra k informační stránce uličních názvů vedou spíše k tomu, že urbanonyma považujeme jen za uliční značky. Některá současná urbanonyma postrádají vazbu na okolní prostor. Vaculík jmenuje *Junáckou ulici* v Brně a Opavě. Tvrdí, že celkově se dá hovořit o posunu k honorifikaci a schematizaci a cituje podobný názor P. Odaloše (2006: 103). Zmiňuje, že urbanonyma etnického a náboženského původu mohla mít původně motivaci orientační, později však většinou honorifikační. Ta se uplatňuje skrze společensko-politické funkce. Urbanonyma pojmenovaná podle etnik a států často tvoří složky tzv. systematizovaného pojmenování a převažuje v nich oslavný ráz.⁵²

Protichůdnou tendencí je vazba honorifikačních urbanonym na konkrétní městské objekty nebo na umístění v prostoru, který pojmenovávají (např. v blízkosti olomouckého letiště jsou ulice *Pod letištěm*, *Pilotů*, *Gen. Fajtla* aj. Podle J. Davida mohou honorifikační urbanonyma mít i „jistou orientační funkci, i když nepřímou“ (2011a: 232). Vaculík parafrázuje i tezi J. Matúšové z roku 1988 podle J. Davida o tom, že v malých městech existuje vztah mezi honorifikačním názvem ulice a objektem v ní, např. v *Komenského ulici* je škola, v *Tyršově ulici* je sokolovna.⁵³ Vaculík však dodává, že uvedená tendence se projevuje vzácně a že městské prostředí je tvořeno z valné části „orientačně prázdnými“ honorifikačními názvy.⁵⁴ Každý městský prostor má pro účely pojmenování určitou ideologickou hodnotu, podle níž se v prostoru realizují jednotlivé motivy. Z reprezentativního hlediska má samozřejmě největší potenciál jádro města – hlavní a okolní náměstí, přilehlé ulice, nábřeží, třídy, sady. Následují hlavní městské tepny, centra částí vnitřního města a jeho okolí. Zvláštním prostorem pro realizaci pojmenovacích motivů je socialistická sídlištní zástavba. Nejmenší ideologickou hodnotu mají okrajové lokality venkovského rázu, vesnice připojené k městu.

Současná podoba městského pojmenování obsahuje původní středověké názvy orientačního charakteru, honorifikační pojmenování podle regionálních osobností, významných mužů habsburské monarchie, od přelomu 19. a 20. století též osobností českého národa, po historických zvratech názvy podle osvoboditelů, účastníků odboje, představitelů komunistického hnutí, podle událostí, různých skupin a hnutí, abstraktních pojmů. Nové motivy se objevují jednak v nově pojmenovaném prostoru, jednak

⁵² D. Vaculík, o. c. v pozn. 48, s. 104.

⁵³ D. Vaculík, o. c. v pozn. 48, s. 105.

⁵⁴ D. Vaculík, o. c. v pozn. 48, s. 106.

zasahují do starší zástavby, kde nahrazují ideologicky nevhodné názvy, nebo přepisují původní orientační názvy. Některé motivy se opakovaně vracejí.⁵⁵

2. Metodologie

V této kapitole popisují postup při zpracování zvoleného tématu. Urbanonymie města Kaplice je pojednána v pěti obdobích a jim odpovídajících kapitolách:

1. Názvy ulic a prostranství v období od 17. století, nebo i z doby dřívější, do konce 18. století (zachycuje rozvoj městečka a nejstarší uliční názvosloví).
2. Druhé období zahrnuje časový úsek od počátku 19. století až po 1. světovou válku (vymoženosti 19. století včetně oficiálního označení ulic).
3. Třetí období zachycuje Kaplici jako součást Československé republiky a po odtržení Sudet a připojení Kaplice k Velkoněmecké říši. Sahá od roku 1918 do konce války r. 1945.
4. Čtvrté období zahrnuje léta po roce 1945 do roku 1960 (na počátku období došlo k odsunu německého obyvatelstva a nastalo období budování města s novými osídleními).
5. Páté období začíná 60. léty, pokračuje 70. léty 20. století a zachycuje změny po roce 1989 po současnost.

V práci bylo zapotřebí se blíže seznámit s historií města a jeho okolí od nejstaršího osídlení. Proto jsem využil memoárové knihy Herberta Sailera, rodáka z Kaplice, který v ní shrnul některé málo známé, nebo dosud úplně neznámé události z historie města a jeho obyvatel, jež byly pro mne překvapující. Důležité pasáže ze Sailerovy knihy jsem si nechal přeložit, protože mým oborem je kromě češtiny angličtina, některé skutečnosti jsem citoval německy. Historie města je tedy poněkud rozsáhlejší, než bývá obvyklé. Události týkající se budování a úprav ve městě jsem spojil s výkladem o uličním názvosloví. Vždy jsem vycházel od pravidelného náměstí a popisoval jednotlivé ulice podle jejich směřování ze čtyř rohů náměstí do čtyř světových stran a ulice s nimi souběžné. Názvy byly německé, proto uvádím i jejich české překlady. Ve druhém období se uliční názvosloví příliš nezměnilo, volím podobné pořadí ulic, upozorňuji na drobné změny, nové ulice a na přejmenování.

Ve třetím období již mohu zčásti vycházet z archivních materiálů Státního okresního archivu v Českém Krumlově a z kroniky města Kaplice z let 1906–1931 a

⁵⁵ D. Vaculík, o. c. v pozn. 48, s. 106.

1931–1939 zpřístupněné na webu SOA Třeboň pod adresou *digi.ceskearchivy.cz/Kroniky*.

V předposledním, čtvrtém období docházelo často k přejmenování ulic, ale v souvislosti s výstavbou sídlišť přibývaly i nové ulice.

V posledním, pátém období vznikly další nové ulice, ale měnily se honorifikační názvy několika ulic, kterým se obvykle vrátil jejich původní název.

Pravopis zápisu ulic podřizují dnešním Pravidlům českého pravopisu s úpravou z roku 1993: obecná pojmenování, jako *ulice*, *náměstí*, *třída* píše malým písmenem. Německé názvy ulic ponechávám ve tvarech, jak je ve své knize uvádí H. Sailer, moje pravopisné zásahy jsou minimální. Vedle německého názvu uvádím v závorce jeho překlad do češtiny. Název *Kaplice* (německy *Kaplitz*) je původní deminutivum ze slova *kapla/kaple*, proto jméno zůstává v singuláru. Tento fakt si uvědomují místní obyvatelé, ale jinak se projevuje tendence užívat plurál pod vlivem toponym vzniklých z osobního jména lokátora, nebo majitele a označujících místo osídlené jeho lidmi (srov. např. *Hodice*, *Skoronice*, *Vršovice* aj.).

Kromě ulic, náměstí, parků a cest uvádím i některé význačné stavby a pomístní názvy kopců, polí, luk, lesů, rybníků, potoků. V historickém výkladu zmiňuji i některé názvy místní, protože k historii kraje nedomyslitelně patří. Někdy uvádím i neoficiální lidové pojmenování ulice, místa, prostranství. Honorifikační pojmenování se v tomto městě příliš neuplatnila, více se honorifikace projevila až od 30. let 20. století a hlavně v období po druhé světové válce. Mnohem frekventovanější jsou názvy orientačního typu vyjadřující směr, polohu a charakter ulic. Při vymezení významových kategorií vycházím zčásti z klasifikace navržené v pracích autorů, jež uvádím v teoretické kapitole, a to z článku L. Olivové-Nezbedové, J. Šindelářové, Krošlákové, Blichy aj.

Šrámkovo hodnocení názvů podle vztahových modelů na základě čtyř sémantických kategorií, odpovídajících na otázky „kde“, „kdo“, „co“, „jaký“, „čí“ využívám zčásti také. Z bakalářských prací je mi blízká klasifikace Petry Balínkové⁵⁶ a Václava Kuneše⁵⁷, ačkoli nemohu pracovat s honorifikačním motivem v takové míře jako oni.

Na konci každé kapitoly je v tabulce přehled významových motivací a výčet uličních názvů, jež se v daném období v Kaplici užívaly. Nově udělená jména, nebo

⁵⁶ P. Balínková, *Urbanonyma v městě Týn nad Vltavou*, nepublikovaná bakalářská práce FF JU, České Budějovice 2012 [cit. 2014-03-25]. Dostupné <http://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>.

⁵⁷ V. Kuneš, *Názvy ulic ve Volyni*, nepublikovaná diplomová práce FF JU, České Budějovice 2013 [cit. 2014-03-25]. Dostupné <http://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>.

přejmenování jsou zvýrazněna tučně, aby je bylo možné odlišit od názvů starších nebo nezměněných.

Urbanonyma v Sudetech, kam patřila i Kaplice, byla většinou německá, protože převládalo německé obyvatelstvo. Přestože byla vedle němčiny užívána i čeština, zvláště po vzniku první republiky, přece jen v užívání zůstávaly vžité názvy a nová pojmenování vznikala jen výjimečně. Pokud vznikla, byla německá. Při administrativní reformě roku 1918 se objevily první pokusy o odněmčování názvů měst, obcí i urbanonym. Některá stará rakouská pojmenování byla odstraněna a došlo k obnově několika původních českých názvů. V mnoha případech však byly z výše uvedených důvodů německé názvy zachovány, protože zájmy menšin byly chráněny ústavou. Stalo se tak zejména na územích, kde žilo alespoň 20% německých obyvatel.⁵⁸

Po druhé světové válce a zvláště po vysídlení německého obyvatelstva ze Sudet se z dvojjazyčného území s převahou němčiny stalo území jednojazyčné s převahou češtiny. Urbanonyma se vyznačují závislostí na politickém a administrativně-správním fungování obce, a proto musela rovněž podstoupit absolutní proměnu.⁵⁹ Po vydání nařízení ministerstva vnitra z 18. 5. 1945, číslo B-8150-12/5-1945-III/1 byly stanoveny úřední názvy ulic a dalších městských prostor platné před 1. říjnem 1945 a zároveň odstraněny názvy obcí a jejich částí, jež byly v německém jazyce. Ve druhé etapě přejmenovávání byla upravena urbanonyma a následně jména pomístní.⁶⁰

Především se přejmenovaly ulice, jejichž název byl motivován politickými událostmi nebo spjat s nežádoucí osobností. Dalším způsobem změny bylo „počeštění“ názvu pouhým, často doslovným překladem či přizpůsobení názvu českému jazykovému systému. Podmínkou byla trvalá existence skutečnosti, jíž byl název motivován.⁶¹ Překladová metoda jako jediná jistým způsobem respektovala historii uchovanou v názvech dané oblasti.⁶²

Celkově se změny projeví především ve formální stránce urbanonym, jelikož je pro češtinu i němčinu příznačný odlišný způsob tvoření slov. V německém jazyku je nejčastějším způsobem kompozice, v českém jazyku tvoření vícečlenných

⁵⁸ I. Lutterer, K zásadám poválečné úpravy pomístního názvosloví v českém pohraničí. In: Š. Křištof (ed.), *Zborník materiálův zo sympózia o teoretických a metodologických otázkách onomastiky a II. slovenskej onomastickej konferencie*, Bratislava 1970, s. 151.

⁵⁹ J. Matúšová, Ke stavu a vývoji urbanonymie měst na česko-německém jazykovém rozmezí. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 85–90.

⁶⁰ I. Lutterer, o. c. v pozn. 58, s. 152.

⁶¹ J. Matúšová, o. c. v pozn. 59.

⁶² I. Lutterer, o. c. v pozn. 58, s. 155.

determinativních jmen. V německé urbanonymii se lze zřídka setkat s předložkovými názvy ulic, typičtější jsou pro urbanonyma pojmenovávající objekty (v Kaplici názvy hostinců, např. *Zum schwarzen Adler*). V české urbanonymii předložkové názvy ulic (podle polohy) v posledních čtyřiceti letech přibývají. U německých názvů ulic se podle velikosti ulice užívalo v druhé části kompozita názvu *-gasse* (pro menší ulici), *-straße* pro větší a významnější ulici.⁶³

Přejmenovávání po roce 1945 se ujala názvoslovná komise, která pro každý okres utvořila skupinu složenou z geometra, archiváře, historika, filologa aj. Ti podali návrhy na nová jména. Na počestění názvů se však podíleli i místní obyvatelé.⁶⁴

3. Historie městysu a města Kaplice

3.1 Nejstarší historie místa a okolí

Město Kaplice leží na trase jedné z nejdůležitějších bran z Čech a snad už v dávných dobách vedla podél řeky Malše obchodní stezka přes *Keršbaumské sedlo* k řece *Feldaist*, která se s řekou *Waldaist* stéká v *Aist* (slovanské *Aist/Agasta* značí „prudká, rychlá“), a vlévají se pak do Dunaje. Cestu užívali jistě i keltští Bojové, kteří v Čechách sídlili od 4. stol. před n. l. a dali zemi své jméno (Sailer 1997: 5).

Od 6. stol. n. l. pronikaly do téměř prázdné východní a střední Evropy z východu slovanské kmeny. Ve směru z Čech na západ dosáhli Slované horního toku řeky Mohan (Main), severně odtud řeky Sálu (Saale) a Labe (Elbe), kde narazili na Duryňany a Sasy. V Čechách a na Moravě se setkali jen se zbytky starého obyvatelstva, které v průběhu času se Slovany splynulo. Germáni a Slované museli ještě dlouhý čas žít vedle sebe, neboť jen tak mohla být stará zemská a říční jména přenesena. Přišli Slované byli rolníci, žili v menších samostatných svazech v malých osadách, později ve větších vesnicích. Bavorský geograf informuje o 15 slovanských kmenech v Čechách (Sailer 1997: 6).

Začátky městečka Kaplice

Ve 12. století se obyvatelstvo ve střední Evropě rychle rozrostlo. Mýcením lesů, zúrodnováním bažin, močálů a plání byla získávána nová zemědělská půda. Také v Čechách a na Moravě ležely velké části země ladem. Aby šlechta zvýšila hospodářské výnosy, začala kolonizovat nové oblasti, budovat síť obchodních cest a tržní místa.

⁶³ J. Matúšová, o. c. v pozn. 59, s. 88–89.

⁶⁴ I. Lutterer, o. c. v pozn. 58, s. 153–154.

Protože na všechny záměry slovanské obyvatelstvo nestačilo, přicházeli od 12. století do země stále více němečtí osadníci.

Začátky Kaplice spadají do kolonizačního období brzy po roce 1200. Rozšířené údolí řeky Malše bylo již zčásti osídleno Slovanů, jak dokazují stará místní jména. Podél staré horské stezky pronikli Slované na jih. V blízkosti Malše a na jejích vedlejších přítocích, *Černé (Schwarzau, Švarcava)*, *Dobechovském a Bělském potoce (Dobichauer Bach, Zirnetschlager Bach)* vznikla malá sídliště, jejichž jména odkazují k osobním jménům, jak bylo u pohanských Slovanů zvykem (např. *Hodenice, Holubov, Jaroměřice, Pořešín, Skoronice*). Toponyma *Stropnice (Strobnitz)*, *Vitoraz (Weitraz)* nebo *Světlá (Zwettl)* jsou jména, která odkazují k slovanskému původu. Statky a půda byly vlastnictvím českých králů. Ale jen malá část mohla být hospodářsky využita, větší díl tvořil prales nebo močály. Tehdy byla na horské pěšině vedoucí od Dunaje přes Kerschbaumské sedlo do nitra Čech vystavěna kaplička zasvěcená Panně Marii. Pověst o tom dále vypráví, že na hradě Pořešín žil rytíř, který miloval lov. Jednou v hustém lese zpozoroval statného jelena, který před ním prchal do houští. Rytíř jelena pronásledoval, ale náhle se jeho kůň splašil a shodil ho. Před ním stál mohutný medvěd a chtěl na něj zaútočit. Lovec rychle vyskočil, sáhl po svém ostrém šípku, napjal luk, ale ten se zlomil. Teď tu stál beze zbraně. V nejvyšší nouzi slíbil postavit na místě kapličku, když bude nebe při něm stát. Ve stejném okamžiku se objevil cizí rytíř, zabil medvěda a zmizel opět v temnu lesa. Rytíř dodržel svůj slib, nechal les vykloučít a postavit kapličku. Časem se u kostelíka usídlili rolníci, řemeslníci a kupci, a tak vznikla postupně osada, která dostala jméno podle kapličky (Sailer pověst cituje podle Wilibalda Böhma, 1997: 11). Místo bylo příznivě položené. Vyúsťovala zde široká stezka vedoucí z Dolního Rakouska do *Černého údolí* a dolů až do *Ličova (Litschau)* a pak na *Hradištskou horu (Radischberg)* a podél ní až k Malši. Asi 6 km severně od Kaplice u *Rozpoutí (Rossboden)* se horská stezka dělila. Jedna větev vedla k hradu v *Doudlebech (Teindles)*, druhá do *Netolic* k blízkému Župnímu hradu/ *Župenburg* (Sailer 1997: 6). První slovanské osídlení vzniklo v Kaplici severně od kostela. Kolem poloviny 13. století byla Kaplice ještě velká farnost pod patronátem opata z *Milevska (Mühlhausen, též Milewsk, Mileuzk, Milocensis)*. Premonstrátský klášter Milevsko byl založen 1184 a osídlen z kláštera v Želivi. V zakládací listině milevského kláštera z roku 1184 není ještě Kaplice jmenována. Kdy proběhlo darování kaplické fary pod patronát kláštera, není známo, archiv kláštera byl později zničen. **Poprvé je Kaplice zmiňována roku 1257.** V dopise z dubna 1257 papež Alexandr IV. povoluje čtyřicetidenní volno všem,

kteří navštíví kostelík Panny Marie v Kaplici o svátku Nanebevstoupení P. Marie, svátku apoštolů Petra a Pavla, nebo o svátku Všech svatých. Je to nejstarší zpráva, v níž se objevuje jméno **Capliz** (Sailer 1997: 12). Kde stála původní kaple, která dala městu jméno, se neví. V listině z roku 1257 je jmenována jako *Marienkirche* (Sailer 1997: 35).

Až do 14. století se česká a německá sídliště mozaikovitě mísila. Postupně byla některá starší slovanská sídliště poněmčena, ale místní jména zůstala – s hláskovými obměnami – zachována. V okolí Kaplice to byly *Strodau* (*Stradov*, od OJ *Strada*), *Suchental* (*Suchdol*=suché údolí), *Drochesdorf* (drochy= vesnice *Drochů*) nebo *Schömersdorf* (*Všeměřice* od *Všemír*). Naopak ve vnitrozemí zanikla německá osídlení mezi slovanskými obyvateli (Sailer 1997: 15). Autor cituje podle práce J. M. Klimesche.⁶⁵ Území mezi Šumavou a Dunajem bylo ve 12. století z větší části v držení církve. Důležité obchodní cesty od Dunaje do Čech, Zlatá stezka, „via regia“ z *Ottensteinu* do *Rohrbachu* a okrajová cesta z *Lince* skrze *Haselgraben* k Vltavě byly v držení pasovského biskupa. Tato skutečnost ztěžovala obchodování, protože kupci byli zatěžováni cly a mýty (Sailer 1997: 16). Přínosem byla cesta z *Freistadtu* podél Malše do vnitrozemí Čech, kterou nechal vybudovat **Přemysl Otokar II.** Roku **1265** založil v místech, kde se Malše vlévá do Vltavy, město *České Budějovice*, které vděčilo za svůj rozkvět právě této cestě stejně jako trhům ve *Velešíně*, *Kaplici* a *Dolním Dvořišti* (Sailer 1997: 17).

Ochranu cesty přenesl Přemysl Otokar II. na Bavora II. ze Strakonice a daroval mu velký majetek na levém břehu Malše, k němuž patřila také *Kaplice*. Cesta vedla tehdy vesnicí *Pořešín*, ležící asi hodinu pěší cesty severně od *Kaplice*. V její blízkosti Bavor vystavěl nové sídlo úřadu – hrad *Pořešín*. Svou polohou na skalnatém výběžku nad Malší, mocnými zdmi, hlubokými příkopy a padacími mosty byl hrad před útoky nepřátel výborně zajištěn (Sailer 1997: 17 a 18). Při cestě do *Freistadtu* nad řekou Malší vznikl také hrad *Louzek* (*Lauseck*)⁶⁶. Bavorové měli zájem o rozvoj města. Lokátor přizval německé rolníky a řemeslníky a vybudoval vedle staršího slovanského sídliště nové tržní místo stejného jména (*Kaplice*) s pravoúhlým tržním náměstím a na ně kolmými ulicemi s měšťanskými domy, dvory, stájemi a stodolami (Sailer 1997: 18).

Za vlády Karla IV. se tržní městy Kaplice zdárně rozvíjel. Dostal se pod panství rytířů z Pořešína. Roku **1317** získal Pořešín Bavor III. ze Strakonice a novými

⁶⁵ J. M. Klimesch, Ortsnamen im südlichen und südwestlichen Böhmen, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (dále jen MVDGB), Prag 1908.

⁶⁶ H. Sailer v poznámce uvádí: „Lauseck ist gebildet aus *luz* oder *lauß* (Versteck, Lauer=léčka, úkryt, záloha) und *ekka* (Ecke, Winkel=kout, roh) = Lauerecke“, tedy skryté místo, hrad jako záloha.

pány se poté stali tři bratři Werner, Přibík a Racek, rytíři z Pořešína. K majetku Pořešína patřilo začátkem 14. století vedle Kaplice kolem 50 osad. S výjimkou osady *Zibetchlag* (Přibyslav, †1945) byla všechna místa v této oblasti slovanského původu, jako např. *Horšov* (*Horeschau*), *Dobechov* (*Dobichau*, z OJ *Dobek*, *Tobiáš*), nebo *Zdíky* (*Stiegesdorf*, z OJ *Zdík*). Počet osídlených míst byl přibližně stejný jako v letech před rokem 1945 (Sailer 1997: 21).

Roku **1358** je Kaplice označena v jedné latinské listině jako oppidum (tržiště). Zaměstnání zde nacházeli řemeslníci, rozvíjel se čilý obchod. V hostincích noclehovali formani a jejich koně. Poplatky z různých řemesel a mýt v *Kaplici* a v *Blansku* přinášely Pořešínským bohaté příjmy (Sailer 1997: 23). **Markvart I.** propůjčil měšťanům Kaplice totéž velké a malé městské právo, které bylo užíváno v Budějovicích. Kapličtí měšťané stáli jako rada v čele obecní správy a byli přístojní pro civilní jurisdikci. Kaplický konšelský soud byl podřízen budějovickému (Sailer 1997: 24). Roku **1387** obdržela všechna města a tržiště v jižních Čechách městské právo. Kaplice se tak stala tržištěm s městským zřízením (Sailer 1997: 24).

Kaplice byla ve 14. stol. už veliká farnost pod patronátem kláštera v *Milevsku* (Sailer 1997: 25). Milevští premonstráti měli zásluhy na podporování vzdělání v Kaplici a jejím okolí. Kaplická farní škola byla vedle městské školy v Krumlově nejproslulejší v jižní části Šumavy (Sailer 1997: 26).

Kaplice byla brzy poté mnohokrát zasažena požáry. Lidé byli tak zchudlí, že prosili o odpuštění daní, aby mohli znovu vystavět své příbytky. Brzy po roce **1418** pronikly i sem husitské bouře. Pořešínské rytíři a jejich potomci nepřežili nebezpečné časy. Jejich jména zmizela po roce 1420 náhle z pramenů dějin (Sailer 1997: tamtéž). Kaplice v husitských válkách trpěla od husitských band, na silnicích panovala nejistota, duchovní utíkali pryč (Sailer 1997: 30).

Kaplice za pánů z Rožmberka 1434–1611

V husitských válkách převzal Oldřich II. majetek *Pořešín* do svého vlastnictví. Asi roku **1423** zničil hrad Pořešín a převzal na sebe dluhy, jimiž byl zatížen. Nárok na tento majetek si nechal potvrdit listinou od císaře Zikmunda (Sailer 1997: 32). Podobně zničil i hrad Louzek (Sailer 1997: 33). Rožmberkové zakládali rybníky, ba i v okolí Kaplice jich několik vzniklo, např. *Pörauteich* (podle mapy *Börauteich*) na *Jermalském potoce* a dva rybníky v místě, kde byl později založen městský park (Sailer 1997: 34).

Roku **1482** udělil král Vladislav II. měšťanům v Kaplici mílové právo. Mohli tedy v okruhu jedné míle (7,5 km) provozovat řemesla. V listině je poprvé také

zmiňováno právo várečné pro Kaplici. Vařilo se červené pivo z ječmenného sladu, později bílé pivo z pšeničného sladu (Sailer 1997: 34). Obecní pivovar v Kaplici zásoboval pivem 10 šenků v Kaplici, jeden v Blansku, Hradišti, Soběnově, Zdíkách, dále Velký a Malý Pořešín. Vaření piva bylo dobrým zdrojem příjmů pro obec, vrchnost i krále (Sailer 1997: 35).

Z nejstaršího kostelíka *Marienkirche* vznikl později kostel sv. Floriána. Ten byl asi před rokem 1383 doplněn novým farním kostelem zasvěceným sv. Petru a Pavlovi. Nové město bylo vyměřeno v západním sousedství kostelního areálu (Kuča 1997: 790).

Už v roce **1507** je v rožmberské kronice zpráva, že tržní městečko Kaplice vyhořelo. Farní kostel musel být vystavěn téměř celý znovu (Sailer 1997: 37).

Za vlády Ferdinanda I., jehož Rožmberkové podporovali, se v Kaplici rozvíjel čilý stavební ruch. Domy měly fasády se sgrafity a ozdobnými štíty. V polovině 16. stol. byl v Kaplici vybudován přívod vody: tekla ze *Strádovského potoka* v otevřeném příkopu k rezervoáru pod pozdějším hasičským skladem a odtud ve vyzděném a dřevem pokrytém příkopu k dřevěné kašně na náměstí. Vedle byly domovní studny.

Brzy po roce **1526** byla zřízena poštovní linka z Prahy do Lince a dále do italských Benátek, která také vedla skrze Kaplici (Sailer 1997: 40–41). Obchod a řemesla v Kaplici se dále rozvíjely. Jedno z nejdůležitějších řemesel bylo hrnčířství, výrobky odtud se vozily až do Tyrolska (Sailer 1997: 42).

V Novohradském urbáři založeném roku **1553** byli zapsáni všichni osedlí na panství kvůli odvádění dávek. V Kaplici bylo tehdy 154 osedlých (Sailer 1997: 42).

Radnice a obecní správa

Soudní dům (rychta) existoval v Kaplici už **1387**, městský špitál sv. Martina je zmiňován roku **1504**. Zpráva, kdy byla postavena radnice, se nedochovala. Byla menší než dnes, sahala od *Kostelní ulice* až k věži a měla otevřené loubí. Na straně do ulice byly vestavěny masné krámy. Roku **1555** byla nad loubím vystavěna radniční věž, která během staletí prodělala mnohé změny (Sailer 1997: 42–43). Magistrát města měl primátora a ostatní radní, celkem 7 mužů. Ti se střídali po čtyřech týdnech ve vedení úřadu a v té době měli titul purkmistra. K dispozici byl i městský písař a jeden městský soudce. K vykonávání trestu sloužil téměř do konce 18. století pranýř uprostřed náměstí (Sailer 1997: 43). Roku **1552** prodal milevský opat a konvent patronát nad kaplickou farou Vilémovi z Rožmberka. Od té doby působili v Kaplici světší kněží (Sailer 1997: 44). Vilém z Rožmberka nechal na náměstí zřídit pivovar. Budova sahala jen do poloviny *Pivovarské ulice* (*Bräuhausgasse*) a pivo se zde vařilo od roku 1559 (Sailer

1997: 44). Dále Vilém nechal na svém panství vystavět 12 nových mlýnů a 71 nepanských mlýnů konfiskovat. Také oba kaplické mlýny *Taubermühle* a *Gangelmühle* byly pronajaty mlynářům (Sailer 1997: 46).

Petr Vok, poslední Rožmberk, roku **1596** vrátil kaplickým měšťanům právo vařit bílé a hnědé pivo. Potvrdil také stará privilegia a dovolil Kaplickým pořádat o svátku sv. Prokopa roční trh (Sailer 1997: tamtéž). Vok zemřel 6. 11. 1611 v Třeboni. Tam mu Švamberkové koncem ledna 1612 vypravili pohřeb a potom byla mrtvola převážena do klášterního kostela ve *Vyšším Brodě*. Cesta vedla přes *Kaplici*, kde Vok jednu noc ležel na márách na náměstí a domobrana držela čestnou stráž (Sailer 1997: 47).

Dědic Jan Jiří ze Švamberka 1613 prodal Kaplickým pozemky ve *Žďáru* a *Na Pouhole (Pohnholz)*, protože majetek byl těžce zadlužen. 1615 přenesl na svého syna Jiřího správu všech statků, ale ten r. 1617 zemřel. Švamberkové byli protestanti a hlásili se k Lutherovu učení. V krátkém čase byla města a městečka převážně protestantská. V *Kaplici* se také vytvořila protestantská obec. Protestanti roku 1614 požadovali stavbu vlastního kostela v *Linecké ulici (Linzerstraße)*. Kostel musel být krátce nato vystavěn, ale po roce 1628 protestantská obec v *Kaplici* přestala existovat, a tak začal postupně chátrat. O sto let později byly staré zdi přestavěny na kapli sv. Josefa a sv. Barbory a na nemocnici (Sailer 1997: 48).

3.2 Historie od 17. století do konce 18. století

Kaplice byla během třicetileté války vyplundrována a opět v ní hořelo. Novým pánem na Novohradsku včetně Kaplice se stal hrabě Karel Buquoy, který panství dostal odměnou za vojenské služby. V roce 1621 padl na jižním Slovensku (Sailer 1997: 51–52). Vdova Maria Magdalena převzala vládu za nezletilého syna Karla Alberta. Hraběnka zaplatila válečné kontribuce svých poddaných, potvrdila městům a trhům v Nových Hradech, Rožmberku, Benešově a *Kaplici* stará privilegia. Protireformace proběhla na jejím panství o něco mírněji než na panstvích Eggenbergů. Po roce 1627 Ferdinand II. vyzval šlechtu, aby přivedla poddané zpět ke katolické víře (Sailer 1997: 54). V *Kaplici* bylo jen 37 protestantů, 26 z nich se stalo katolíky, někteří z *Kaplice* odešli. Koncem května 1628 mohl farář Lukas Wierer z *Kaplice* hlásit, že se všichni stali katolíky, až na českou řeznici, která byla Její Excelencí potrestána. V roce **1636** byl do *Kaplice* švédským vojskem zavlečen mor. Kamenný morový sloup postavený z vnější strany hrobů zemřelých následkem moru se nacházel za *Budějovickou ulicí*

v blízkosti polní cesty k poli *Weigelus*⁶⁷ (podle mapy *Weigerließ*). Na jedné straně byl vytesán latinský nápis a nad ním lebka a letopočet 1636.

Roku **1646** byla dřevěná kašna na náměstí nahrazena kamennou. Kamenný pranýř byl umístěn doprostřed kašny jako dárce vody. Náhradou za něj byl na starém místě postaven dřevěný sloup (Sailer 1997: 55).

V roce **1648** nechala hraběnka vystavět nový panský pivovar v blízkosti *Bělidla* na druhé straně *Novodomského potoka*. Staré pivovarské místo na náměstí bylo opuštěno a stálo několik let prázdné (Sailer 1997: 56). **1654** hraběnka zemřela a její syn Karel Albert se dostal do sporu s Kaplickými kvůli jejich privilegiím. Ti podali stížnost do Prahy k apelačnímu soudu a vyhráli jej (Sailer 1997: 56). Po smrti Karla Alberta v roce 1663 požadovala vdova od Kaplických platit znovu odvody z vaření piva. Vznikl dlouholetý právní spor, který trval až do roku 1669. Obecní pivovar musel být uveden do chodu skrze královské komisaře (Sailer 1997: 58). Stál patrně na pozemku naproti *Dlouhé ulici* a přiléhal k rožmberskému panskému pivovaru. Spor o právo varné ukončila dohoda mezi obecními radními a hrabětem Ferdinandem z roku 1676. Roku 1677 získal hrabě pro Kaplické u císaře právo držet o masopustní neděli trh, později přeložený na masopustní pondělí (Sailer 1997: 59).

Kaplice v první polovině 18. století

Hospodářsky šla Kaplice dopředu. Soukeníci, pláteníci, barvíři, pletaři ponožek, jircháři měli spoustu práce. Důležité řemeslo bylo hrnčířství. Výrobky více jak třiceti provozů byly vyváženy až do Tyrolska (Sailer, 1997, s. 61).

V roce **1718** opět ve městě vypukl požár. Během dvou hodin bylo 116 domů v plamenech, včetně radnice, pivovaru s veškerým vařicím nádobím, vyhořel i buquoyský panský pivovar na *Bělidle*. V kostele sv. Floriána shořely oltáře a varhany, farní kostel zůstal ušetřen. Mnozí měšťané ztratili vše, zachránili jen holý život. O znovuoobnovení měšťanských domů nejsou žádné zprávy. Radniční věž, která také vyhořela, byla o něco zvýšena a dostala dnešní architektonický vzhled s barokní cibulovitou věží (Sailer 1997: 62). Panský pivovar nechal hrabě Karel Kajetan po požáru přestavět ve větší a krásnější. O restaurování kostela sv. Floriana se zasloužil farář Benedikt Janoušek (1705–1740), který roku 1738 od obce koupil staré zdi protestantského kostela v *Linecké ulici* a dva přilehlé domky (Sailer 1997: 62). Bylo to

⁶⁷ První komponent pochází ze střhn. *wíger* > novoněm. *Weiher* čes. „rybník“ a druhý ze střhn. *luß*, 2. p. *lußes*, pl. *-lissen*, losováním přidělený díl půdy. PJ znamená „díl u rybníka získaný losem“ při dělení větších polí. Za pomoc při objasňování významu PJ velice děkuji panu prof. dr. Rudolfu Šrámkovi, CSc.

on, kdo nechal vybudovat kapli ke cti sv. Josefa a sv. Barbory a zřídil při ní nemocnici. Nemocnice fungovala ještě ve 30. letech 20. století (Sailer 1997: 63).

Kaplice v době osvícenské

Reformy Marie Terezie a Josefa II. způsobily, že Kapličtí Josefovi z úcty zřídili pomník. Josef II. byl v německých i českých zemích pokládán za nejlidovějšího císaře (Sailer 1997: 69). Na základě zásahu Josefa II. do církevního uspořádání patřila Kaplice k nově založené diecézi v Budějovicích. Byly založeny nové fary a změněny hranice farností, aby žádné místo nebylo vzdáleno více než hodinu pěší chůze od farního kostela. Z velkého farního kaplického okruhu byla vyčleněna farnost *Omlenice* a patronát byl přenesen na opata ve *Vyšším Brodě*. Farní kostel se stal děkanským 1788, dostal nový zvon a novou střechu. Podle nařízení Josefa II. byl i v Kaplici hřbitov přeložen na okraj města. Vznikl r. 1787 vedle kaple sv. Barbory (Sailer 1997: 69).

Po smrti kaplického faráře 1771, dosáhl Johann Buquoy jako patronátní pán toho, že na faře dostal místo **Ferdinand Kindermann**. V témže roce obdržel také titul děkana. Před svým nástupem na faru a do školy navštívil v pruském Slezsku město Sagan a tamní vzorovou školu. Seznámil se s novou „Tabelliermethode“, která usnadňovala práci s pamětí. Jakmile přišel do Kaplice, začal své pedagogické myšlenky uskutečňovat. Vyučování mělo být praktické a blízké životu. Použití násilí odmítal. Děti se neměly látku učit nazpaměť, nýbrž skutečně jí rozumět. Učební metody přizpůsobil jejich vývojovému stádiu (Sailer 1997: 73). Za chudé děti platila poplatky obec. Kromě pravidelného vyučování řídil K. privátní pokračovací kurs pro talentované děti a překlenovací kurs pro budoucí studenty gymnázia, v němž on i oba jeho kaplani vyučovali zdarma. Kaplická venkovská škola se stala vzorem pro ostatní školy v Horním Rakousku a v Čechách, střediskem pro vzdělávání učitelů. V listopadu 1775 se Kindermann stal ředitelem nově založené školy v Praze a vrchním inspektorem nad školstvím v Čechách. 1777 mu císařovna Marie Terezie propůjčila titul „Ritter von Schulstein“. 1790 byl ustanoven biskupem v Litoměřicích; zde roku 1801 zemřel (Sailer 1997: 73).

Starost o chudé v Kaplici. Měšťanský špitál sv. Martina

Měšťanský špitál sv. Martina stál v ulici směrem na Nové Hrady vedle staré školy na *Kostelním náměstí* (dnes *Farní nám.*). Poté, co škola přesídlila do *Kostelní ulice*, zřídila obec špitál ve staré škole a starou špitální budovu prodala (Sailer 1997: 75).

Johann Buquoy založil institut pro chudé, první zaopatření chudých ve střední Evropě. V Kaplici už v roce 1738 farář Janouschek zřídil nemocnici. Institut chudých se

rychle rozšířil v jižních Čechách (Sailer 1997: 76). Tento tzv. „Armeninstitut“ byl institucí zřízenou k shromažďování a rozdělování milodarů, jakýmsi předobrazem veřejné sociální péče na základě dobrovolného dárcovství. Např. před 1. světovou válkou mohlo být v Kaplici 27 pobíratelů důchodu podpořeno značnou částkou (Sailer 1997: 77–78). Když v roce 1926 byly stará škola a starý špitál strženy, přesídlili městští chudí do dřívější nemocnice vedle kaple sv. Barbory. Staral se o ně obcí určený „Armenvater“ (Sailer 1997: 78).

Johann von Buquoy podporoval zakládání hamrů vyrábějících nářadí pro rolníky. Na Malši vznikly hamry v *Kaplici* (1771), r. 1789 tři u *Mostek* (*Pernlesdorf*). Poslední byl až do roku 1945 provozován Janem Kovářem.

Kaplice také poskytovala ubytování vojákům. 1790 byl nově založen měšťanský vojenský sbor – domobrana (Sailer 1997: 80). Směla být založena i obranná setnina. Jejich střelnice byla v blízkosti valchy (*Walkmühle*) (Sailer 1997: 81).

3.3 Kaplice od počátku 19. století do konce 1. světové války

V čase napoleonských válek (roku 1809) musela Kaplice na vlastní náklady ubytovat bavorské a francouzské oddíly. V kaplické nemocnici bylo ošetřováno přes sto nemocných vojáků, desertérů a žen vojáků z Čech, Rakouska, Francie a z německých zemí. Po porážce Napoleona v roce 1814 se konala mírová slavnost (Sailer 1997: 84).

Koncem roku **1822** projížděl kaplicí ruský car Alexandr vracející se z jednání ve Veroně. Věnoval městu dvojhlavého orla, který zdobil kašnu na náměstí (Sailer 1997: 86–87).

Stavba koněpřežky z Lince do Budějovic v letech **1825–1828**, která v širokém oblouku obešla Kaplici, vyvolala postupné zchudnutí obyvatelstva. Dříve Kaplicí denně projížděli z Budějovic do Freistadtu početné vozy s nákladem, k dispozici jim bylo množství hostinců. Roku **1829** musely být z nařízení úřadů zavřeny přebytečné šenkovny piva a zájezdní hostince. Na náměstí se konaly dobytčí trhy, trh s prasaty se konal v *Dlouhé ulici*. (Sailer 1997: 87–88).

V tzv. kronice neštěstí jsou zaznamenány události z první poloviny 19. století. Neúroda, hlad, krupobití, obrovský požár 22. července v roce **1839**. Blesk udeřil do rohového domu v *Malšské a Novohradské ulici*, oheň se v krátké době rozšířil, takže v plamenech byla nejen řada domů až k faře, nýbrž také celý blok domů naproti, od radnice až ke *Kindermannovu náměstí* (bývalé *Kostelní*). Shořelo 26 domů (Sailer 1997: 88). Při rekonstrukci musely být domy v *Novohradské ulici* opatřeny

protiohňovými zdi, o dva roky později byla zakoupena velká protipožární stříkačka. Kromě požárů byly velkým nebezpečím také opakující se povodně.

Obec v těchto letech prováděla velké veřejné práce: opravila se dlažba na náměstí (*Ringplatz*), 1837 byla nově položena dlažba v *Novohradské ulici*, v letech 1838–1841 byly vydlážděny také *Kostelní*, *Pohorská* a *Horská ulice*. 1834 dostala radniční věž nové hodiny zhotovené hodinářem Franzem Salzerem z Kaplice. V roce 1835 přišlo z místodržitelství v Praze nařízení založit místní kroniku (*Ortschronik*), což se v Kaplici stalo s určitým zpožděním (Sailer 1997: 88).

Obyvatelstvo města žilo v 296 domech s počtem 1723 obyvatel. Na sklonku 30. let 19. století měla kaplická škola tři třídy s počtem 300 dětí (Sailer 1997: 89). Protože požár v roce 1839 podlehl i radnice, přistoupilo se k její přestavbě a rozšíření. Nepříznivým výsledkem přestavby bylo obezdění radničních loubí (Sailer 1997: 90).

V revolučním roce 1848 vznikla také v Kaplici Národní garda. Po potlačení revoluce se opět prosadily konzervativní síly (Sailer 1997: 95). Ústava z března **1849** přinesla Kaplici zásadní změny. Město přestalo být pod správou panského rodu Buquoyů. Těm zůstal pouze patronát nad farou. Národní garda byla rozpuštěna. Nový obecní statut zajišťoval volební právo jen měšťanům, kteří platili daně. Chudší vrstvy byly ze spoluúčasti vyloučeny (Sailer 1997: 96–97).

Od června roku **1850** se Kaplice stala novým politickým okresem a zahrnula soudní okrsky *Nové Hrady* a *Vyšší Brod*. Byly zde zřízeny úřady katastrální, cejchovní, notářství, berní úřad a okresní četnická stanice. Na radnici mělo být sídlo zemského soudu a jiné úřady. Radnice se opět renovovala a rozšiřovala, už v roce 1852 byla předána k užívání. Zákon o svobodě podnikání vydaný r. **1859** zrušil starý cechovní pořádek.

Od r. **1866** měly dokumenty kulaté razítko s nápisem **Stadtgemeinde Kaplitz**. Úřad ji však jako město nepotvrdil. Přesto v úředním zápisu z roku 1872 byla Kaplice označena jako město. Také v Brockhausově lexikonu z roku 1882 se čte „Kaplice, město v jižních Čechách, na Malši...“ Oficiálně povýšena na město (jako Vyšší Brod 1870 nebo Benešov 1882) nebyla. V Obecním lexikonu Čech (Vídeň 1904) byla Kaplice dále vedena jako městys (tržiště).

V roce **1871** byla otevřena nová trasa železnice, která nahradila starou koňskou železnici, a to z *Budějovic* do *Rybníku* (*Zartlesdorf*, *Cartlov*, *Certlov*) a dále do *Lince*. Převážci (formané) chtěli dosáhnout, aby vedla v širokém odstupu kolem Kaplice. Železniční stanice byla nejprve v *Omlenicích*, kde se předehrávala voda pro lokomotivy.

Roku **1883** poslala obec žádost nadřízenému úřadu o zřízení nádraží a skladu pro povozníky u stanice *Neuwirtshaus* (v katastru obce *Strítež*) na místě dosavadního strážního domku (Sailer 1997: 106). Tak se definitivně stalo, že vlakové nádraží je od města vzdáleno 5 km.

V roce **1875** byla založena městská spořitelna. Nové továrny vyrábějící laciné zboží přivedly v Kaplici mnohá řemesla ke krachu. Po roce 1870 byly na Malši zrušeny hamry, jen třetí hamr u *Mostek* zůstal zachován. Levné železné a smaltované nádoby vytlačilo hliněné zboží. **1910** byly v provozu jen čtyři hrnčírny (Sailer 1992: 106). Posílil se obchod. Zatímco v 19. století byli v K. jen tři obchody, v roce **1910** zde bylo 14 smíšených obchodů a mnoho dalších obchodníků, dohromady jich bylo na 60 (Sailer 1997: 107). Od roku 1882 se konal o sobotách vedle dobytčího trhu také trh s obilím a potravinami. Vedle toho se konaly ještě roční trhy na masopustní pondělí (Sailer 1997: 108). Dobytčí trh se z náměstí přesunul k *Novodomskému potoku* a o několik let později sem byl přeložen i trh s prasaty z *Dlouhé ulice*. Před první světovou válkou sem bylo sehnáno často až 1000 kusů hovězího dobytka, takže kaplický dobytčí trh byl po budějovickém a svinenském v největší v jižních Čechách.

Druhá polovina 19. století byla také ve znamení vzniku řady spolků. 1862 byl založen Hudební spolek, 1868 následoval Okresní učitelský spolek, 1871 Hudební a pěvecký spolek „*Harmonia*“ (od r. 1897 rozdělen), 1873 Dobrovolný hasičský sbor, 1874 Divadelní společnost, 1874 Školní křížový spolek, 1881 Místní skupina Německého školního spolku, 1883 Zkrášlovací spolek, 1884 Spolková skupina Šumavského spolku, 1889 Tělocvičný spolek (Sailer 1997: 112).

Divadelní společnost sehrála do roku 1879 celkem 26 představení. Vystupoval v ní a později ji jako režisér až do roku 1910 vedl Ignaz Oberparleiter (Sailer 1997: 112).

Tak jako se sjednocovali Slované, projevil se nacionalismus i u Němců. Obávali se, jak uvádí Sailer, slavizace. Vznikaly obranné spolky. **1880** byl ve Vídni založen Německý školní spolek. Měl za cíl zřizovat v odlehlých nebo jazykově smíšených oblastech monarchie národní školy. V dubnu **1884** byl v Budějovicích založen Německý šumavský spolek. Měl odpomáhat šumavským Němcům od bídy a hájit jejich hospodářské, kulturní a národní zájmy. České kruhy reagovaly založením protiorganizace *Národní jednota pošumavská* (Sailer 1997: 104).

Roku **1885** založilo vedení Šumavského spolku v Kaplici odbornou školu pro výrobu hliněného zboží. Tím nabyla rozmachu výroba hliněných kamen, která se

později rozšířila a vznikla továrna na kamna a hrnčířské zboží (Ofen- und Tonwarenfabrik Greibig). Známá byla i koželuzna, kterou rozšířil Karl Gabriel (Sailer 1997: 108). **1889** začal fabrikant Karl Schröter se stavbou továrny na šicí nitě v opuštěném druhém hamru na Malši u *Mostek (Pernlesdorf)*. Stala se největším závodem v okolí Kaplice.

Významný vzestup zaznamenaly oba pivovary. Kolem roku **1910** se v městě dalo napočítat 22 hostinců a 2 vinárny. Stále existovaly malé řemeslné dílny, roku 1910 bylo v Kaplici téměř 130 živnostníků. Přestože počet obyvatelstva v Čechách stoupal, v kaplickém okrese spíše lehce klesal. Také počet obyvatel ve městě zůstal téměř stejný (Sailer 1997: 109).

Katastrofa přišla v roce **1872**. Požár vypukl v *Linecké ulici*, kde stály západně od kaple dřevěné stodoly se slaměnými střechami. Oheň se šířil ze dvou stran. Brzy stály v plamenech celá *Linecká ulice*, *Široká*, *Horská*, *Pivovarská* a *Náměstí*. Jen domy, které od dřívějšího požáru byly proti požáru lépe zabezpečeny, odolaly plamenům: byla to radnice, domy v *Novohradské ulici* a dům na rohu *Náměstí* a *Masná ulice*. Začalo hořet i na radniční věži, chytla také střecha. Hned po vypuknutí požáru byly telegraficky povolány hasičské sbory z Budějovic a z Krumlova na pomoc. Celou noc všichni hasili a ještě následující den neustále uhašovali zahořující plameny. Přes všechnu pomoc shořelo vedle 33 stodol 70 obytných domů. Ušetřeny zůstaly jen domy východně od linie *Malšská ulice – Masná ulice*, domy na jižní straně *Dlouhé ulice*, na severní straně v *Budějovické ulici* a *Nové domky* (Sailer 1997: 113). Na základě soudního příkazu musely být ozdobné štíty domů s krásnými ornamenty na náměstí strženy. Lékárna „Zur Fortuna“ měla na přední stěně krásný obraz bohyně Štěstí a po stranách vchodu postavy Aeskulapa. Obraz z roku 1866 dává tušit, jak krásné muselo být náměstí před touto katastrofou (viz Seiler 1997: s. 101). Spálené stodoly v *Linecké ulici* nesměly být znovu postaveny, a tak vznikl prostor pro rozšíření města. Do roku 1910 tam vzniklo 15 nových obytných domů a hasičské depo.

Rok po ohňové katastrofě (1873), byl založen Dobrovolný hasičský sbor a zakoupena modernější stříkačka. 1884 bylo v *Linecké ulici* postaveno hasičské depo pro hasicí přístroje. Domy stále nebyly dostatečně zabezpečeny, proto požáry vznikaly dále, ale už neměly tak katastrofální následky (Sailer 1997: 114).

Kvůli požáru 1872 bylo přerušeno restaurování děkanského kostela, pokračovalo se až 1876 (Sailer 1997: 115). Byly postaveny nové postranní oltáře, zřízena nová

sakristie. Kolem kostela položili kamennou dlažbu. 1887 dostal kostel nové varhany se 16 registry.

Začátkem září **1895** se mezi Budějovicemi a Kaplicí konaly velké císařské podzimní manévry, při nichž byl přítomen císař Franz Josef I. Při manévrech měly operovat dvě armády o síle 70 000 mužů. 1. září přijel císař do Budějovic, přivítala ho početná delegace. 2. září měl přijet do Kaplice (Sailer 1997: 117). Ráno 2. 9. se armády srazily mezi *Velešínem* a *Chodčí (Chotsche)*. Jižní armáda musela couvnout. Kolem jedné hodiny bylo cvičení ukončeno. Odpoledne v půl třetí přijel císař provázený ovacemi do Kaplice. Následovaly projevy, oslavy, prohlídka hlavního stanoviště ve škole na *Kindermannově náměstí*, večere ve stanu. V půl páté jel císař vozem na kaplické nádraží a separátním vlakem do Budějovic. Nejzajímavějším dnem pro Kaplici bylo 3. září. Nad *Jonasovým mlýnem* (později *Blabolilův*) se vznášel balón, okolní výšiny byly hustě obsazeny zvědavci. První srážka mezi severní a jižní armádou se odehrála tentokrát u Kaplice Zvítězila jižní armáda. Manévry skončily 4. 9. v 11:00 hodin (Sailer 1997: 118). Rok na to (**1896**) byla na radnici upevněna pamětní deska na památku pobytu císaře na podzimních manévrech v Kaplici dne 2. 9. 1895 (v prosinci 1918 byla odstraněna na příkaz Čechů). Roku **1899** přibyl na náměstí pomník císaři Josefu II. (Sailer 1997: 121).

Koncem století byl rozšířen hřbitov a jeho starou část uzavřeli. Na jeho severním konci byla zřízena márnice a prostor pro pitvy (Sailer 1997: 121).

Kapličtí se pečlivě starali o přívod užitkové vody. Od 16. století se brala ze *Strádovského potoka*. Druhé vedení vody se budovalo v 2. polovině 18. století. Také v 19. století bylo položeno další vedení vody z náměstí *Kostelní ulicí* až ke kašně u kostela. Teprve 1901 nechala obec nahradit dřevěné roury železnými a hlouběji je položit, aby se zabránilo promrznutí. Existovalo také vedení pitné vody k primitivnímu odtokovému stojanu, tzv. „Röhrndlu“, na volném místě před kaplí sv. Barbory. Přece však voda nestačila pro potřeby obyvatel (Sailer 1997: 122). Voda byla do města přivedena v železných rourách ještě z katastru „*Oelbrunn*“ nedaleko *Omlenické ulice*. V roce 1911 se obec rozhodla přidělat další nové vedení vody, které mělo umožnit přivést pitnou a užitkovou vodu do každého domu. Vypuknutí 1. světové války překřížilo všechny další plány (Sailer 1997: 122).

Bouřky a povodně sužovaly koncem 19. století město i okolí. 1898 byly na Bělidle odstraněny zahradní zdi a rozšířila se okresní silnice na Nové Hrady. 1899 shořelo v květnu na *Bělidle* vlevo od silnice 12 dřevěných domů. Obec přidělila

postíženým nějaké prostředky na stavbu nových domků a nechala rozšířit okresní silnici. R. 1903 byl od Malšské louky děkanství oddělen pás, kterým obec rozšířila *Budějovickou ulici*. 1905 mohl být se státní podporou regulován *Novodomský potok* a upraven horní i dolní most v *Pohorské ulici* (Sailer 1997: 124).

Jazykovým uspořádáním od roku **1880** bylo stanoveno, že úředníci musí ovládat oba jazyky, němčinu i češtinu. Národnostní rozpory se zostřovaly. Při sčítání lidu r. 1900 bylo v Kaplici z 2441 obyvatel jen 209, tj. 8,9% Čechů patřících k chudším vrstvám. Roku 1895 byla založena místní skupina dělnického spolku *Svornost* (národní, tolerantní, dvojjazyčné sjednocení) a r. 1906 ještě společně pro Němce a Čechy místní skupina Sociálně demokratické strany. Koncem 19. stol. se české kruhy pokusily získat v Kaplici vliv. Národní jednota pošumavská založila pobočku, koupila rohový dům v *Novohradské a Malšské ulici* a zřídila tam 1902 *Kampeličku* (podle Dr. Cyrila Kampelíka), zemědělskou spořitelnu a půjčovnu podle vzoru Raiffeisenkassen, která byla udržována rolníky z českých vesnic. Český nápis *Záložna* (*Vorschußkasse*) vzbudil nevoli Němců. Později koupila Jednota pošumavská dům v *Budějovické ulici* naproti továrně Greibig, který byl 1918 přejmenován na Českou záložnu.

Národnostní rozpory neminuly ani Kaplici. Objektem sporu se stal kostel sv. Floriána, v němž se sice o velkých svátcích a každou druhou neděli kázalo pro české farníky česky, ale Češi v něm chtěli mít vlastní bohoslužby. Přes protesty německých farníků povolilo konsistorium od r. 1901 sloužit v malém kostele denně jednu mši česky. Když ale Češi požadovali, aby se i v děkanském kostele četlo evangelium v jejich jazyku, Němce to rozhořčilo a hrozili přestupem k protestantismu. Konsistorium pak s výjimkou křtů a ohlášek nepovolilo v děkanském kostele žádné další úkony v českém jazyce. (Sailer 1997: 129).

Koncem 19. století vznikly velké projekty k výstavbě protipovodňových zábran v Rakousku. Měly být regulovány řeky i vedlejší říční přítoky. V roce 1908 byla Malše regulována u Mostek (Sailer 1997: 132).

Roku 1909 se projednával plán výstavby železničního spojení z *Krumlova* přes *Kaplici, Benešov a Nové Hrady* do *Gmündu* k císařské železnici Franze Josefa (*Wien – Budweis*). Tím by se byla Kaplice stala železničním uzlem.

1910 byly vypracovány další projekty pro regulaci Malše na jejím horním toku i pro výstavbu přehrady u zříceniny *Louzek* (Sailer 1997: 132). K provedení projektů však nikdy nedošlo.

Obecní rada se rozhodla vybudovat na částečně zatopené louce poblíž

Budějovické ulice park. O parku se psalo v Budějovických novinách (1938), že je to místo s krásně udržovanými cestami, nádherně seskupenými keři a stinnými stromy, obklopujícími uprostřed malý rybník (Sailer 1997: 135).

Pokrok se nezastavil, roku **1913** byl zakoupen *Nový mlýn (Neumühle)* ve *Žďáru (Sohors)* pro výstavbu elektrárny. Stavba byla dokončena už v prosinci 1913 (Sailer 1997: 136).

První světová válka a obrat v roce 1918

Dne 28. 6. **1914** byli zavražděni následník trůnu Franz Ferdinand a jeho manželka. Císař **28. července** vyhlásil válku Srbsku a Německo, Rusko, Francie a Anglie vstoupily do války. **1. srpna** došlo v monarchii k všeobecné mobilizaci až do 39 let věku. Válka byla strašná, mnoho mladých mužů padlo, pohyblivá válka se změnila v pozici. V srpnu **1915** byla i v Kaplici zřízena vojenská ochrana, příjmy šly na válečné výdaje. V městském parku byl vztyčen železný sloup. V prosinci 1918 jej pak čeští vojáci hodili do rybníka. Brzy začal být nedostatek životních potřeb, proto byly zavedeny *Bezugskarten* (Sailer 1997: 137). Zemědělství trpělo, opakovaly se rekvizice, domy byly prohledávány, hledaly se potraviny. Z kaplické kostelní věže bylo v roce **1917** odebráno pět zvonů, dokonce byl odevzdán měděný kabel z hromosvodu. Peníze byly postupně vydány na osm válečných půjček. Únava z války a rezignace se zvyšovaly. Na Šumavě připadali dva až čtyři mrtví na rodinu (Sailer 1997: 138).

V dubnu 1917 vyhlásily USA Německé říši válku. Říjnová revoluce 1917 v Rusku a mír v Brestu Litevském přinesly jen přechodné ulehčení. Poté, co na jaře 1918 ofenzívy ve Francii a Itálii ztroskotaly a v létě byly nasazeny protiofenzívy spojenců, došlo na podzim **1918** k vojenskému a politickému zhroucení Německa i Rakouska-Uherska. Rakouská monarchie padla (Sailer 1997: 138). Ze 14 bodů amerického prezidenta Wilsona z ledna 1918 našel velký ohlas především 10. bod: „*Národům Rakouska-Uherska, jejichž místo mezi jinými národnostmi ustanovujeme a pozorujeme, má být nabídnuta nejsvobodnější příležitost k autonomnímu vývoji*“ (Sailer 1997: 138–139). Koncem října byly staženy uherské vojenské oddíly. Mnohé vojenské oddíly odmítaly poslušnost. Ještě v posledních hodinách války přišlo do italského vězení 300000 rakouských vojáků, mezi nimi mnoho Němců ze Šumavy.

3.4 Kaplice jako součást Československa 1918–1938

28. října vznikla Československá republika, 12. listopadu Republika německo-rakouská a 16. listopadu Uherská republika (Sailer 1997:139–140). Slovinci a Chorvaté se uzavřeli se Srby v Království srbském. Habsburská říše padla a po téměř 400 letech

společných dějin šly země vlastními cestami (Sailer 1997: 140).

V Horním Rakousku došlo 30. října 1918 k nepokojům, ulicemi pochodovali dělníci s rudými vlajkami. Panoval chaos, vězni byli osvobozeni, téměř denně se plundrovalo. Politického uspořádání se ujal Johann Hauser jako zemský hejtman, se spolupracovníky vybrali tři velké strany (Křesťansko-sociální, Sociálně demokratickou a Velkoněmeckou) a jménem státního rady sestavili provizorně zemskou vládu Horního Rakouska. Ta však neměla velké pravomoci. Vznikaly dělnické a vojenské rady, které byly silně marxisticky orientovány na třídní boj. Podobně tomu bylo i v Maďarsku a Bavorsku. Také na Šumavě se měly podobně jako v Čechách po 28. říjnu tvořit národní výbory. Jejich hlavními úkoly bylo řešit národnostní otázku, výživu obyvatelstva, organizaci ochranných vojsk k udržení klidu a pořádku. Nebyla však jednota ve vedení (Sailer 1997: tamtéž).

Říšský rada a poslanec Dr. Friedrich Wichtl už 2. listopadu 1918 napsal prelátu Hauserovi, že všechny německé obce okresu Kaplice se dnešního dne připojují k Hornímu Rakousku, a prosil ho, aby sem poslal lidi, kteří by formálně převzali moc. Okresní hejtman Schöberl a téměř všichni úředníci v Kaplici, Vyšším Brodě a Nových Hradech byli Dr. Wichtlem nalákáni pro Německo-rakouský stát. V Kaplici odmítli poslušnost dva úředníci, protože byli Češi. O málo dní později byla Wichtlova opatření státním radou ve Vídni potvrzena. Podobně se k německému Rakousku připojovaly i ostatní okresy Šumavy a k 16. listopadu složili téměř všichni úředníci přísahu novému státu. Papírové peníze a známky dostaly nátlak „Deutsch-Österreich“.

17. 11. 1918 se v Krumlově sešli zástupci všech okresů německé Šumavy, aby vytvořili župní vládu. Kruhy dosud politicky udávající tón se držely zpátky. Ani jeden průmyslník a žádný zástupce rolníků nedostal na shromáždění slovo. Nositelé hnutí pro připojení k Hornímu Rakousku byli především němečtí nacionalističtí intelektuálové a sociální demokraté (Sailer 1997: 141). Rakousko reagovalo o několik dní později, spolkovým zákonem z 22. 11. 1918 o rozsahu hranic a o vztazích na státním území Deutsch-Österreich. K tomuto okruhu se počítaly okresy Kaplice, Krumlov a Volary (*Wallern*), jakož i německé okrajové oblasti okresu Nýrsko (*Neuern*) a Kašperské Hory (*Bergreichenstein*). Podíl Čechů v této oblasti byl po sčítání lidu v roce 1910 asi 3,3%. Jen Kaplice měla přímé železniční spojení do Rakouska. Vojenský odboj, odpor proti vpochodování českých vojsk neměl vyhlídky na úspěch. K tomu mezi šumavskými Němci přistoupily silné ztráty následkem války. Důsledkem toho byla únava z války a rezignace. Mnozí vojáci přišli domů teprve v létě 1919, když

už jejich domovina dávno byla obsazena Čechy (Sailer 1997: 141). Česká armáda začala obsazovat Šumavu (Sailer 1997: 144). V Budějovicích ležely záložní baterie, batalion *Jan Hus*. Z Rakouska nepřišla žádná pomoc (Sailer 1997: 145). Češi pokračovali v akcích a koncem listopadu obsadila česká armáda Krumlov (Sailer 1997: 146). 3. prosince chtěl hejtman Sagner Kaplici dobýt raději bez jediného výstřelu (Sailer 1997: 147). Okresní hejtman v Kaplici Josef Schöberl uprchl do Rakouska. Došlo k zatýkání a střelbě u *Dolního Dvořiště*. Mrtvých bylo málo, ale zraněných dost, a to na straně domácích i na straně českých vojsk (Sailer 1997: 148).

Po zabrání Kaplice vyvěsil pekař Josef Sombek československou státní vlajku na radniční věži. Čsl. vojáci prohledávali domy, sbírali rakouské vlajky, pálili je na náměstí. Císařskému obrazu byly vypíchnuty oči, vojáci ničili a demolovali fyzikální kabinet a knihovnu nové školy. Také ostatní budovy byly plundrovány, např. hostinec *Zum grünen Baum*. Částečně zničena byla i garderoba divadla. Socha Josefa II. na náměstí dostala červené kalhoty, jakobínskou čapku a červený deštník do ruky. Pamětní deska upomínající na císaře Franze Josefa musela být na úřední příkaz z radnice odstraněna. Během dne uvalil velitel na město určitý typ stanného práva, pro přechod přes státní hranici musel mít každý pas. Zakázal nošení znaků cizího státu, pohrozil za každou politickou akci stanným právem. Zástupce Národního výboru požadoval od obecního výboru prohlášení o podřízenosti a jako záruku pro klid a pořádek dva rukojmí. Oba odvezlo auto do Budějovic a tam byli v Grandhotelu osm dní internováni (Sailer 1997: tamtéž). Celá situace způsobila veliké zklamání a rozhořčení (Sailer 1997: 150).

Ve vzniknuvším novém státě nastaly nové poměry. V noci z 3. na 4. května **1919** shodili čeští vojáci garnisony sochu císaře Josefa II. z podstavce. Z pomníku vznikly rozvaliny, které ležely ještě roku 1992 v obecní stodole v *Linecké ulici* (Sailer 1997: 153). První obecní volby se konaly 15. 6. 1919. Došlo k aféře s lipami svobody (Sailer 1997: 153).

Roku **1921** byla od 1. září otevřena ve staré školní budově také česká měšťanská škola pro děti ze vzdálenějších míst (Sailer 1997: 154). Československý stát upevňoval své postavení, a to se projevilo v náboženství, pozemkové reformě, v odstraňování pozůstatků absolutismu, v národnostní politice ČSR. Privilegovaní byli legionáři (Sailer 1997: 155).

Z kaplické kroniky 1920–1924 (Sailer 1997: 158)

1922 zemřel Ignaz Oberparleiter. Kostel dostal nové zvony, byla opravena věž českého

kostela, sloužila se tam pro české občany česká mše, němečtí věřící mohli kostel také navštěvovat, byl tam zřízen Boží hrob. Některé ceremonie se odbyvaly v němčině, např. o svátku sv. Floriána, sv. Anny, sv. Leonharda. Patronát nad kostelem měl hrabě Buquoy v Nových Hradech, financoval veškeré stavební úpravy (Sailer 1997: 159).

Koncem dvacátých let začíná krize a zvyšuje se nezaměstnanost (Sailer 1997: 166).

Roku 1929 se pro Kaplici stavěl nový vodovod; 1930 zřídila obec na Malši plovárnu (Sailer 1997: 168). 1932 uspořádal místní výbor v souvislosti se 100. výročím úmrtí J. W. Goetha v sále *Zum grünen Baum* slavnost, s básněmi, písněmi a úryvky z dramatických děl Goethových (Sailer 1997: 170).

Na podzim 1932 byla založena zemědělská pokračovací škola. Vyučovalo se v zimních měsících vždy ve čtvrtek, kdy jiné školy měly volno.

1933 v červnu nechala elektrárna osvětlit hodiny na radniční věži pomocí malého reflektoru. Slavilo se 60 let od založení Dobrovolných hasičů (Sailer 1997: 171).

3.5 Následky převzetí moci Hitlerem

Hned po převzetí moci Hitlerem se státy Malé dohody (ČSR, Rumunsko, Jugoslávie) semkly úžeji dohromady, aby zabránily snahám o připojení Rakouska. K ochraně proti sílícímu vlivu Německé říše se Beneš pokusil vybudovat systém svazků. V červnu 1934 akceptovala ČSR Sovětský svaz a uzavřela s ním a s Francií smlouvu o vzájemné pomoci. Komunisté byli úřady tolerováni. Národnostní napětí v ČSR se však zostřovalo. Aby předešly zákazu, zrušily se DNSAP a DNP samy. Konrad Henlein, vedoucí Sudetoněmeckého tělocvičného spolku, a kruh přátel založili v říjnu 1933 „Sudetoněmeckou Heimatfront“ (SHF). Chtěli prostřednictvím stran dosáhnout spojení všech Němců. Členy Henleinovy strany byli lidé různého politického přesvědčení, často s antidemokratickými názory. Kromě toho zde byl vedle Henleina Hans Hermann Frank, který se přikláněl k nacionálnímu socialismu. Mnozí sudetští Němci byli pro autoritativní státní formu, protože demokracii zažili jen ve formě cizí nadvlády. Ve své programové řeči 1934 v České Lípě Henlein zdůraznil, že SHF má v úmyslu nepokračovat v politice zrušených stran. Vyhranil se proti nacionálnímu socialismu a objasnil, že „my nebudeme nikdy rezignovat na svobodu individua“ (Sailer 1997: 171–172). Protože vláda zakázala označení Heimatfront, přejmenovala se SHF v roce 1935, aby mohla kandidovat do voleb, jako *Sudetoněmecká strana*. Léta sledovala Henleinova strana program autonomie sudetských Němců v rámci Československého státu. Neporozumění českého vedení jí nahánělo nové přívržence (Sailer 1997: 172).

Z kaplické kroniky 1934–1937

24. května 1934 došlo ke znovuzvolení prezidenta Masaryka, pořádala se slavnost s pochodňovým průvodem od kasáren k hlavnímu náměstí, děkan Schützner měl projevy v české a německé řeči, na závěr zazněla hymna (Sailer 1997: 173).

V červnu byla otevřena nová tělocvičná hala v *Linecké ulici*, postavená z vlastních prostředků. 60leté jubileum německé národní školy se slavilo 17. června 1934. V parku se konala slavnost na počest 50let od založení Šumavského spolku.

7. března 1935 se jako všude v Čechách slavily 85. narozeniny prezidenta Masaryka. Obec zaměstnala lidi bez práce na obecněprospěšných pracích za lístky na chleba, mouku, sádlo aj.

Při volbách v květnu **1935** dosáhla výrazného vítězství Sudetoněmecká strana. Předstihla s téměř 1, 25 mil. hlasů Českou agrární stranu a stala se nejsilněji zastoupenou stranou. Aktivistické strany hlasy naopak ztratily (DSAP, BdL, DCVP). Jinak tomu bylo v okrese Kaplice. Aktivisté zde získali více než 51,8% německých hlasů (Sailer 1997: 173–174). SdP obdržela z 27.181 platných hlasů 41,2% a o zbytek se podělily ostatní strany. Přímou v Kaplici padlo z 1315 platných hlasů 712 na Sudetoněmeckou stranu (66% hlasů), na Křesťansko-sociální 201, na Sociál. dem. 121; šest českých stran mělo dohromady na 228 hlasů.

14. prosince 1935 odstoupil Masaryk. České strany byly nejednotné. O čtyři dny později byl v prvním kole zvolen prezidentem **Dr. E. Beneš**, neboť pro něj hlasovali také komunisté. V květnu 1936 se slavily narozeniny prezidenta Beneše v sále *Zum grünen Baum*.

Otázka, zda Kaplice je město, nebo městys byla stále otevřená. Kapličtí viděli své místo jako město a opírali se přitom o doklad, kterým Markvart z Pořešína měšťanům propůjčil budějovické městské právo (Sailer 1997: 174). V dobrozdání archivu Ministerstva vnitřní Prahy z roku 1931 se psalo, že ze zmíněného dokladu není možné určit, že by tím městečko Kaplice získalo charakter města. Ani název *město* uvedený v seznamu míst 1872 nebyl pokládán za spolehlivý. Na žádost obce pak Ministerstvo vnitřní vyhovělo a napsalo dopis, v němž se sděluje, že vláda Československé republiky povýšila rozhodnutím z **9. července 1936** městys Kaplice na město (Sailer 1997: 175).

V březnu **1937** byla započata stavba nové české národní a měšťanské školy v *Omlenické ulici*. 7. května **1937** navštívil prezident Beneš na své cestě jižními Čechami také Kaplici. Přijetí se konalo na náměstí, na čestné tribuně před pivovarem

byl prezident pozdraven starostou Schütznerem. Ten poukázal na nouzi zdejšího obyvatelstva a prosil o další podporu vlády pro výstavbu domu pro chudé, úřední budovy a jiná vylepšení. Potom přednesli školáci Herbert Sailer a František Stejskal každý ve své mateřštině zdravice. Žákyňe (německá a česká) předaly manželce prezidenta růže.

Také v roce 1937 pokračovaly veřejně prospěšné práce. V létě byla v *Horské uličce* položena kanalizace a dlažba. Nezaměstnaní našli práci v lomu u *Kočičího vrchu* (*Katzenbühel*), ve štěrkárně u lesa *Wurkowald* a při úpravách náměstí u příležitosti prezidentské návštěvy (Sailer 1997: s. 175–176).

11. 9. 1937 zemřel T. G. M. V Kaplici se konalo smuteční shromáždění večer 20. září.

Národnostní napětí v ČSR narůstá

Odstranění nezaměstnanosti v Německu působilo na sudetské Němce jako nejsilnější prostředek pro sympatie k SdP a k nacionalismu. 1936 byly četným sudetoněmeckým městům odňaty policejní kompetence, byla zřízena státní policie. Ve 25 km široké hraniční zóně obdržely vojenské úřady ze zákona dalekosáhlá práva kontroly. Cenzurovány byly zakázány početné německé knihy, časopisy, noviny a písně.

Ještě jednou se aktivisté vedení sociálním demokratem Wenzlem Jakschem, který pocházel z *Dlouhé Stropnice* u Nových Hradů, křesťanskosociálním odborářem Hansem Schützem a členem zemského spolku Gustavem Hackrem pokusili postavit na odpor totalitnímu nároku SdP. Chtěli od vlády dosáhnout více porozumění. Němci nechtěli být menšinou, ale druhým národem ve státě. Mladí aktivisté stále apelovali na rozum českých vládních kruhů (Sailer 1997: 177).

Ministerský předseda Hodža slíbil revizi českého nařízení a oznámil, že sudetští Němci vzhledem k jejich podílu na počtu obyvatel republiky mají být postaveni do veřejné služby. Ale dosáhl jen málo a nestačilo to, aby vzal Henleinově propagandě vítr z plachet. Pozitivní spolupráce v parlamentu nebyla možná. Naproti tomu uvnitř SdP sílily radikální síly, které se shromažďovaly kolem K. H. Franka, přičemž umírněnější politikové byli odsunuti do pozadí. Poté, co v roce 1937 vyšel zákaz činnosti pro členy rozpuštěné DNSAP, nacionalistické křídlo zesílilo svůj vliv. SdP se blížila stále více Hitlerově NSDAP (Sailer 1997: 177).

Rok **1938** se stal osudovým rokem sudetských Němců. Skrze pohovory v Londýně se Henleinovi, ale i Jakschovi podařilo přimět veřejné mínění v Anglii k zájmu o sudetoněmeckou otázku. Po připojení Rakouska k Německu, kolaboval

německý aktivismus. 22. března opustily BdL a Gewerbepartei (DGP) vládní koalici, o dva dny později také DCVP. Ministři odstoupili, podřízení se připojili ke klubu SdP, který s 55 mandáty byl nejsilnější stranou v parlamentu (Sailer 1997: tamtéž). Vedení stran požadovalo, aby se jejich členové připojili k SdP. Sociální demokraté zvolili W. Jaksche za předsedu; ten svou stranu držel od SdP dále, ale tak ji právě z vládní koalice nechal vyloučit. Koncem března byli Henlein a Frank přijati Hitlerem. Ten Henleinovi slíbil podporu a naznačil mu, aby své požadavky stupňoval tak, aby pro Čechy byly nepřijatelné (Sailer 1997: 178).

Také v Kaplici stoupalo napětí mezi Čechy a Němci. 21. května rozhodla pražská vláda o mobilizaci jedné části armády. Údajně ji Britové varovali před německým útokem. Na polích byly vyhloubeny ochranné příkopy, byly zavřeny mosty a položeny trhaviny. Obyvatelé v pohraničí žili v napětí. České oddíly v Kaplici byly posíleny. Němci museli odevzdat své zbraně včetně loveckých pušek. Ale zábor ještě nebyl německým wehrmachtem připraven. (Sailer 1997: 178).

30. května přišel na vedení wehrmachtu Hitlerův rozkaz, že je rozhodnut v dohledné době vojenskou akcí rozbít Československo. Francie ani Anglie nechtěly vést válku, proto nepomohly, Sovětský svaz mlčel. V Kaplici ve volbách zvítězila SdP.

V létě se politická situace zhoršila. Když vážla jednání vlády s SdP, vyslala britská vláda lorda Runcimana jako prostředníka do Prahy. Beneš předložil čtyři plány k řešení sudetoněmecké otázky, ale ke shodě nedošlo. Runciman po návratu do Británie doporučil, aby německé kraje Čsl. republiky byly vzhledem k napjaté situaci a jasnému sudetoněmeckému přání postoupeny Německu.

Na 11. září **1938** připadlo v Kaplici otevření nové české školy, která byla vystavěna s velkými náklady za silné spoluúčasti zdejších i mnohých přespolních Čechů. Přicestovali v autobusech a zvláštních vlacích, dokonce až z Prahy. Účast byla odhadnuta na 6000. S voláním *naše česká Kaplice* a se sevřenou pěstí táhli městem. Ke srážkám ale nedošlo.

12. září měl Hitler při stranickém dnu v Norimberku velkou řeč, kterou poslouchaly miliony rozhlasových posluchačů. Jak se očekávalo, došlo na čsl. otázku a Hitler požadoval pro sudetské Němce právo na sebeurčení. Také mnozí Kapličtí slyšeli Hitlerovu řeč v rádiu. Večer se shromáždilo velké množství lidí na náměstí, zpívalo národní písně a táhlo až k domu starosty Guschlbauera na konci *Nových domků*. Státní policie byla bezmocná. Den na to vyhlásila vláda ve 13 okresech stanné právo. V Kaplici musely být odevzdány radiopřijímače a německé noviny byly zakázány.

Henlein hnal SdP cílevědomě do ilegality. 15. 9. vydal provolání s heslem: *Chceme domů do Říše*. Aby ušel zatčení, uprchl do Německa. 16. 9. 1938 byla SdP zrušena. Henlein volal po vytvoření Sudetoněmeckého Freikorpsu (Sailer 1997: 179).

Z Kaplice a okolí prchali mnozí Němci přes hranice: povinní vojenskou službou, úředníci a učitelé, kteří nebyli ochotni podepsat prohlášení loajality k českému státu, ale také ženy a děti. Mnozí muži se hlásili ve Freistadtu k Freikorpsu. Válečné nebezpečí bylo stále hrozivější.

26. 9. mluvil Hitler v berlínském Sportovním paláci. Ostře napadl Beneše a oznámil vpochodování německého wehrmachtu do Sudet. Při vojenské přehlídce v Berlíně Hitlera vítal jásot. **28. 9.** zprostředkoval Mussolini konferenci čtyř velmocí. Aby zabránili válce, uzavřeli šéfové Anglie, Francie a Itálie s Hitlerem Mnichovskou dohodu, v níž bylo Německu přiznáno právo anektovat německé okrajové oblasti ČSR. **1. října 1938** začalo obsazování Sudet německými oddíly (Sailer 1997: 180).

3.6 Od připojení k Velkoněmecké říši až k vyhnání

10. října **1938** vpochodoval do Kaplice wehrmacht. Obyvatelé je pozdravili velikým jásotem, neboť napětí, které panovalo v posledních měsících, bylo pryč a téměř všichni doufali ve šťastnější budoucnost ve velké německé otčině, k níž teď patřila také jejich domovina. České vojsko, četnictvo, úředníci a učitelé a také několik zde usedlých Židů opustili Kaplici už předtím. Kasárna byla převzata německým wehrmachtem. 17. října **1938** byl okresním velitelem SdP Guschlbauerem a množstvím obyvatel v Kaplici pozdraven župní velitel Eigruber. Okres se teď jmenoval jen okres Kaplice a byl společně s okresem Krumlov připojen k „Reichsgau Oberdonau“. Nová hranice probíhala podél hranice jazykové, proto zůstalo kaplické nádraží ještě v ČSR. Avšak před koncem roku bylo vyměněno za elektrárnu na *Černé* (Sailer 1997: 181). 3. 11. převzal Hans Anderl úřad starosty od J. Guschlbauera, který byl jmenován místním skupinovým velitelem NSDAP. Noví četníci a úředníci přišli zčásti ze staré říše nebo z „Východní marky“, jak se teď jmenovalo Rakousko. Všechny spolky, které určovaly desítky let kulturní a veřejný život v Kaplici, byly zrušeny. Také SdP byla zrušena. Existovala jen NSDAP, SS, SA NSKK (NS-Kraftfahrkorps), NS-Reichskriegerbund (Sailer 1997: tamtéž).

Mnozí Kapličtí byli členy jedné z těchto organizací. Někteří z přesvědčení, jiní z oportunistu. Deseti až osmnáctiletí chlapci byli všichni u Hitlerjugend a jejich podskupiny tvořily BDM (Bund deutscher Mädchen), Jungvolk a Jungmädel. Mnozí tam byli z nadšení, jiní, protože museli. Okresní vedení NSDAP a NSV se usídlilo

v domě židovského obchodníka Moritze Blocha na rohu *Linecké* a *Široké ulice*, Hitlerjugend měla stanoviště v budově konsumu v *Dlouhé ulici* č. 132.

Hospodářská situace se přechodně zlepšila. Denně odjížděly autobusy do Lince, Nových Hradů, Gmündu a Krumlova. Mnozí mladí lidé našli místa u různých úřadů. (Sailer 1997: 182).

Nepřátelství strany ke katolické církvi vedlo k tomu, že **1939** se o Božím těle konalo poslední procesí přes náměstí. Farnosti okresu Kaplice a Krumlova patřily teď k nově založenému generálnímu vikariátu ve Vyšším Brodě, který připadl 1940 pod správu diecéze v Linci.

Když **v březnu 1939** německý wehrmacht nepochodoval do zbytku Československa, táhly za hustého sněžení dlouhé kolony také Kaplicí. Mnozí lidé byli stísnění, protože věděli, co Hitler slíbil, že nebude mít už žádné další územní požadavky. Teď porušil slovo. Byl zřízen Protektorát Čechy a Morava.

Při sčítání lidu v květnu **1939** měla Kaplice **2232** obyvatel, okres Kaplice **47.765**, v tom (podle osobních údajů) 824 příslušníků cizí národnosti, 19 židů a 23 židovských míšenců. Pro srovnání roku 1900 měl okres 53.000 obyvatel včetně 249 židů; 2547 udávalo jako hovorový jazyk češtinu (Sailer 1997: 185).

Když 1. září 1939 začala v Polsku druhá světová válka, hlásili se někteří dobrovolně k wehrmachtu, někteří také ke zbraním SS. Po rychlém vítězství v Polsku, věřili všichni, že Hitler vše udělá správně. Ale válka se protahovala. V noci se muselo zatemňovat, přibývaly nálety na říšskou oblast. Poslouchání cizího rádiového vysílání bylo přísně trestáno. Od začátku války byly potraviny a šaty na lístky. Zásobování fungovalo lépe než za 1. světové války, ale dávky byly během let stále skrovnější. Černý obchod byl sice přísně zakázán, ale fungoval.

22. června 1941 začala válka s Ruskem. Před radnicí byla postavena velká mapa evropského Ruska a postup frontových bojů byl vyznačován šňůrkou. Zpočátku se posouvala rychle na východ. Pak přišla studená zima. Přes cenzurování poštovní služby se lidé dověděli o utrpení vojáků (Sailer 1997: tamtéž). Ztráty přibývaly. Všichni zbraněschopní muži až na některé nepostradatelné ve stranické hierarchii a v hospodářství byli odvedeni (Sailer 1997: 185–186).

1942 byl v nové české škole zřízen **lazaret**. Národní a základní škola se musely uhnout do staré školní budovy na *Kindermannově náměstí*, přece však po několika týdnech mohli přesídlit do dřívější Měšťanské školy v *Linecké ulici*, kterou wehrmacht vyklidil.

Rok **1942** přinesl německým vojskům ještě jednu velké úspěchy. Na východě dosáhla německá vojska Kavkazu a u Stalingradu Volhu. Afrikakorps postoupily proti Egyptu. Ale se Stalingradem přišel v zimě **1942/1943** obrat. Šňůrka na mapě před kaplickou radnicí musela stále více ustupovat na západ a konečně byla mapa odstraněna (Sailer 1997: 186).

1943 postoupili Američané v Evropě. Zbytky vojska v Africe musely kapitulovat, spojenci přistáli v Itálii. Bombová válka zesílila, obrana byla stále slabší. Z Porúří a z Vídně přišlo mnoho evakuovaných žen a dětí do Kaplice. Seznam padlých byl stále delší. Teď už byli k vojenské službě odváděni i 17letí a v srpnu **1943** museli zčásti ještě ani ne 16letí žáci vyšších tříd základní školy jako pomocníci Luftwaffen k protiletadlovým dělům do Plzně. Začátkem roku 1944 přišel zbytek chlapců do Lince-Rozcestí. V červnu 1944 přistáli spojenci v Normandii a postupovali proti Německu od západu.

Na podzim **1944** byla zavedena autobusová doprava, nákladní auta jezdila na dřevěný plyn. Do města přicházelo stále více uprchlíků z východu (Sailer 1997: 186).

9. prosince 1944 musel americký čtyřmotorový bombardér nouzově přistát mezi Dolním Dvořištěm a Wulowitz (Sailer 1997: tamtéž). Časně ráno startovaly stroje v jižní Itálii, v poledne bombardovaly Plzeň. Jeden z bombardérů byl zasažen z protiletadlového děla. Když desetičlenná posádka dohlédla na zem, seskočilo pět mužů s padákem a pilot se s ostatní posádkou rozhodl pro nouzové přistání. Když na četnickou stanici v Kaplici přišlo hlášení, četníci se vydali na místo přistání a nařídili převoz pěti Američanů z posádky letadla do Kaplice. Když dosáhla kolona aut úbočí u *Neuwirt-Nani-Wirtshaus* a vůz jel téměř krokem, vyskočili zajatí z auta a chtěli prehnout. Četníci zahájili palbu a všechny postříleli. Zahrabali je na místě do sněhu a druhý den je pohřbili. Později bylo zdůrazněno, že Američané byli zastřeleni při pokusu o útek. Z parašutistů byl jeden zastřelen od místního Gruppenleiterra Oppolze, ačkoli šel proti němu se zdviženými pažemi. Ostatní čtyři parašutisté byli uvězněni a v létě 1945 se vrátili zpět do USA (Sailer 1997: 187).

Když na jaře **1945** přicházely fronty stále blíž, byl také v Kaplici vydán poslední příkaz založit lidovou domobranu (Volkssturm). V *Budějovické, Pohorské a Blanské ulici* byly zřízeny zátarasy a vykopány ochranné příkopy. Koncem dubna šla domobrana mezi *Stropnicí a Pohorskou Vsí* proti Rusům do postavení, ale už po několika dnech byla zase poslána zpět. V posledních dubnových dnech musel ještě k odvodu nastoupit ročník 1929. Náhle bylo všechno zrušeno a na Armádním ohlašovací úřadě se začala

pálit akta. Večer **30. dubna** přišlo rádiem hlášení, že vůdce bojující včele vojáků padl v Berlíně. Až do konce byl německý národ obelháván.

Až do příchodu Rusů lidé tajně doufali, že Američané by mohli jejich město obsadit dříve. Málokdo ještě věřil v slibované konečné vítězství.

V pátek **4. května** bylo na schůzi u okresního vedoucího Strassera proti vůli některých rozvážných rozhodnuto, že město Kaplice se bude s pomocí domobrany a pravidelné armády bránit do poslední kapky krve. Když to vešlo ve známost, bylo město rozjitřeno. Mnohé ženy, evakuované i domácí, proti tomu protestovaly u starosty a velitele kasáren. V úřadě zemské rady připravili jiné rozhodnutí, aby Kaplice byla určena jako Lazarettstadt s tím, že by se mělo zabránit zničení města. V lazaretu leželo přes 420 těžce raněných, mnozí s amputovanými pažemi nebo nohama, mnoho lehce raněných a rekonvalescentů. Okresní vedení se bálo domobrany, proto nechalo muže v sobotu 5. května odzbrojit a poslalo je domů. Spolehli se raději na velitele rezervní důstojnické školy, majora Gossinga, který se svým ozbrojeným mužstvem dorazil do kaplických kasáren ze Znojma (Sailer 1997: 188).

6. 5. bylo rozhodnuto, že v případě potřeby prohlásí major Gossing město za Lazarettstadt a že nebude otevřené město bránit proti Američanům. Kdyby dostal rozkaz střílet, pak musí vést boje tak, aby se rozvíjely stranou od města (Sailer 1997: tamtéž). Události se rychle měnily. Večer přišla do Kaplice zpráva, že v Nových Hradech byli tři lidé před očima ostatních oběšeni příslušníky SS, protože chtěli sundat z radnice říšskou orlici.

V úterý **8. 5.** chtěli kapličtí radní Leitsman a Gabriel vyjednávat s Američany. Major Gossing poslal Američanům naproti velitele s autem. Kolem jedenácté přijel velitel a s ním čtyři Američané s tlumočnickem; byl to poručík, americký Slovák. Američané požadovali jednoho zástupce z Čechů žijících ve městě. Byl vyhledán pan Mareš, který byl představen jako zástupce Národního výboru, a ten se Slovákem jednal. Američané dohodli s majorem Gossingem, že ponechají jeho vojákům zbraně, než přijdou se silnějšími jednotkami zase zpět. Gossing se měl starat o klid a pořádek a dostal plnou moc užít zbraň proti každému, Němci, Čechovi, Vlasovcům v okolí, pokud by bylo třeba (Sailer 1997: 189). **9. 5.** major Gossing s armádou z kasáren odpochoval, porušil tedy slovo bránit město až do příchodu Američanů.

Kaplice byla ve velkém nebezpečí (Sailer 1997: 189). Nedisciplinované oddíly Vlasovců a mnozí volně se pohybující vězňové z koncentračních táborů táhli krajinou a na pochodu sem mohla být i jednotka SS, která provedla akty teroru v Nových Hradech

(Sailer 1997: 189–190). Bylo rozhodnuto jet k Američanům a prosit je o ochranu pro město a lazaret. Odpoledne jela delegace s vlajkou Červeného kříže – dva důstojníci z lazaretu, Leitsman, Gabriel, Simon a Mareš. Protože silnice byla totálně ucpaná, přijeli do Krumlova teprve odpoledne (Sailer 1997: 190). Na americkém velitelství Gabriel, který uměl anglicky, vylíčil situaci v Kaplici. Prosil poslat do Kaplice malou posádku. Major chtěl vědět, kolik je v K. raněných, a ptal se Mareše, zda by se o klid a pořádek nemohli starat Češi. Mareš řekl, že v K. je i s uprchlíky cca 5000 osob, mezi nimi však sotva 30 Čechů a okolní české vesnice nemohou poslat žádné muže, protože jsou ohrožováni rabujícími oddíly Vlasovců. Major chtěl s nimi pokračovat do Kaplice až příští den. Důstojníci však naléhali, aby se jelo raději domů, protože slyšeli, že Rusové se už prodrali do Budějovic. Major jim dal americké policejní pásky na rukávy se svým podpisem pro jejich strážní mužstvo v lazaretu a pro četníky. Dále jim předal proklamaci generála Eisenhowera, aby ji přibili na černou desku městského úřadu.

Odpoledne v 16:30 jel první ruský vůz přes *Blanský most*. Rusové Kaplici okamžitě obsadili. Hned po jejich příjezdu byli Gabriel a ostatní radní sesazeni a za ně jako starosta dosazen Čech, mlynářský mistr Blabolil. Ale už příští den obdržel tento úřad zámečník Doucha z Velešína (Sailer 1997: 190). Den nato se objevili také Američané a utábořili se v západní části města. Po několika dnech se však stáhli za demarkační čáru, ve směru Kaplice – Horní Dvořiště. Sailer zde cituje podle pamětního protokolu podepsaného Leitsmanem a Simonem (1997: 190).

Okresní velitel Strasser byl ve Frymburku nad Vltavou (*Friedberg*) Američany zajat a vzat do vazby. V srpnu byl při válečném procesu v *Dachau* kvůli vraždě amerických letců, kteří nouzově přistáli u Dolního Dvořiště, odsouzen k smrti a v prosinci 1945 popraven (Podle Fritze Fellnera cituje Sailer, 1997: 191).

Kapličtí Němci byli pod dohledem českých partyzánů, kteří je donutili k uklízení ulic. Bývalí členové NSDAP byli uvězněni. Mezi Němci se rozšířil strach. Byli bez právně vydání libovůli Čechů. Ruské velitelství bylo ještě jediné místo, kde se snad mohla hledat ochrana. Všichni museli na rukávech nosit bílé pásky s černým nápisem N (Němec), členové strany s NN (Němec – Nazi). Všichni museli povinně pracovat, některá děvčata byla poslána pracovat k sedlákům do vnitrozemí. Podél *Linecké ulice* leželo množství munice, kterou musely pracovní skupiny pomáhat odklízet.

V červnu **1945** přišla druhá zatýkácí vlna. Teď byli zajištěni také bývalí členové Freikorpsu. Nejprve byli ve vězení okresního soudu, potom ve staré Kindermannově škole, kde byl zřízen bezpečnostní tábor. Přes den byli vězni přiděleni do pracovních

komand. Do modra zbití byli hnáni do práce. Někteří byli po týdnech propuštěni, jiní přišli do jiného pracovního tábora, do Budějovic nebo do Českých Velenic, aby tam dali do pořádku rozbombardované nádraží.

Benešovy dekrety týkající se konfiskace majetku etnických Němců a Maďarů a ztráty československého státního občanství pro ně se tvrdě dotkly sudetských Němců.

Přes noc musel mnohý kaplický Němec předat svůj byt a svůj obchod nějakému Čechovi a téměř všechno zde nechat. Jiní prchali s málem svršků přes hranici do ruské zóny v rakouském Mühlviertlu. Tam se mohli přes všechnu bídu cítit jako svobodní lidé (Sailer 1997: 191–192).

V prosinci nastalo Postupimskou rezolucí schválené organizované vysídlování. V kaplických kasárnách byl sběrný tábor pro velkou část okresu. Odtud se šlo do dobytých vagonů s nejvýše 50 kilogramy zavazadel na osobu do válkou mnohostranně zničeného Německa. Také mnozí z uprchlíků do Mühlviertlu byli Rusy odesláni do Německa. Vyhnáním Němců **1945/1946** bylo rozbito kulturní společenství, které rostlo po staletí. Noví obyvatelé, Češi z vnitrozemí a Slováci, zalidnili město a to začalo novou historii bez návaznosti na tu předchozí.

Od obratu v roce 1989 mohou staří obyvatelé města – pokud ještě žijí – bez překážek navštěvovat místa svého dětství, hroby svých mrtvých, slavit bohoslužbu v kostele, kde byli pokřtěni. Ale po několika hodinách město opět opouštějí. Stali se v zemi, z níž pocházejí, cizinci (Sailer 1997: 192).

4. URBANONYMIE MĚSTA KAPLICE

4.1 Kaplice a její urbanonymie od 17. do konce 18. století

Stáří uličního názvosloví v městě Kaplice nelze s jistotou přesně určit. Jisté je jen to, že názvy ulic existovaly dříve, než se ulice úředně označovaly. Herbert Sailer opíraje se o zápisy v obecní kronice uvádí zřejmě nejstarší pojmenování ulic a prostranství města, sahající snad až do 16. století, nebo i hlouběji do minulosti.

Na počátku 17. století městečko ležící na plochem kopci, který spadal na sever k řece *Malši/Malsch*, na jih k potoku později zvanému *Novodomský/Häuselbach*, nebylo rozlohou velké. Vzniklo z původní tržní osady, není jisté, zda mělo opevnění. Domy byly tenkrát většinou nízké, přízemní, se šindelovými střechami, v odlehlých částech města i slaměnými. Z původní funkce města jako tržiště vyplýval i jeho půdorys, mělo pravidelné uspořádání. (Sailer 1997: 48–49).

Z pravoúhlého náměstí, nesoucího obecné pojmenování *Ringplatz* ‚Náměstí‘, ale majícího obdélníkový tvar, vycházelo do čtyř světových stran sedm ulic: *Landstraße*, *Hundsgaßl*, *Totengasse*, *Herrengasse*, *Fleischbankgasse*, *Bräuhausgasse*, *Linznergasse*.

Landstraße (Krajinská ulice)

Vedla ze severního rohu náměstí dolů k řece, stáčela se podél ní a napojila se na silnici ve směru do Českých Budějovic. Při silnici do Budějovic nestály tehdy ještě žádné domy, byly tam jen hliněné jámy a rybníky.

Hundsgaßl (Psí ulička)

Vycházela z druhého rohu náměstí na severní straně a svažovala se k řece Malši. Vedla západním směrem podél řeky a ústila do *Landstraße*. Později byla přejmenována na *Malschgasse*.

Totengasse (ulice Mrtvých)

Ulice vycházela ze severního rohu východní strany náměstí a vedla východním směrem kolem fary. Název vznikl proto, že ulicí procházely pohřební průvody. Z ní se odbočovalo k farnímu kostelu sv. Petra a Pavla, kolem něhož se rozkládal hřbitov. Mezi kostelem a farou severně od kostela stála stará škola a měšťanský špitál a těsně na sebe natlačené malé domky. To bylo s největší pravděpodobností nejstarší osídlení. Malému náměstí se říkalo *Kirchenplatz* (Kostelní).

Herrengasse (Panská ulice)

Z jižního rohu východní strany náměstí kolem radnice východním směrem přímo k farnímu kostelu vedla ulice, které se říkalo *Panská*. Patrně v ní bydleli bohatí měšťané a úředníci, jak napovídá její název.

Fleischbankgasse (Masná)

Z téhož rohu na východní straně náměstí vedla od radnice jižním směrem ulice, jejíž název souvisí s činností, která se v ní provozovala. Byly do ní přemístěny masné krámy, zpracovávalo a prodávalo se tam maso. Název se upevnil až v 19. století.

Bräuhausgasse (Pivovarská)

Tato ulice vedla ze vzdálenějšího rohu náměstí na západní straně a směřovala také k jihu. Stál v ní pivovar, který zásoboval nejen četné hostince v Kaplici, ale i v okolí.

Linznerstraße (Linecká)

Ze západní strany náměstí vycházela ještě jedna ulice, která směřovala nejprve na západ, brzy se však stočila jižním směrem k rakouskému Linci. *Linznerstraße* vedla kolem protestantského kostela, později přestavěného v kapli sv. Barbory. Vlevo a vpravo od ulice stály stodoly. Severním směrem z ní odbočovala cesta zvaná ***Hohlweg*** (*Úvozová cesta*).

Další uličky v té době už existující navazovaly na oněch sedm hlavních, nebo je křížovaly.

Lange Gasse (Dlouhá)

Probíhala podél celé jižní strany náměstí a ústila na východní straně do *Bucherser Straße (Pohorské ulice)*. Podél potoka tekoucího do Kaplice od jihu z Rakouska, který se později jmenoval *Häuselbach/Novodomský*, tehdy stály jen domky pastýřů, tzv. *Hirtenhäusel*.

Bucherser Straße (Pohorská)

Nacházela se na východní straně od náměstí a v blízkosti farního kostela navazovala na *Herrengasse/Panskou ulici*, od níž vedla na jih směrem k obci *Buchers/Pohorská Ves*.

Bleiche (Bělídlo)

Totengasse/ulice Mrtvých vedoucí z náměstí kolem fary východním směrem přecházela v silnici směřující do *Nových Hradů* (Gratz). Silnice zahýbala kolem hřbitova na jihovýchod k místu, kterému se říkalo ***Bleiche*** (*Bleichstätte* ‚místo k bělení prádla‘). Tehdy ještě nebylo zastavěné (Sailer 1997: 49).

Geisberg/Geißberg (snad *Kozí vrch*)

Tato ulička stoupala od severu k jihu z *Landstraße* (*Krajinské*) do kopce a ústila do *Linznerstraße* (*Linecké*). Později byla přejmenována na *Berggasse*.

Breite Gasse (Široká)

Ústila také do *Linznerstraße*, ale z jihu, takže jedním koncem vycházela z *Lange Gasse* (*Dlouhé ulice*) a druhým koncem ústila v *Linznerstraße*.

U paty kopce *Hoflusberg* (podle mapy *Hofließ*), podél potoka přítékajícího z Rakouska, kde předtím rostly jen břízy a houští, vznikala od konce 18. století řada domků, které dostaly název *Neuhäusl* (*Nové domky*). Jak víme z kroniky města, v květnu 1789 podali mnozí obyvatelé na magistrát žádost o stavební místo. Také potoku se říkalo *Neuhäusl Bach* (*Novodomský potok*).

V posledním desetiletí 18. století vznikly i první nové domy podél ***Budweiser Straße***/*Budějovické silnice* (Sailer 1997: 70).

Až k *Malši* a *Novodomskému potoku* se táhla široká, močálovitá plocha, sotva výše položená než řeka. Není známo, jestli už přes *Malši* existoval most, nebo brod. Na druhé straně *Novodomského potoka* stál panský mlýn (*Taubermlühle*). Přes potok vedla lávka. Když chtěly vozy s nákladem do mlýna nebo na pole s pomístním názvem *Lackstampf*⁶⁸, musely se spokojit s brodem (Sailer 1997: 49–50). Po levé a pravé straně *Bucherserstraße/Pohorské ulice* už stály domy, cesta pro jízdné však ležela hlouběji. Také zde byl brod přes potok pro vozy s nákladem a jen lávka pro pěší (Sailer 1997: 50).

⁶⁸ Pomístní jméno označující místo, zde patrně pole v močálovitém terénu, kde se zpracovával len. Tento výklad podporují obě části složeniny *Lack-* ze střhn. *lôhst* (-ô- znělo v nářečí jako -a-) ‚les, hustý porost v močálovitém terénu‘ a *-stampf* (ze *stampfen*=pěchovat). Za laskavé vysvětlení významu tohoto PJ děkuji panu prof. dr. Rudolfovi Šrámkovi, CSc.

Ringplatz (Náměstí)

Ačkoli to z názvu nevyplývá, náměstí bylo čtverhranné a působilo už městským dojmem. Stála zde radnice s loubím a s věží, panský byt pro přechodný pobyt a pivovar. Měšťanské domy měly loubí, zdobily je krásné štíty a sgrafita, jež se dodnes zachovala pouze na prostředním domě na západní straně náměstí. Uprostřed náměstí stála kašna a před radnicí pranýř, znamení nižší jurisdikce. Vlivem požárů, které Kaplici neustále postihovaly, bylo mnoho z její staré krásy nenávratně ztraceno: loubí, ozdobné štíty i sgrafita (Sailer 1997: 50). Na náměstí stále také barokní socha sv. Jana Nepomuckého.

Shrnutí

V tomto období lze poprvé zmínit ulice, které se staly základními spojnicemi ve městě. Jejich názvy jsou plnými **100%** orientačního typu a jsou pojmenováními podle polohy, směru a charakteru ulice.

Na konci 18. století vznikly nové příbytky v ulici pojmenované podle nich *Neuhäusl* podél potoka, jenž dostal po nich jméno *Neuhäusl Bach/ Novodomský*, a také první domy v ulici vedoucí z města severním směrem a pojmenované *Budweiser Straße*, která navazovala na *Landstraße* klesající z náměstí dolů.

Celkem měla Kaplice v období mezi 17. a 18. stoletím **18** urbanonym, z toho **14** ulic, **2** náměstí a **2** názvy mlýnů.

Tabulka č. 1: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od 17. do konce 18. století

<i>Významová motivace</i>	<i>Název ulice</i>	<i>Zastoupení</i>
Orientační názvy		100%
podle charakteru ulice	<i>Hundsgaßl, Totengasse, Herrengasse, Neuhäusl</i>	22,2%
obecná poloha	<i>Kirchenplatz</i> (malé náměstí)	5,6%
tvar	<i>Lange Gasse, Breite Gasse</i>	11,1%
podle polohy ulice	<i>Landstraße</i>	5,6%
podle směru k jiné obci	<i>Budweiser Straße, Linznergasse, Bucherser Straße</i>	16,6%
podle objektu, k němuž ulice vedla	<i>Bräuhausgasse</i>	5,6%
podle zaměstnání, co se tam dělalo	<i>Bleiche, Fleischbankgasse</i>	11,1%
podle pomístního jména	<i>Geissberg, Ganglmühle, Taubermühle</i>	16,6%
podle blízkého hydronyma		0%
z apelativa	<i>Ringplatz</i> (hlavní náměstí)	5,6%
názvy z rostlinné říše		
Honorifikační názvy		0%
podle osobnosti z kultury, literatury, škosltví		0%
podle historické události		0%

4.2 Urbanonymie města Kaplice v 19. století

Kaplice jako tržní město, v němž kvetla řemesla a obchod, kudy projížděly formanské vozy z Čech do Rakouska a zpět, měla mnoho zájezdních hostinců, jejichž názvy dotvářely zdejší urbanonymii. Uvedeme alespoň některé, např. *Zum Goldenen Kreuz/U Zlatého kříže*, *Zum goldenen Lamm/U Zlatého beránka*, *Zum Schwarzen Adler/U Černého orla*, *Zum Linzerschmied /U Lineckého kováře*, *Zum Schwarzen Rössel/U Černého konička*, *Zum Einnehmer/U Výběřčího*, *Zum Roten Ochsen /U Červeného vola*, *Zum Pendlwirt/ U Formana* aj.

Po dostavbě koněspřežky České Budějovice – Linec⁶⁹ musely být z nařízení úřadů roku 1829 zavřeny přebytečné šenkovny piva a zájezdní hostince (Sailer 1997: 87–88).

Roku 1849 byl opuštěn starý *Ganglmühle* (*Ganglův mlýn*) na Malši a naproti na blanském pozemku vystavěn *Jonasmühle* (později *Blabolil*). V roce 1851 byla postavena *Walchmühle* (valchářská dílna).

Roku 1852 byly na obecní náklady postaveny nové masné krámy v *Masné ulici* (*Fleischbankgasse*).

Ke zkrášlení města přispěl velkou měrou okresní hejtman doktor Urban (Sailer 1997: 97). Na *Budweiser Straße/Budějovické ulici*, která byla pokračováním *Landstraße/Krajinské ulice*, nechal vysázet stromovou alej a kolem děkanského kostela javorové stromy (Sailer 1997: 97–98). Na vrchu za *Johanismühle, Jonasmühle/Janovým mlýnem* (později *Blabolilmühle*) na protějším břehu řeky *Malše* nechal založit dětský park s kolotočem. Jako výraz díků jmenovalo město doktora Urbana roku 1853 prvním čestným občanem (Sailer 1997: 98).

Obec roku 1894 koupila na rohu náměstí v *Landstraße* nejznámější hostinec *Zum grünen Baum* (*U Zeleného stromu*) a roku **1906** se začalo s jeho přestavbou.

Konec 19. století přinesl pokrok v uličním názvosloví. V roce **1890** byly některé ulice a místa nově pojmenovány a bez výjimky jim byly připevněny označující tabulky. Přejmenovány byly:

Totengasse (ulička *Mrtvých*) na ***Gratznerstraße*** / *Novohradskou ulici*,

Herrengasse (*Panská*) na ***Kirchengasse*** / *Kostelní ulici*,

Geißberg (*Kozí vrch*) na ***Berggasse*** / *Horskou ulici*,

Hundsgaßl (*Psí ulička*) dostala název ***Malschgasse*** / *Malšská*.

V této době se také objevuje první honorifikační pojmenování, a sice po význačném pedagogovi, průkopníkovi nových pedagogických metod, po osobnosti s pojmenovaným místem skutečně spjatou, **Janu Ferdinandu Kindermannovi** (1740–1801). Stará škola, v níž působil, stála na *Kostelním náměstí/Kirchenplatz* a právě ono bylo přejmenováno na *Kindermannovo náměstí/Kindermannplatz* (Sailer 1997: 123). Dům č. 123 na konci *Kostelní ulice* přestavěný po roce 1810 na školu byl

⁶⁹ Byla první koněspřežnou železnicí na evropském kontinentu. Do provozu byla uvedena v letech 1827–1836 v trase Budějovice – Linz – Gmunden. Sloužila především nákladní dopravě soli z hornorakouské Solné komory (*Salzkammergut*) do Čech. [cit. 04-24-2014]. Dostupné na http://cs.wikipedia.org/wiki/Kon%C4%9Bsp%C5%99e%C5%BEen%C3%A1_dr%C3%A1ha_Linec_-_%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice

od počátku malý. R. 1828 museli tři učitelé ve třech třídách vyučovat 376 dětí. Školský úřad žádal novostavbu. Teprve **1862** byla přislíbena nová, větší školní budova. Nakonec ji postavili na místě stržené staré budovy; byla dvoupatrová, ale pouze čtyřtřídní (Sailer 1997: 99). Už v roce 1873 Kaplice žádala u c. k. Zemské školní rady o zřízení měšťanské školy. Nejprve byla po úpravách ve škole na *Kindermannově náměstí* otevřena chlapecká měšťanská škola, ale prostoru bylo stále málo. V roce 1883 byla Německým školským spolkem založena mateřská škola. 27. července 1884 byla na východní straně školy v *Kostelní ulici* (tehdejší Národní a měšťanské školy) odhalena pamětní deska na památku Ferdinanda Kindermanna (Sailer 1997: 116). Bohužel po roce 1945 byla zničena.

Z *Kindermannova náměstí* odbočovala severním směrem k řece *Malši* úzká cesta zvaná *Hammerschmiedweg* (byla to cesta k hamru na břehu *Malše*). Naproti přes řeku se rozkládal táhlý kopec *Hammerberg*.

Od 80. let 19. století stál u radnice nejprve dřevěný, později železný kříž. R. 1888 věnovala spořitelna 4000 korun k položení chodníku kolem náměstí (Sailer 1997: 122). Roku **1898** dal městský radní, majitel realit Franz Turek návrh, zřídit na náměstí pomník pro císaře Josefa II. Přispěli na něj obyvatelé města i další německé obce a spolky. Pomník představoval císaře v nadživotní velikosti, stojícího s obnaženou hlavou, držícího v levici toleranční patent. Slavnostní odhalení pomníku se konalo v září 1899 (Sailer 1997: 121). Pomník stál na náměstí až do roku 1919⁷⁰. V roce 1899 byly na náměstí vysázeny první akácie s kulovitými korunami (Sailer 1997: 123).

Již od 16. století stála na náměstí kašna, nejprve dřevěná, později kamenná, která sloužila k čerpání užitkové vody. K ní přibýly další tři kašny: u pivovaru, v *Dlouhé ulici* a na *Kostelním náměstí*, pátá kašna byla v *Horské ulici*. Město pokračovalo v budování rozvodu vody s velkým úsilím až do začátku první světové války (Sailer 1997: 122).

Plán města z 2. poloviny 19. století zahrnuje všechny tehdejší důležité budovy, jež se v městě nacházely. Protože k urbanonymii města patří i budovy, přejímáme jejich seznam i s číselným označením podle Herberta Sailera z jeho knihy (1997: 200).

Stadtplan aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts

I. Rathaus (radnice),

⁷⁰ V noci z 3. na 4. května 1919 shodili čeští vojáci garnisony sochu císaře Josefa II. z podstavce. Z pomníku vznikly rozvaliny, které ležely ještě roku 1992 v obecní stodole v *Linecké ulici* (Sailer 1997: 153).

- II. Dekanalkirche (děkanský kostel, farní, sv. Petra a Pavla),
- III. Böhmische Kirche (český kostel sv. Floriána),
- 1 Krankenhaus und Kapelle (nemocnice a kaple),
- 2 Gemeindebräuhaus (Obecní pivovar),
- 3 Pfarrhof (fara),
- 4 Alte Schule + Bürgerspital (stará škola a městský špitál),
- 5 Schule von 1862 (škola z roku 1862; měla pamětní desku na Ferd. Kindermanna),
- 6 Herrschaftliches Bräuhaus (Panský pivovar),
- 7 Hammerschmiede (hamry),
- 8 Hirtenhäusel (pastýřské domky), později Neuhäusel,
- 9 Gasthof Zum Grünen Baum (hostinec U Zeleného stromu),
- 10 Gasthaus Zum Goldenen Kreuz (hostinec U Zlatého kříže),
- 11 Barbarakapelle (Kapellenplatz) (kaple sv. Barbory).

Shrnutí

V 19. století město pokračovalo v budování svých prostranství a ve zlepšování kultury bydlení, bohužel však také prodělalo ničivé požáry, které způsobily, že krásná architektura s loubími a sgrafity na domech vzala za své.

Domy dostaly koncem století označení tabulkami a byly přejmenovány ulice: *Totengasse* na **Gratznerstraße** (*Novohradská*) podle směru k další obci a dale pak *Herrengasse* na **Kirchengasse** (*Kostelní*) podle směřování k objektu. Také další dvě ulice nesou nová jména, a sice **Malschgasse** za starší posměšný název *Hundsgaßl* a **Berggasse** za málo reprezentativní název z pomístního jména *Geisberg/Geißberg*.

Kirchenplatz (*Kostelní náměstí*) bylo přejmenováno na **Kindermannplatz** (*Kindermannovo náměstí*). Je to první honorifikační pojmenování po význačné osobě regionálního i evropského významu, která navíc měla skutečný vztah k místu, jež po ní dostalo jméno. Západním směrem k obci *Omlenice* vedla **Umlowitzstraße** (*Omlenická ulice*).

Celkem lze v tomto období napočítat **18** urbanonym včetně dvou náměstí a nového mlýna. Názvy ulic orientačního typu stále převládají, protože jsou stabilní. Pokrývají **94,4%** z celkového počtu ulic. Pokud došlo k přejmenování, byly to opět názvy orientační. Na jediné honorifikační pojmenování připadá pouze **5,6%**. Do tabulky neuvádíme urbanonyma z pomístních jmen *Walchmühle*, *Hammerschmiedweg* a *Hohlweg*.

Tabulka č. 2: Zastoupení významových motivací v uličních názvech 19. století

<i>Významová motivace</i>	<i>Název ulice</i>	<i>Zastoupení</i>
Orientační názvy		94,4%
podle charakteru ulice	<i>Neuhäusl</i>	5,6%
obecná poloha		
tvar	<i>Lange Gasse, Breite Gasse</i>	11,1%
podle polohy ulice	<i>Landstraße, Berggasse</i>	11,1%
podle směru k jiné obci	<i>Budweiser Straße, Linznergasse, Umlowitz Straße, Gratznerstraße, Bucherser Straße</i>	27,5%
podle objektu, k němuž ulice vedla	<i>Bräuhausgasse, Kirchengasse</i>	11,1%
podle toho kdo tam žil, co se tam dělalo	<i>Bleiche, Fleischbankgasse</i>	11,1%
podle pomístního jména	<i>Johanismühle/Jonasmühle</i>	5,6%
podle blízkého hydronyma	<i>Malschgasse</i>	5,6%
z apelativa	<i>Ringplatz (hlavní náměstí)</i>	5,6%
názvy z rostlinné říše		0%
Honorifikační názvy		5,6%
podle osobnosti z kultury, literatury, školství	<i>Kindermannplatz</i>	5,6%
podle historické události		0%

4.3 Urbanonomie města Kaplice od počátku 20. století do konce 2. světové války

Roku 1903 byl od *Malšské louky* děkanství oddělen pás 87m² a převeden na obec, aby se rozšířila *Budweiser Straße/ Budějovická ulice*. Do roku 1903 byly dlažbou opatřeny chodníky v *Linecké* a *Kostelní ulici* a na *Bělidle*.

Roku 1905 byly *Novodomský potok/Nehäusl Bach* a horní i dolní most v *Pohorské ulici/Bucherser Straße* se státní podporou regulovány (Sailer 1997: 124).

V roce 1906 se začalo s přestavbou hostince *Zum grünen Baum*, který obec koupila v roce 1894. Při stržení staré budovy se ukázalo, že původně tam stály dva domy s loubími a že východní měl nad loubím galerii (Sailer 1997, tamtéž).

Před první světovou válkou v uličním názvosloví nenastaly podstatné změny. Pokud vzniklo nové pojmenování, bylo to proto, že vznikla nová ulice. Ta dostala název

orientačního typu, jako např. *Pflanzner Straße* (*Blanská ulice*), která odbočovala z *Bělidla* (*Bleiche*) vlevo východním směrem ven z města a přes most nad řekou *Malší* (*Malschbrücke*) ve směru na obec *Blansko* (*Pflanzen*). Ulice, vinoucí se na jižní straně podél *Novodomského potoka*, na niž byly přemístěny z náměstí dobytčí trhy, dostala název *Viehmarktsgasse* (*Tržní ulice*).

Teprve roku **1903** byla v *Linecké ulici* /*Linzner Straße* vybrána stavební parcela pro novou měšťanskou školu. Stavba začala 1908 a už 9. října **1910** školu otevřeli (Sailer 1997: 110). Protože bylo právě výročí 60 leté vlády císaře Franze Josefa I., byla mu škola dedikována „*Kaiser Franz Joseph I. Jubiläums-Knaben-Volks- und Bürgerschule*“. Dívčí národní škola zůstala ve staré školní budově na *Kindermannově náměstí* a začátkem školního roku 1914/1915 tam byla otevřena první a jediná dívčí měšťanská škola v okrese (Sailer 1997: 112).

Obecní rada se rozhodla vybudovat na částečně zatopené louce poblíž *Budějovické ulice*, kterou koupili před deseti lety, park. O parku se psalo v *Budějovických novinách* (1938), že je to místo s krásně udržovanými cestami, nádherně seskupenými keři a stinnými stromy, obklopujícími uprostřed parku malý rybník (Sailer 1997: 135).

V roce 1913 byl zakoupen *Nový mlýn* (*Neumühle*) v osadě *Žďár/ Sohors* pro výstavbu elektrárny. Stavba byla dokončena už v prosinci 1913 (Sailer 1997: 136).

Po bouřlivých událostech spojených se vznikem Československé republiky (viz historie města, s. 39–40) nastalo období, v němž se město stále snažilo zlepšovat nejen své budovy, ale bojovalo proti přírodním živlům, kterými byly mimo jiné časté povodně.

Po regulaci řeky Malše v roce 1924 byl postaven nový most a dostal název *Pflanznerbrücke* (*Blanský most*). Také byla zvýšena *Blanská ulice* a silnice. Stavěla se nová úřední budova pro Okresní velitelství v *Linecké ulici* 1925 (Sailer 1997: 160).

17. srpna **1924** byl na náměstí slavnostně odhalen památník padlým ve válce. Na podstavci od pomníku císaře Josefa II. byl vztyčen osm metrů vysoký granitový obelisk korunovaný orlem. Jména 84 padlých a ztracených byla vytesána na čtyřech stranách podstavce (Sailer 1997: 161).

Roku 1926 byla stržena budova staré školy a městského špitálu na *Kindermannově náměstí*. Tak zmizely další staré štíty.

V srpnu 1926 byla odhalena pamětní deska místnímu učiteli, básníku, kronikáři a hudebníku **Ignazovi Oberparleiterovi** (3. 4. 1846 – 3. 1. 1922) na úmrtním domě

v *Landstraße/Krajinské ulici*.

Poštovní úřad byl r. 1928 přeložen z náměstí do nově postavené budovy v *Masné ulici/ Fleischbankgasse*.

V březnu 1932 uspořádal místní výbor v souvislosti se 100. výročím úmrtí Johanna Wolfganga von Goethe († 22. března 1832) za spolupůsobení Divadelního ochotnického spolku v sále hostince *Zum grünen Baum* slavnost s básněmi, písněmi a úryvky z dramatických děl Goethových a přednášku o něm (Sailer 1997: 170). Po Goethovi byla v té době pojmenována patrně i ulice ***Goethestraße***, odbočující na křižovatce z *Linecké ulice* severním směrem. Bylo to druhé honorifikační pojmenování, tentokrát ovšem bez vztahu k danému místu. Západním směrem vedla z *Linecké ulice* *Umlowitzstraße /Omlenická*. *Linecká ulice* přecházela jižním směrem v silnici vedoucí do Lince. Také kolem této silnice vznikaly domky a byla při ní vystavěna kasárna. Na mapě pozemkového katastru⁷¹ jsou zakreslena pod názvem ***Šumavské kasárny***, jež lze vidět na starých pohlednicích (viz příloha, č. 5, s. 93).

Ve 30. letech 20. století byly postaveny domy činžovního typu s novými byty, které dostaly název ***Neue Heimat / Nový domov*** a staly se základem pro pozdější ulici.

Město mělo od června roku 1933 prostřednictvím elektrárny osvětlené hodiny na radniční věži. Začátkem května 1934 dostala kamenná pyramida kašny na náměstí jako uzávěr zase ruského dvojitého orla. Byl totiž patrně 1918/19 nahrazen rakouskou dvojitou orlicí. Za *Třetí říše* byl odmontován a už se nikdy neobjevil (Sailer 1997: 172).

24. května 1934 byl znovu zvolen prezident Masaryk, v Kaplici se pořádala slavnost (Sailer 1997: 173). V červnu 1934 byla otevřena nová tělocvičná hala v *Linecké ulici*, postavená z vlastních prostředků.

7. března 1935 se v Kaplici konala oslava narozenin Tomáše Garrigua Masaryka. Její součástí bylo i přejmenování *Linzner Straße* na ***Masarykstraße/ Masarykovu třídu***.⁷² To byl třetí honorifikační název ve městě. Zdá se však, že se i nadále užívalo pojmenování *Linzner Straße*, neboť tento název H. Sailer ve své knize nezmiňuje.

14. prosince 1935 odstoupil Masaryk z prezidentského úřadu. O čtyři dny později byl v prvním kole zvolen prezidentem Dr. Edvard Beneš. 28. 5. 1936 se slavily

⁷¹ Pozemkový katastr potvrdil 16.12.1927 zákon č. 177/1927 Sb., O pozemkovém katastru a jeho vedení (Katastrální zákon). Byl přesný a spolehlivý zvláště do r. 1938. Po r. 1945 už byl méně spolehlivý, zvl. jeho údržba byla méně spolehlivá, začal se rozcházet se skutečností. Přesto se udržoval až do r. 1956.

⁷² Gedenkbuch von Kaplitz, 2. díl, 1932–1939. Dostupné na <https://digi.cesearchivy.cz/DA?lang=cs>; Kroniky, SOkA Český Krumlov, Obecní kroniky, Archiv města Kaplice 1930–1939. [cit. 11. 04. 2014].

narozeniny prezidenta Beneše v sále hostince *Zum grünen Baum*.

Politická situace se zhoršovala, hospodářská situace se nelepšila. V létě pokračovaly veřejně prospěšné práce, *Linecká ulice* až k rozdvojení směrem do *Omlenické ulice* byla válcována, položili v ní také kanalizaci. V rozdvojení křižovatky byl založen park a plocha před Nemocenskou pokladnou byla vydlážděna.

19. prosince 1936 byl na náměstí postaven velký vánoční strom a uspořádána sbírka na chudé děti (Sailer 1997: 174).

V březnu 1937 byla započata stavba nové české národní a měšťanské školy v *Omlenické ulici*. 7. května 1937 navštívil Kaplici prezident E. Beneš s chotí.

Na 11. září 1938 připadlo v Kaplici otevření nové české školy. Byla vystavěna s velkými náklady a za silné spoluúčasti zdejších i mnohých přespolních Čechů. Školní budovu z roku 1910 v *Linecké ulici* převzal po odtržení Sudet od Československa wehrmacht. V protilehlé budově Nemocenské pokladny byl zřízen Wehrmeldeamt. Do staré školní budovy na *Kindermannově náměstí* přesídlily různé úřady a nově založená hudební škola. Byl v ní pěvecký sbor Hitlerjugend.

Naopak školy z *Kindermannova náměstí* a z *Linecké ulice* přesídlily brzy do nové budovy české školy v *Omlenické ulici*. Dostala jméno **Alfred-Rosenberg-Schule / Škola Alfreda Rosenberga**⁷³.

Kaplická pamětní kniha obsahuje dopis ministra a šéfa prezidentské kanceláře z **8. 11. 1938**, v němž z pověření vůdce vyslovuje souhlas s žádostí Městského zastupitelstva v Kaplici pojmenovat náměstí **Adolf-Hitler-Platz**⁷⁴. Náměstí muselo pro velké vojenské přehlídky prodělat přeměnu. Staré akácie byly vykáceny, socha sv. Jana Nepomuckého přestěhována k českému kostelu sv. Floriána. Kamenný kříž před radniční věží přesunuli ke kostelní věži. Kašna byla posunuta více na sever. Památník padlým v první světové válce dostal nové místo na úzkém zeleném pruhu křižovatky *Linecké a Omlenické ulice*. (Sailer 1997: 183). Na severní straně náměstí zřídili tři dlouhé schodové stupně a půdu za nimi navýšili, aby se zmírnilo snížení náměstí (Sailer 1997: 184).

Na závěr uvedeme nové ulice a přejmenovaná urbanonyma s honorifikačním

⁷³ Alfred Ernst Rosenberg – vlivný člen nacistické strany, je považován za stranického ideologa NSDAP a za původce nacistických teorií o rasové nadřazenosti. V roce 1942 se stal říšským ministrem pro okupovaná východní území. Po válce byl zatčen a v Norimberském procesu odsouzen k trestu smrti za válečné zločiny. Popraven 16. října 1946.

Dostupné na http://cs.wikipedia.org/wiki/Alfred_Rosenberg [cit. 24. 04. 2014].

⁷⁴ Gedenkbuch von Kaplitz, 2. díl, 1932–1939. Dostupné na <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs;> Kroniky, SOkA Český Krumlov, Obecní kroniky, Archiv města Kaplice 1930–1939. [cit. 11. 04. 2014].

motivem:

Pflanzner Straße (*Blanská ulice*)

Vznikla při silnici na obec *Blansko/ Pflanzten*. Původní most přes řeku se jmenoval *Malschbrücke*. Po regulaci řeky byl vystavěn nový most a dostal název ***Pflanznerbrücke***.

Viehmarktsgasse (*Tržní ulice*)

Vznikla souběžně s *Lange Gasse/ Dlouhou ulicí* při *Novodomském potoku* a vedla po celé délce od jižní strany náměstí. Z *Náměstí* byly do ní přestěhovány trhy s dobyt看em.

Kaiser Franz Joseph I. Jubiläums-Knaben-Volks- und Bürgerschule (Jubilejní chlapecká národní a měšťanská škola císaře Franze Josefa Prvního)

Tento poněkud dlouhý honorifikační název dostala škola postavená v *Linecké ulici* na počátku 20. století, v roce 1910.

Goethestraße (*Goethova ulice*)

Takto byla pojmenována ulice odbočující na sever z křižovatky ulic *Omlenické* a *Linecké*. Název dostala na počest 100. výročí úmrtí německého básníka J. W. Goetha.

Masarykstraße (*Masarykova třída*)

Na počest Masarykových narozenin byla přejmenována *Linzner Straße* na *Masarykstraße*. Název se však nevžil, nebo spíše nebyl ve 30. letech 20. století obyvateli Kaplice přijat.

Neue Heimat (*Nový domov*)

Ve 30. letech nově postavené bytové jednotky dostaly vzletný dobový název *Nový domov*, neboť i Sudety připojené k Velkoněmecké říši měly nový domov.

Alfred-Rosenberg-Schule (*Škola Alfreda Rosenberga*)

Nová česká škola postavená během roku a otevřená v září 1938, do níž se po odtržení Sudet od Čsl. republiky nastěhovaly německé školy ze starších budov v Kaplici, byla

dedikována Alfrédu Ernstovi Rosenbergovi, přívrženci Adolfa Hitlera a činiteli NSDAP.

Adolf-Hitler-Platz (náměstí Adolfa Hitlera)

Náměstí, které bylo po staletí nazýváno pouze apelativním označením *Ringplatz*, bylo na základě žádosti zaslané do Říše pojmenováno na počest vůdce Adolfa Hitlera. Památník padlým v první světové válce byl odtud odsunut a umístěn na křižovatce ulic *Linecké* a *Omlenické*.

Shrnutí

V období od počátku 20. století do konce druhé světové války vznikly pouze čtyři nové ulice, ***Viehmarktstraße***, souběžná s *Lange Gasse* a pojmenovaná podle toho, že se tam konaly trhy s dobyt看em, dále pak ***Pflanznerstraße***, vedoucí východním směrem k obci *Blansko/Pflanzen*. Přes *Malši* byl postaven nový most *Pflanznerbrücke*. Ve 30. letech k nim přibyla honorifikační ***Goethestraße***, která odbočovala na sever z křižovatky *Linznerstraße* a *Umlowitzstraße*. Název byl přidělen na počest 100. výročí úmrtí J. W. Goetha v roce 1932. Novou ulici začaly vytvářet bytové jednotky vystavěné také ve 30. letech, které dostaly název ***Neue Heimat***. Oficiálně byla přejmenována ulice *Linznerstraße* na ***Masarykstraße***, a sice na počest Masarykových narozenin. Neoficiálně však byl dále užíván starší název *Linecká*. Přejmenováno bylo i hlavní náměstí, poprvé po staletích dostalo místo apelativního názvu pojmenování honorifikační, o který město po připojení k Velkoněmecké říši požádalo. Název ***Adolf-Hitler-Platz*** vydržel až do konce války. Další honorifikační pojmenování dostaly školní budovy, které do tabulky č. 3 nezařazujeme. Starší budova vystavěná na počátku 20. století nesla ve svém dlouhém názvu císařovo jméno (***Kaiser Franz Joseph I. Jubiläums-Knaben-Volks- und Bürgerschule***), novější, vystavěná za Československé republiky pro české děti, dostala koncem 30. let 20. století název podle nacistického ideologa ***Alfred-Rosenberg-Schule***.

Z počtu **22** urbanonym bylo **21** ulic (včetně dvou náměstí) a jeden název mlýna. Ostatní urbanonyma z pomístních jmen a dva honorifikační názvy školních budov v tabulce uvedeny nejsou. Názvy orientačního typu v této době činily **81,8%** z celkového počtu ulic, názvy honorifikační o něco narostly, zaujímaly zbylých **18,2%**.

Tabulka č. 3 Zastoupení význ. motivací v názvech ulic od počát. 20. století do roku 1945

<i>Významová motivace</i>	<i>Název ulice</i>	<i>Zastoupení</i>
Orientační názvy		81,8%
podle charakteru ulice	<i>Neuhäusl, Neue Heimat</i>	9,1%
obecná poloha		
tvar	<i>Lange Gasse, Breite Gasse</i>	9,1%
podle polohy ulice	<i>Landstraße, Berggasse</i>	9,1%
podle směru k jiné obci	<i>Budweiser Straße, Umlowitzstraße, Gratznerstraße, Bucherser Straße, Pflanzner Straße</i>	22,9%
podle objektu, k němuž ulice vedla	<i>Bräuhausgasse, Kirchengasse</i>	9,1%
podle toho kdo tam žil, co se tam dělalo, nebo konalo	<i>Bleiche, Fleischbankgasse, Viehmarktgasse</i>	13,6%
urbanonyma z pomístního jména	<i>Blabolilmühle</i>	4,5%
podle blízkého hydronyma	<i>Malschgasse</i>	4,5%
z apelativa		0%
názvy z rostlinné říše		0%
Honorifikační názvy		18,2%
podle osobnosti z kultury, literatury, školství	<i>Kindermannplatz (malé náměstí), Goethestraße</i>	9,1%
podle osobnosti politika	<i>Masarykstraße/Masarykova třída, Adolf-Hitler-Platz (hlavní náměstí)</i>	9,1%
podle historické události		0%

4.4 Urbanonymie města Kaplice po roce 1945 do roku 1960

Po roce 1945 se prováděla revize německých místních názvů. Oběžník z 5. června 1945 informuje, že v zemi České a Moravskoslezské se obnovují úřední názvy obcí a jejich částí ve znění, platném před 1. zářím 1938. „*Úřední názvy obcí a jejich částí v jiném jazyce než českém se zrušují. Obce odstraní neprodleně názvy obcí a veřejných míst, pokud jsou stanoveny v jiném než českém jazyku, jakož i názvy nevhodné a nahradí je vhodnými názvy. Podle toho upraví obce bezodkladně vnější označení ulic a veřejných míst.*“⁷⁵

Dopis z 3. září 1945 sděluje, že výnosem z 18. května 1945 čís. B-815012/5-1945-III/1, publikovaném ve Věstníku ministerstva vnitra čís. 2/1945 na s. 8 byly zrušeny úřední názvy obcí a jejich částí stanovené v jiném než českém jazyku, ovšem jen pokud taková místa měla vedle českého úředního názvu také úřední název v jiném jazyku (např. *Liberec/Reichenberg*, zrušen německý název). Dále se tam uvádí, že prozatím nemohly být zrušeny úřední názvy znějící jen německy, protože pro ně zatím nejsou vytvořeny české názvy. Proto ministerstvo vnitra provede revizi místních názvů podle § 6 zák. č. 266/1920 Sb., a to za účasti odborníků a v součinnosti místních činitelů. Ministerstvo proto také žádalo místní národní výbory a správní komise, aby upustily od samovolného přejmenování, neboť takový způsob působí chaos ve veřejné správě. Soudní okres Kaplice měl celkem 37 obcí a jejich názvy byly po roce 1945 podle potřeby upraveny. Všechny dostaly český název.

Okresní správní komise v Kaplici obdržela 16. října 1945 od ministerstva vnitra žádost,⁷⁶ „*aby ve všech obcích, v nichž jsou ulice a veřejná místa pojmenovány, se přikročilo k odstranění všech názvů ulic, náměstí, sadů apod., pokud upomínají na dobu nesvobody, na nacismus a jeho představitele, jakož i vůbec na germanizaci a němectví, a aby odstraněná pojmenování byla nahrazena novými vhodnými názvy.*“ Na novém pojmenování se měl usnášet místní národní výbor (správní komise), který byl povinen předložit usnesení do osmi dnů okresní správní komisi. „*Pokud místní národní výbory zamýšlejí pojmenovat některou ulici, náměstí aj. jménem prezidenta republiky nebo jménem významného představitele jiného státu, je nutné dbát, aby k pojmenování byly voleny takové ulice a veřejná prostranství, jež výstavností a úpravností zaručují, že*

⁷⁵ SOKA Český Krumlov, fond MNV Kaplice – 108, sign. I/1a, zápisy z jednání MSK a MNV 1945–1959; B. Spisy, I. Organizace a správa obce, i. č. 34, karton 1.

⁷⁶ Tamtéž.

jejich pojmenování bude skutečným uctěním významné osobnosti. Není-li v obci takového vhodného prostranství, nutno od zamýšleného projevu pocty upustiti“.

Německé názvy ulic měly být tedy počestěny nebo úplně změněny. V Kaplici jen výjimečně došlo k přejmenování.

Především bylo odstraněno honorifikační pojmenování náměstí *Adolf-Hitler-Platz*. Náměstí se krátce jmenovalo **Dr. Edvarda Beneše** (byl zde i určitý vztah prezidenta, který při návštěvě Kaplice v roce 1938 byl na náměstí slavnostně přijat a uvítán dvojjazyčnými zdavicemi). O pojmenování náměstí jménem prezidenta Beneše se dovídáme ze zápisů bytové komise z roku 1946.⁷⁷ Výrazné změny nenastaly ani po odsunu německého obyvatelstva v roce 1946.

Názvy ulic byly převzaty v téměř doslovném českém překladu. *Linecká ulice* však přejmenována byla. Její oficiální název byl ve 30. letech krátce *Masarykova třída*. Nový její název byl třída **Maršála Stalina**, krátce **Stalinova třída**, případně *Stalinova ulice*. Po pádu kultu osobnosti dostala nové pojmenování **třída Rudé armády**, protože tudy do Kaplice v roce 1945 přijela Rudá armáda.⁷⁸ Byla to ulice vycházející ze západního rohu hlavního náměstí a přecházející jižním směrem v silnici do Lince.

Goethova ulice na sever od ní byla přejmenována na *ulici plukovníka Fanty*, později **generála Fanty**.

Materiály SOKA v Českém Krumlově obsahovaly pod číslem jednacím 303/46 hlášení názvů ulic pro Telegrafní stavební úřad, oddělení evidence, v Českých Budějovicích. (Datum 28. 1. 1946)⁷⁹. Bylo to celkem 21 ulic, ale k nim přibyly další nově pojmenované ulice. Přejmenované a nově pojmenované ulice jsou označeny tučně:

ulice Maršála Stalina (dříve *Masarykstraße, Linznerstraße*), od r. 1950,

Horská (*Berggasse*),

Českobudějovická (dříve *Budweiserstraße*, která navázala na *Landstraße/Krajinskou*),

K Malši (dříve *Malschgasse*),

Novohradská (dříve *Gratznerstraße*),

Kostelní (dříve *Kirchengasse*), 1949 byla přejmenována na **Leninovu ulici**,

Pobřežní,

Bělídlo (dříve *Bleiche*),

⁷⁷ SOKA Český Krumlov, fond MNV Kaplice – 108, sign. I/1a, zápisy z jednání MSK a MNV 1945–1959; B. Spisy, I. Organizace a správa obce, i. č. 34, karton 1.

⁷⁸ Blízko křižovatky s rozdvojením *Linecké* a *Omlenické ulice* stojí památník padlým Rudoarmějcům. Kdy zmizel památník padlým německým občanům z první světové války jsem nezjišťoval.

⁷⁹ SOKA Český Krumlov, o. c. v pozn. 81.

Široká (Breite Gasse),

Pohorská (Bucherser Straße),

Masná (Fleischbankgasse),

Dlouhá (Lange Gasse),

Pivovarská (Bräuhausgasse),

Nové domky (Neuhäusl),

Nové domovy (Neue Heimat) – název byl jen obměněn a začal se užívat v plurálu, od roku 1946,

plukovníka Fanty (dříve *Goethova*),

Horšovská (krátká ulice, která odbočovala z *Linecké ulice* a vedla směrem k obci *Horšov*; později byla zrušena),

Farní (krátká ulička od fary směrem k řece),

Omlenická (Umlowitz Straße),

Bezručova (směřovala od *Omlenické* východně k *Linecké ulici*), od r. 1946,

Slovenského národního povstání (směřovala severně od *Omlenické*),

náměstí Dra Edvarda Beneše (dříve *Adolf-Hitler-Platz*), **1950** přejmenováno na *Stalingradské náměstí*, hostinec *Zum grünen Baum* přejmenován na *Stalinův dům*, od roku 1955 přejmenován na *Slovanský dům* (sloužil jako kulturní dům), pozdější přejmenování *nám. Vítězného února*,

náměstí Masarykovo (dříve *Kindermannplatz*); od roku 1956 mělo název *nám. Julia Fučíka*,

Park Klementa Gottwalda (původně *Městský park* založený před válkou); od r. 1946.

Obměněn byl název ulice, v níž byly ve 30. letech 20. století nové bytové jednotky, které dostaly dobově příznačné pojmenování *Neue Heimat*. Název byl po roce 1946 uváděn ve tvaru množného čísla – *Nové domovy*.

13. srpna 1946 obdržel MNV v Kaplici od Poštovního úřadu v Kaplici žádost o pojmenování jedné ulice jménem *Petra Bezruče* na počest básníkůvých 79. narozenin. Žádosti bylo vyhověno a název *Bezručova* dostala ulice odbočující z *Omlenické* východním směrem a kolmá na ulici *Lineckou*. Z 23. 11. 1946 pochází návrh vzešlý ze schůze rady MNV Kaplice, aby k 50. narozeninám Klementa Gottwalda byl městský sad pojmenován *Sad/Park Klementa Gottwalda*. Návrh ke jmenování Klementa Gottwalda čestným občanem města se objevil v zápisu ze schůze rady MNV z 15. 11. 1948.

Návrhy na přejmenování ulic přicházely **po roce 1948** většinou shora. 7. ledna 1949 přišla na MNV v Kaplici z Krajského sekretariátu SČSP v Českých Budějovicích žádost o pojmenování některé ulice jménem *V. I. Lenina* v rámci celostátní akce k výročí jeho úmrtí 21. ledna. Už 18. ledna 1949 posílá MNV v Kaplici Krajskému sekretariátu SČSP v Českých Budějovicích pod číslem jednacím 74/1949 hlášení, že se na své schůzi rady 13. 1. 1949 u příležitosti výročí úmrtí V. I. Lenina usnesl přejmenovat *Kostelní ulici* vycházející z náměstí kolem radnice východním směrem na ***Leninovu ulici***. Na vědomí totéž zaslal i Okresnímu sekretariátu KSČ v Kaplici. Výnosem⁸⁰ Ministerstva vnitra v Praze z 1. března 1949 byl všem místním národním výborům dne **14. března 1949** zaslán pokyn týkající se pojmenování ulic a veřejných prostranství jménem prezidenta republiky a jménem hlav a jiných významných osobností cizích států. Podle ustanovení § 7 zák. č. 266/1920 Sb. „*Nejsou povolena pojmenování ulic a veřejných prostranství, která nejsou v souladu s historií a vnějšími vztahy republiky, zejména taková, která by připomínala osoby, které projevíly nepřátelské smýšlení proti československému národu nebo národům spojeným nebo připomínají události rázu protistátního.*“ Národní výbory měly postupovat v souhlasu s politikou vlády apod.⁸¹

Rada MNV v Kaplici oznamuje dne 12. 4. 1950 ONV v Kaplici, že se usnesením z 11. 4. 1950 rozhodla pojmenovat u příležitosti 7. výročí historického vítězství Rudé armády u Stalingradu dosavadní náměstí *Dr. Edvarda Beneše – Stalingradským náměstím*. Také výrazná budova hostince *Zum grünen Baum/ U Zeleného stromu* na rohu náměstí, využívaná ke kulturním účelům, dostala nové jméno, které se objevuje v zápisech rady MNV do konce roku 1954. Budovu pojmenovali ***Stalinův dům***, lidově se mu říkalo *Staliňák*. Teprve v zápisu z 11. ledna 1955 o využití sálu je uveden nový název ***Slovanský dům***.

Oběžník požadující na MNV pojmenování náměstí, ulic, prostranství jménem *Stalingrad*, odeslaný z Krajského národního výboru v Č. Budějovicích dne 3. 4. 1950, dorazil do Kaplice na MNV 12. dubna 1950. Nařizovalo se v něm, pojmenovat upravená prostranství výše zmíněným názvem i zpětně do 5. května k 5. výročí vítězství květnové revoluce. V dopise ze dne 12. května 1950 sděluje předseda ONV v Kaplici, že doporučil KNV v Budějovicích, aby se upustilo od pojmenování náměstí jménem

⁸⁰ SOkA Český Krumlov, fond MNV Kaplice – 108, sign. I/1a, zápisy z jednání MSK a MNV 1945–1959; B. Spisy, I. Organizace a správa obce, i. č. 34, karton 1.

⁸¹ Tamtéž.

Stalingrad, že později by mohlo být náměstí pojmenováno podle prezidenta. V dopise z 30. srpna 1950 žádá předseda MNV v Kaplici KNV na základě přání občanů města o povolení přejmenování náměstí *Dra E. Beneše* na náměstí ***Stalingradské***.

Ze zápisů plánovací a stavební komise vyplývá, že se už v červnu 1949 MNV Kaplice zabývalo zjišťováním stavebních pozemků pro výstavbu mateřské školy. Její výstavba probíhala v letech 1949–1959. V zápise z 1. srpna 1955 se píše o zřízení hudební školy, hledá se budova. Ministerstvo školství zatím zřízení hudební školy v Kaplici nepovolilo. V zápisu z 8. 8. 1955 se objevuje návrh požádat římskokatolickou konzistoř o odsvěcení kaple (původní kaple sv. Barbory) u č. p. 2 (původní špitál) a v té budově zřídit hudební školu. Výstavba nového kulturního domu se zamítla. Dále se v zápisu hovoří o vybudování cesty k nově postaveným tzv. finským domkům ve vznikající ulici severně od *Omlenické ulice*. Zápis ze schůze komise pro výstavbu z 3. března 1956 zachycuje usnesení o plánu harmonogramu pro dokumentaci nové porodnice. 5. dubna 1956 zápis informuje o dokončení bytových jednotek v *Bezručově ulici*, dále je v něm zmínka o úpravě parčíku na menším náměstí v místě zbořené staré školy a koželužny. Náměstí přestalo být od roku 1946 *Kindermannovo*, dostalo nejprve název *Masarykovo* a od roku 1956 název *nám. Julia Fučíka* (původně *Kostelní náměstí*). Kromě toho je zde zmínka o ***Stalingradském náměstí*** i o *Parku/Sadu Klementa Gottwalda* a konečně i o hřišti *Slavoje Kaplice*.

Teprve v roce 1962, přesněji **27. ledna 1962**, poslal ONV v Českém Krumlově⁸² přípis týkající se přejmenování ulic a ostatních veřejných prostranství, vyplývající z usnesení ÚV KSČ. Z něho se dovídáme, že *Stalinova ulice* byla přejmenována na ***ulici Míru*** a dosavadní *Stalingradské náměstí* na ***náměstí Vítězného února***. *Ulice Míru* se nevžila, od roku 1954 se užíval název ***třída Rudé armády***, jejíž pojmenování přetrvало až do r. 1990.

V přípise z 19. srpna 1952 informuje ONV v Kaplici všechny místní národní výbory o zrušení některých dosavadních úředních názvů a o stanovení nových. Tak se dovídáme, že podle úředního listu ze dne 24. 7. 1952 částka 91 stanovilo ministerstvo vnitra podle § 1 zákona číslo 266/1920 Sb. *O názvech měst, obcí, osad a ulic*, s účinností od 1. července 1952 nové názvy a zrušilo některé dosavadní názvy.

V okrese Kaplice se jednalo o tyto obce a osady: pro osadu *Bonnesdorf* (obec Zahrádka) byl stanoven název *Michničky*, pro obec a osadu *Certlov* název *Rybníky*,

⁸² Kaplický okres byl zrušen v roce 1962 (jako řada jiných menších okresů) a Kaplicko bylo přičleněno k okresu Český Krumlov.

pro obec *Dlouhá* název *Výheň*. Pro bývalou místní část *Na Rejtě* (obec Horní Dlouhá) se stanoví název *Rejty* jako název pro nově vzniklou osadu. Pro osadu *Einsiedl* (obec Horní Jilovice) se stanoví název *Poustevna*, pro obec a osadu *Ruckendorf* se stanoví název *Hrudkov*. Pro obec vzniklou sloučením obcí *Lužnice* a *Dolní Příbrání* se stanoví název *Lužnice*. Pro obec vzniklou sloučením obcí *Frymburk* a *Reiterschlag* se stanoví název *Frymburk*.

Ke katastru města **Kaplice** byly už v roce 1948 připojeny katastrální obec **Žďár** s osadami **Jermaly**, **Velenov**, **Rožnov**, **Hubenov** a katastrální obec **Stradov**. Tím došlo k ucelení katastrální hranice města **Kaplice**. Oznamuje to dopis z 12. 2. 1948 s jednacím číslem 16/Pres./48.

Výstavba ve městě pokračovala na různých místech. Jižním směrem na *Pohorskou Ves* a *Malonty* vyrostly spolu s novou traktorovou stanicí STS a Mlékárnou bytové jednotky, které se staly součástí *Pohorské ulice*. Bytové jednotky vojenské správy se stavěly v *Bezručově ulici*. K finským domkům pro zaměstnance útvaru Pohraniční stráž⁸³ na severozápadní straně města přibýly panelové dvojdomky pro zaměstnance závodu Motor-Union, který se stavěl v letech 1945–1959. Vzniklá ulice dostala název **Slovenského národního povstání**.

Kasárna při silnici na Linec (bývalé *Šumavské kasárny*) byla přejmenována na **Jaselská kasárna**⁸⁴ patrně v roce 1946, kdy tam byly umístěny naše vojenské jednotky. Na *Omlenické ulici* při silnici E 55 vznikla kasárna útvaru Pohraniční stráž. V jejich blízkosti se stavěly další bytové jednotky. Škola v *Omlenické ulici* dostala nový název **Škola Zdeňka Nejedlého**. Na konci ulice *generála Fanty* vyrostly na začátku šedesátých let dvě nové školní budovy, v nichž byla základní a střední všeobecně vzdělávací škola.

Shrnutí

Poválečné období přineslo zásadní přeměnu v demografickém uspořádání města. Po vysídlení většiny německého obyvatelstva v roce 1945 a 1946 a po příchodu nových osídlenců, reemigrantů z nejrůznějších částí Čech, Moravy, Slovenska, ale i Zakarpatské Ukrajiny a Volyně, se změnila jazyková situace. Došlo k výraznému

⁸³ Příslušníci PS přišli do Kaplice v první polovině 50. let ze Schröterova zámečku. Podle sdělení pamětníka J. Kaloše.

⁸⁴ Název *Jaselská kasárna* dostala podle hrdinských českých dělostřelců, kteří se vyznamenali v bitvě u polského *Jasła* v lednu 1945.

počeštění a vládou byl vydán pokyn k počešťování jmen místních, pomístních i uličního názvosloví.

V Kaplici se neškodné orientační názvy ulic překládaly. Tak se většina z nich zachovala a zůstala orientačními názvy jako dříve. Nežádoucí honorifikační pojmenování z předchozí doby musela být odstraněna. Především bylo v roce 1946 přejmenováno náměstí z *Adolf-Hitler-Platz* na náměstí ***Dra Edvarda Beneše***, další přejmenování nastalo v roce 1950, kdy dostalo název ***Stalingradské náměstí***. Ani tento název se dlouho neudržel. Po pádu kultu osobnosti dostalo název *nám. Vítězného února* a ten mu zůstal až do roku 1989.

Také bývalá *Linecká ulice* dostala nejprve název ***Maršála Stalina***, ale od r. 1954 se jmenovala ***třída Rudé armády***. Jiným honorifikačním názvem byla přejmenována ulice *Goethova*, a sice nejprve ***plk. Fanty***, později ***generála Fanty***. Také nově budovaná ulice kolmá na *Omlenickou* a ***třídu Rudé armády*** (bývalou *Lineckou*) se od roku 1946 stala ulicí ***Bezručovou*** na počest básníkových narozenin. Severně od *Omlenické ulice* vznikala bytová výstavba, která vytvořila základ pro novou ulici nazvanou ***Slovenského národního povstání***. Po Klenmentu Gottwaldovi byl pojmenován *Městský park* jako ***Park/Sad Klementa Gottwalda***. Bývalou *Kostelní ulici* na návrh příšlý shora přejmenovali na ***Leninovu ulici***. V této ulici se nacházely některé úřady. Na jejím východním konci se v její blízkosti nacházelo malé náměstí, původně *Kindermannovo*, po válce *Masarykovo* a od roku 1956 ***náměstí Julia Fučíka***. Honorifikační pojmenování nacházíme i v názvu ***Jaselských kasáren*** a školy ***Zdeňka Nejedlého***.

Celkový počet urbanonym v tomto období je 25 ulic a náměstí, do tabulky nezařazujeme nový název kasáren ani žádné názvy z pomístních jmen. Snížilo se procentuální zastoupení urbanonym orientačního typu, protože přibyly některé nové honorifikační názvy, a to přejmenováním (*Linecká*→***Maršála Stalina***→***Rudé armády***; *Městský park*→***Park Klementa Gottwalda***; *Kostelní ulice*→***Leninova***). Nově vzniklé ulice dostaly také honorifikační názvy (***Bezručova***, ***Slovenského národního povstání***). Ve dvou případech bylo původní honorifikační pojmenování vyměněno za jiné honorifikační (*Adolf-Hitler-Platz* za ***Stalingradské náměstí***; *Kindermannovo náměstí* nejprve za *Masarykovo* a to za ***náměstí Julia Fučíka***). Procentuální zastoupení honorifikačních názvů v celkovém počtu ulic stoupl na 32%, ale orientační názvy dále převládaly, i když jejich zastoupení se snížilo na 68%.

Tabulka č. 4: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od r. 1945 do r. 1960

<i>Významová motivace</i>	<i>Název ulice</i>	<i>Zastoupení</i>
Orientační názvy		68,0%
podle charakteru ulice	<i>Nové domky, Nové domovy</i>	8,0%
obecná poloha		
tvar	<i>Dlouhá ulice, Široká ulice</i>	8,0%
podle polohy ulice	<i>Horská, Pobřežní</i>	8,0%
podle směru k jiné obci	<i>Českobudějovická, Horšovská, Novohradská, Omlenická, Pohorská</i>	20,0%
podle objektu, k němuž ulice vedla	<i>Farní, Pivovarská</i>	8,0%
podle toho kdo tam žil, co se tam dělalo, nebo konalo	<i>Bélidlo, Masná, Tržní</i>	12,0%
z pomístního jména		0%
podle hydronyma, k němuž vedla	<i>K Malši</i>	4,0%
z apelativa		0%
názvy z rostlinné říše		0%
Honorifikační názvy		32%
podle osobnosti z kultury, literatury, školství	<i>Masarykovo nám./nám. Julia Fučíka (malé náměstí), Bezručova ulice, Goethova/plk. Fanty/gen. Fanty</i>	12,0%
podle osobnosti politika	<i>Maršála Stalina/Stalinova*), Park Klementa Gottwalda, Leninova</i>	12,0%
historická událost	<i>ulice Slovenského národního povstání, Stalingradské nám./nám Vítězného února (velké náměstí), třída Rudé armády*)</i>	8,0%
z abstrakta	<i>ulice Míru*)</i>	0%

*) ulice, které byly během tohoto období přejmenovány, počítáme ve statistice pouze jednou

4.5 Urbanonymie města Kaplice od 60. let do současnosti

Na počátku šedesátých let (1962) započaly přípravy na výstavbu prvního panelového sídliště na návrší severního okraje města. Výstavba byla dokončena na konci šedesátých let. Sídlíště a zároveň i ulice dostaly název *Na vyhlídce*, novějším pravopisem od roku 1993 *Na Vyhlídce*.

Další vlna sídlištní výstavby začala v první polovině 70. let (1975–1976) v blízkosti umělé vodní nádrže *Pentle* vybudované také v 60. letech na *Žďárském potoce*. Sídlíště dostalo název *9. května*, v něm byla ulice *I. máje* a *ulice Míru*. Obě ulice si udržují své názvy stále. Nové rodinné domky vznikaly v tomto období také v *Malšském údolí*.

Název náměstí *Vítězného února* se udržel až do roku 1989, poté dostalo náměstí od roku 1990 pojmenování povýšením apelativního pojmenování na propriální *Náměstí*.

Jihozápadním směrem je *Linecká ulice*, název se navrátil přejmenováním posledního názvu *třída Rudé armády*. *Linecká ulice* východním směrem k *Náměstí* měla různé názvy: po druhé světové válce se ještě krátce jmenovala *Masarykova třída*, potom dostala název *třída Maršála Stalina*, nebo jen *Stalinova třída*, od roku 1954 nesla název *Rudé armády*, potom krátce *třída Míru* a opět *třída Rudé armády*.

Z ní západním směrem odbočuje *Omlenická ulice*. Za křižovatkou *Linecké* a *Omlenické ulice* odbočuje vpravo severním směrem *ulice gen. Fanty*, jejíž název se jen obměnil z původního *ulice plukovníka Fanty*.

Další ulice, odbočující z *Omlenické* severním směrem, *Školní*, směřuje k novějším školním budovám. V těsné blízkosti u ní je *ulice Slovenského národního povstání*.

Kolmo na *Omlenickou*, ve směru k *Linecké* pokračuje *Bezručova ulice*. *Linecká* vedla kolem *Jaselských kasáren*, které byly postaveny před 2. světovou válkou. Po roce 1989 byly zrušeny.

Se západní stranou *Náměstí* jsou souběžné dvě ulice, které nezměnily název: severním směrem dolů vede *Horská ulice*, jižním směrem naproti *Široká ulice*.

Ze severního rohu západní strany *Náměstí* vedla *Krajinská ulice*, která později splynula v jedno s *Českobudějovickou ulicí*.

Z jižního rohu západní strany *Náměstí* vychází *ulice Pivovarská*. Ani ona název nezměnila.

Ze severního rohu východní strany *Náměstí* klesá k řece ulice *K Malši*, která je kolmá na ulici *Pobřežní ústí* v *Českobudějovickou*.

Z jižního rohu východní strany **Náměstí** vycházející *Masná ulice* zůstala také beze změny. *Masná ulice* je kolmá na ulici vedoucí východním směrem z **Náměstí**, která byla přejmenována několikrát. Po roce 1989 byl odstraněn poslední název *Leninova* a obnoveno pojmenování **Kostelní ulice**.

Z východní strany **Náměstí** vychází na ulici *K Malší* kolmá *Novohradská ulice*. Spolu s **Kostelní ulicí** východním směrem od **Náměstí** ohraničují malé náměstíčko, u něhož se pojmenování měnila velmi často. V roce 1946 přišlo o název *Kindermannovo* a jmenovalo se *Masarykovo*, potom *náměstí Julia Fučíka* a po roce 1989 bylo přejmenováno na **Farské náměstí**.

Od *Farského náměstí* se jihovýchodním směrem stáčí ulice zvaná *Bělidle*, příp. také *Na Bělidle*. Z ní odbočuje vlevo východním směrem *Blanská ulice* ven z města přes most nad řekou Malší a vede do kopce k obci *Blansko*. Jižním směrem od *Farského náměstí* vede na *Kostelní ulici* kolmá *Pohorská ulice*. Protíná ji *Dlouhá ulice* táhnoucí se souběžně s jižní delší stranou **Náměstí**. Druhá kolmá na *Pohorskou* je **Tržní ulice**, jejíž název vznikl upraveným překladem německého názvu *Viehmarktgassee*. Kolem ní se vine *Novodomský potok*. V jižním směru proti jeho toku je podél něho ulice z prostých domků s nezměněným názvem *Nové domky*. Její název byl pouze přeložen a nezměnil se od dob jejího vzniku.

Kontrola uličního názvosloví byla provedena na veřejném dálkovém přístupu <http://vdp.cuzk.cz/marushka>

Kromě hlavní ulice vedoucí od **Náměstí** ve směru do Lince, která byla přejmenovávána často, se přejmenování dočkala ulice *Kostelní*, velké náměstí i malé náměstí mezi farou a kostelem. Ostatní ulice své názvy neměnily, jen s rozrůstáním města přibývaly nové názvy pro nově vybudované ulice.

Nově přibyla ulice **Pod Vyhlídkou**, jejíž název se však příliš nevžil. Park se opět jmenuje jako dříve jen **Městský park**. Hřiště poblíž řeky *Malše* se po léta jmenuje *Spartak*.

Další výstavba obytných domů se rozvíjí od 80. let jižním směrem nad **Pohorskou ulicí**. Zde vyrostly a stále vyrůstají rodinné vilky v zahradách, bohužel se však rozšiřuje i výstavba do polí táhnoucích se proti toku *Malše* až k **Schröterovu zámečku**.⁸⁵

⁸⁵ Zámeček továrníka Karla Franze Schrötera, majitele nířařské továrny. Po roce 1945 obývali zámeček vojáci Pohraniční stráže, pak stál léta opuštěný a chátral. V 70. letech 20. století jej koupily pro rekreační účely Válcovny železa a trub Chomutov, které chátrající budovu zrenovovaly. Byla tam také Škola v přírodě. V současné době je v zámečku hotel.

Výstavbou v této lokalitě vznikly nové ulice pojmenované *Šumavská*, táhne se směrem k Šumavě, *Okružní*, obcházející zahradní vilky, ostatní ulice dostaly pojmenování z rostlinné říše: *Březová*, *Jabloňová*, *Lipová*, *Luční*, *Polní*, *Zahradní*. Nejnověji začatá ulice směřuje k hotelu v bývalém Schröterově zámečku a jmenuje se tedy *K Zámečku*.

Kopec nad Kaplicí se jmenuje oficiálně *Suchý vrch*, neoficiálně *Blabolilův kopec*, *Blabolilák*. Jeho německý název byl *Hammerberg*.

Starý rybník zanikl, vznikl nový při silnici E 55 do Českých Budějovic a jmenuje se jen *Nový rybník*. Uměle vytvořená vodní nádrž *Pentle*, lidově *Pentlák* na *Žďárském potoce* pod druhým sídlištěm (původně *Sídliště 9. května*) má charakter přírodní rezervace. Při cestě do *Jermal* vznikl na *Jermalském potoce* další rybník *Jermalský*. Ze západní strany přitéká *Strádovský potok*, který se vlévá do *Novodomského* a společně ústí do řeky *Malše*, která se stáčí severním směrem a v Budějovicích dostihuje Vltavu jako její přítok.

Shrnutí

V období od 60. let 20. století probíhala ve městě velká bytová výstavba, vznikla dvě sídliště. První bylo dokončeno ve 2. polovině 60. let a dostalo název podle polohy *Na Vyhlídce*. Druhá vlna výstavby proběhla v 70. letech, tentokrát však nové sídliště dostalo honorifikační název *Sídliště 9. května*. V něm vznikly postupně dvě ulice, *I. máje* a *ulice Míru*. Kromě toho probíhala výstavba rodinných domů pod druhým, novějším sídlištěm a v údolí řeky Malše. Proto tato část dostala název *Malšské údolí*. Kromě nových ulic, k nimž patřily *Školní ulice* a *Pod Vyhlídkou*, zůstaly ostatní názvy včetně honorifikačních až do roku 1989 nezměněny.

Výraznější změny nastaly po roce 1989, zejména v roce 1990. Především byly odstraněny honorifikační názvy. Náměstí *Vítězného února* dostalo název z apelativa, tedy pouze *Náměstí*. Hlavní ulice, *tr. Rudé armády*, směřující ze západní strany *Náměstí* nejprve k západu a stáčeující se jižně směrem k rakouské státní hranici, dostala nazpět původní název podle směru *Linecká*. K původnímu pojmenování *Kostelní ulice* se vrátila i ulice směřující z východní strany *Náměstí* ke kostelu sv. Petra a Pavla, která měla honorifikační název *Leninova*. Taktéž malé náměstíčko mezi farou a kostelem bylo zbaveno honorifikačního názvu *nám. Julia Fučíka*, ale nevrátilo se k žádnému z původních pojmenování (*Kostelní*, *Kindermannovo*, *Masarykovo*), nýbrž dostalo nový

název *Farské náměstí*. Také park změnil honorifikační název *Park Klementa Gottwalda* návratem k pojmenování z apelativa, které bylo původní (*Městský park*). Nová výstavba především rodinných domů pokračovala v 90. letech a v novém století nad *Pohorskou ulicí*, a tak vznikaly nové ulice, které dostávaly záměrně nehonorifikační názvy tak, jak to bylo obvyklé i v jiných městech. Tyto názvy byly vybírány bez přímé motivace a vztahovaly se k rostlinné říši. Ačkoli slouží k identifikaci a orientaci, jde o nepravou orientační motivaci, výchozí je přírodní motiv. Patří k nim ulice *Březová, Jabloňová, Lipová, Luční, Polní, Zahradní*. Některé mají název podle směřování, a to buď velmi obecný – *Šumavská*, nebo konkrétnější *K Zámečku*. Podle charakteru dostala název ulice *Okružní*, která obchází nově vzniklou čtvrť zahradních vilek.

Porovnáme-li období **od 60. let do r. 1989**, ukazuje se, že orientační názvy jsou v celkovém počtu opět zastoupeny o něco méně, tvoří **64,3%**, přestože přibýly nové ulice orientačního typu (*Na Vyhlídce, Pod Vyhlídkou, Školní, Tržní ulice, Malšské údolí*), nicméně přetrvávají starší honorifikační a v 70. letech na druhém panelovém sídlišti přibýly i nové názvy honorifikační (*Sídliště 9. května, ulice 1. máje, ulice Míru*), takže se jejich zastoupení v celkovém počtu mírně zvýšilo na **35,7%**.

Období **po roce 1989** je v Kaplici ve znamení dehonorifikace. Některým ulicím a prostranstvím byly navráceny původní orientační názvy (např. *tř. Rudé armády* → *Linecká, nám. Vítězného února* → *Náměstí, Park Klementa Gottwalda* → *Městský park, Leninova ulice* → *Kostelní, nám. Julia Fučíka* → *Farské náměstí*, přestal se užívat název *Sídliště 9. května*, ale zůstaly *ulice 1. máje* a *Míru*). Vznikly nové ulice s nepravou orientační motivací, nehonorifikační (*Březová, Jabloňová, Lipová, Luční, Polní, Zahradní* aj.). Tím se značně zvýšilo zastoupení ulic s orientačními názvy, činí **87,2%** a názvy honorifikační poklesly na **12,8%** z celkového počtu.

Tabulka č. 5: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od 60. let do roku 1989

<i>Významová motivace</i>	<i>Název ulice</i>	<i>Zastoupení</i>
Orientační názvy		64,3%
podle charakteru ulice	<i>Nové domky, Nové domovy,</i>	7,1%
podle obecné polohy		
tvar	<i>Dlouhá ulice, Široká ulice</i>	7,1%
podle polohy ulice	<i>Na Vyhlídce, Horská, Pobřežní</i>	10,7%
podle směru k jiné obci	<i>Českobudějovická, Omlenická, Novohradská, Pohorská, Blanská</i>	17,9%
podle objektu, k němuž ulice vedla	<i>Pivovarská, Školní</i>	7,1%
podle toho kdo tam žil, co se tam dělalo, nebo konalo	<i>Bělídlo, Masná, Tržní</i>	10,8%
podle pomístního jména		0%
podle blízkého hydronyma	<i>Malšská/K Malši</i>	3,6%
z apelativa		0%
názvy z rostlinné říše		0%
Honorifikační názvy		35,7%
podle osobnosti z kultury, literatury, vojenství	<i>Bezručova, nám. Julia Fučíka (malé náměstí), gen. Fanty</i>	10,7%
podle osobnosti politika	<i>Leninova, Park Klementa Gottwalda</i>	7,1%
podle historické události	<i>náměstí Vítězného února, ulice Slovenského národního povstání, ulice 1. máje</i>	10,7%
vděk osvoboditelské armádě	<i>třída Rudé armády</i>	3,6%
abstraktní pojem	<i>ulice Míru</i>	3,6%

Tabulka č. 6: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od roku 1989 do současnosti

<i>Významová motivace</i>	<i>Název ulice</i>	<i>Zastoupení</i>
Orientační názvy		87,2%
podle charakteru ulice	<i>Nové domky, Nové domovy, Okružní</i>	7,7%
podle obecné polohy	<i>Šumavská, Malšské údolí</i>	5,1%
tvar	<i>Dlouhá ulice, Široká ulice</i>	5,1%
podle polohy ulice	<i>Horská, Pobřežní, Na Vyhlídce, Pod Vyhlídkou</i>	10,2%
podle směru k jiné obci	<i>Českobudějovická, Linecká, Omlenická, Novohradská, Pohorská, Blanská</i>	15,3%
podle objektu, k němuž ulice vedla, vede	<i>Pivovarská, Kostelní, Školní, Farské náměstí (malé náměstí), K Zámečku</i>	12,7%
podle toho kdo tam žil, co se tam dělalo, nebo konalo	<i>Bělídlo, Masná, Tržní</i>	5,1%
podle pomístního jména		0%
podle blízkého hydronyma	<i>K Malši</i>	2,6%
z apelativa	<i>Náměstí (velké náměstí), Městský park</i>	5,1%
názvy z rostlinné říše	<i>Březová, Lipová, Jabloňová, Luční, Polní, Zahradní</i>	15,3%
podle funkce		0%
Honorifikační názvy		12,8%
podle osobnosti z kultury, literatury, vojenství	<i>Bezručova, gen. Fanty</i>	5,1%
podle osobnosti politika		0%
podle historické události	<i>Slovenského národního povstání, ulice 1. máje</i>	5,1%
vděk osvoboditelské armádě		0%
abstraktní pojem	<i>ulice Míru</i>	2,6%

Závěr

Tématem bakalářské práce je urbanonymie města Kaplice. Nelze ji popsat a vyložit bez vztahu k historii, kterou město prošlo od svých počátků až do současnosti. Kaplice leží v Novohradském podhůří ve výšce 737m nad mořem. Její půdorys je velmi zajímavý, obdélný obvod města využil protáhlé ostrožny spadající na severu a východě k řece Malši a na jihu obtékané Novodomským potokem. Tomu odpovídá i směr obdélného tvaru náměstí, z něhož se rozvíjí pravouhlá uliční síť. Z každého rohu jsou to vždy dvě ulice, jen na západní straně se vešla pouze jedna.⁸⁶ Kaplice ležela na výhodném místě při obchodní cestě z Čech do Rakouska, přibližně 11 km od hranice s ním. Historie města, původně tržní osady, byla spjata s rozvojem obchodu, řemesel, obchodních cest, koněspřežné dráhy a železnice. Od roku 1850 byla Kaplice okresním městem až do roku 1962.

Stanovil jsem si za cíl přispět k poznání toponymie, respektive urbanonymie města Kaplice, kterou dosud nikdo systematicky nezkoumal. Velice mi pomohla německá publikace o historii města a o jeho rozvoji, opírající se o kroniku města uloženou v Státním okresním archivu v Českém Krumlově, z níž autor Herbert Sailer hojně čerpal. Jako rodák z Kaplice, který musel po druhé světové válce spolu s ostatními německými obyvateli z bývalé vlasti odejít, sepsal na základě pamětní knihy města a dalších pramenů i ze své zkušenosti knihu *Kaplitz Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald*. Z ní jsem vydatně čerpal nejen historické údaje, jež jsem si ověřoval ještě z jiných zdrojů, ale i zprávy o rozvoji města, o jeho výstavbě, živelných pohromách, požárech a povodních, které je během staletí stíhaly. Zjistil jsem s překvapením, že mnohé skutečnosti z historie města, zvláště před 2. světovou válkou, nejsou známy ani pamětníkům. Proto je kapitola věnovaná historii poněkud rozsáhlejší, než jsem původně zamýšlel.

Urbanistický rozvoj města prošel mnoha těžkými obdobími. Často bylo nutné obnovovat zástavbu opakovaně ničenou požáry, a proto mnohé historické památky, domy s loubími a sgrafity vzaly během staletí za své. Kaplice sice údajně nikdy neměla hradby, ale jinak vykazovala všechny znaky města, ačkoli oficiálně byla za město prohlášena později než některá menší města. Kuča ve svém výkladu zpochybňuje tvrzení, že by Kaplice ani ve středověku neměla žádné opevnění, situuje

⁸⁶ K. Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl H-Kole*. Praha 1997, s. 790.

je napříč šíjí ostrožny na západní straně města. Kaplický půdorys se řadí mezi nejhodnotnější díla středověkého urbanismu v celých jižních Čechách.⁸⁷

Urbanonymie města s rozvinutou sítí pojmenovaných ulic a náměstí sahá do 16. století a možná i dále. V 17. století už existovaly poměrně ustálené názvy ulic. Náměstí mělo apelativní pojmenování **Ringplatz** a vycházelo z něj do čtyř světových stran sedm ulic: na sever *Landstraße*, *Hundsgaßl* (později *Malschgasse*), na východ *Totengasse*, *Herrengasse*, na jih *Fleischbankgasse*, *Bräuhausgasse*, na západ pouze jedna ulice, *Linznergasse*. Existovaly i další souběžné, nebo kolmé uličky, takže celkem je možno konstatovat, že mezi 17. a 18. stoletím mělo městečko **18** urbanonym, z toho 14 ulic, 2 náměstí a dva názvy mlýnů. Všechny názvy ulic plnily **identifikačně-orientační funkci**, vypovídaly o charakteru ulice, jejím tvaru, poloze, směru k nějaké další lokalitě, vztahu k významnému objektu v ní, o směru k nějakému hydronymu, o tom, kdo v ulici žil, co se tam dělalo, o původu z pomístního jména apod., jak zachycuje tabulka č. 1 na s. 56. Nejpočetněji byla zastoupena skupina podle charakteru ulice (*Totengasse*, *Herrengasse*, *Lange Gasse*), dále podle směru k jiné lokalitě (*Linznergasse*, *Bucherserstraße*) a podle toho, co se tam dělalo (*Bleiche*, *Fleischbankgasse*). Na konci 18. století přibýly dva nové názvy v souvislosti s výstavbou domků podél potoka jižním směrem z města, které jako nové dostaly název *Neuhäusl*, a s výstavbou při cestě do Českých Budějovic, kde vznikala ***Budweiser Straße***, navazující na *Landstraße* vycházející z náměstí. Zajímavou skupinu urbanonym tvořily v tomto období názvy četných hostinců a hospod (*Zum grünen Baum*, *Zum goldenen Kreuz*, *Zum schwarzen Adler* aj.).

V 19. století se ulice začaly úředně označovat a poprvé se objevují názvy udělené na počest vážené osobnosti. V Kaplici došlo v roce **1890** současně s úředním označením také k přejmenování některých ulic, např. dvou ulic směřujících z východní strany náměstí: *Totengasse* dostala název ***Gratznerstraße*** podle směru k Novým Hradům, *Herrengasse* byla přejmenována podle směřování ke kostelu na ***Kirchengasse***. Přibýla k nim ulice ve směru na obec *Omlenice*, nazvaná ***Umlowitz Straße***, která odbočovala západním směrem z *Linznerstraße*. Ulička směřující ze severního rohu východní strany náměstí dolů k řece *Malši* byla přejmenována na ***Malschgasse*** a její poněkud posměšný název *Hundsgaßl* zanikl. Přejmenována byla i ulička *Geißberg* stoupající od severu vzhůru k *Linznergasse*, později *Linznerstraße*. Dostala název

⁸⁷ K. Kuča, o. c. v pozn. 87, s. 790.

Berggasse podle polohy ulice. Orientační názvy označující směr, rozmnožené přejmenováním ulic převládaly.

První název na počest významného pedagoga a kněze J. F. Kindermanna, který v mládí působil v kaplické škole, dostalo malé náměstí před starou školou, mezi kostelem a farou s odpovídajícím názvem *Kirchenplatz*. Od 90. let 19. století se jmenovalo *Kindermannplatz*. Pamětní deska upomínající na Kindermannovu osobnost a zásluhy byla umístěna na východní straně tehdejší národní a měšťanské školy v *Kostelní ulici* už v roce 1884. Dedikační charakter měla i pamětní deska císaře Franze Josefa, který Kaplici navštívil v souvislosti s manévry, a pomník císaři Josefu II. umístěný na náměstí. Město mělo i nadále **18** urbanonym včetně dvou náměstí a nového mlýna.

Od počátku 20. století do roku 1945 proběhlo mnoho změn, ale často souvisely s opravami, přestavbami a novou výstavbou po ničivých požárech, které Kaplici postihovaly od nejstarších dob neustále. Za celé období vznikly jen čtyři nové ulice, a to *Viehmarkt-gasse*, souběžná s *Lange Gasse*, *Pflanzner Straße* směřující k obci *Blansko/Pflanzen*. K honorifikačním názvům patří *Goethestraße*, jejíž pojmenování vzniklo na počest 100. výročí úmrtí J. W. Goetha, které se v Kaplici slavilo v roce 1932. Ulice odbočovala na sever z křižovatky *Linznerstraße* a *Umlowitzstraße*. Bytové jednotky vystavěné ve 30. letech dostaly název *Neue Heimat* a vytvořily základ pro novou ulici Tento název je symbolický a je možné jej připojit též k honorifikačním. Po Masarykových narozeninách v roce 1935 byl podán návrh přejmenovat *Linznerstraße* na *Masarykstraße*. Název se neujal a používal se dále starší vžitý název *Linecká*.

V roce 1938 po záboru Sudet, k nimž Kaplice připadla, bylo přejmenováno i hlavní náměstí. Apelativum bylo nahrazeno honorifikačním názvem, o který město po připojení Kaplice k Velkoněmecké říši požádalo. Název *Adolf-Hitler-Platz* vydržel až do konce války. Honorifikační pojmenování dostaly i školní budovy, které do tabulky č. 3 nezařazujeme. Starší budova vystavěná na počátku 20. století nesla ve svém dlouhém názvu císařovo jméno (*Kaiser Franz Joseph I. Jubiläums-Knaben-Volks- und Bürgerschule*), novější, vystavěná za Československé republiky pro české děti, byla koncem 30. let 20. století pojmenována po nacistickém ideologovi (*Alfred-Rosenberg-Schule*). Celkově měla Kaplice v tomto období **21** ulic (včetně dvou náměstí).

Poválečné období po roce 1945 přineslo jednak změnu všech urbanonym, protože německé názvy byly pro nové osídlence přeloženy do češtiny, jednak vznikla nová pojmenování, a to přejmenováním původních ulic a s uplatněním honorifikačního

motivu (*Linznerstraße* byla přejmenována na **tř. Maršála Stalina**, později na **tř. Rudé armády**; *Adolf-Hitler-Platz* dostal název **Stalingradské náměstí**, později **nám. Vítězného února**; *Stadtpark* přejmenovali noví osídlenci na **Park/Sad Klementa Gottwalda**; z *Kirchenstraße* se stala **Leninova ulice**; z *Kindermannplatz* nejprve **nám. Masarykovo** a v 50. letech **nám. Julia Fučíka**; ulice byla odebrána i Goethovi, z *Goethestraße* se stala **ulice plk. Fanty**). Nové ulice vzniklé bytovou výstavbou dostaly také honorifikační pojmenování (**Bezručova, Slovenského národního povstání**). Tentýž motiv se projevil také u názvu **Jaselských kasáren** a u výrazné budovy bývalého hostince *Zum grünen Baum* na rohu náměstí. Ten přejmenovali na **Stalinův dům**, později se z něj stal *Slovanský dům*.

V 60. letech se původní přeložené orientační názvy (*Bělídlo, Dlouhá, Široká, Horská, Omlenická, Pohorská* apod.) ani výše zmíněné honorifikační názvy neměnily. Přibyla však nová ulice podle polohy sídlištní zástavby na vyvýšeném ostrohu severním směrem od města nazvaná **Na Vyhlídce**. Vyhlídku potvrdzoval mezi čtyřpatrovými panelovými domy i jeden desetipatrový. Další vlna sídlištní výstavby začala v 70. letech na dalším ostrohu severně od prvního sídliště nad *Malšským údolím*. Původně stanovený název *Sídliště 9. května* se přestal užívat, ale dvě ulice tvořící základ sídliště s honorifikačními názvy **1. máje** a **ulice Míru** zůstaly beze změn až do současnosti. Výstavbou těchto sídlišť vznikly dvě nové čtvrtě města. Rodinné domky vznikaly během 70. a 80. let v údolí řeky *Malše* a vytvořily ulici s názvem z pomístního jména **Malšské údolí**.

Po roce 1989 se uliční názvosloví výrazněji obměnilo. Návrat k původním orientačním pojmenováním odstranil honorifikační názvy obou náměstí (velké se jmenuje **Náměstí**, malé **Farské**), parku (opět název z apelativa **Městský park**) i dvou hlavních ulic: **tř. Rudé armády** se opět jmenuje **Linecká**, **Leninova ulice** se vrátila k názvu **Kostelní**). Ostatní honorifikační názvy zůstaly beze změny (*generála Fanty, Bezručova, Slovenského národního povstání*). Motivace vycházející z přírody přinesla názvy z rostlinné říše a přispěla ke zvýšení počtu uličních názvů orientačního typu, ale nutno dodat, že jde o motivaci nepravou. Ulice **Březová, Lipová, Polní, Luční, Zahradní** aj. vznikly a stále vznikají na jižním svahu města nad *Pohorskou ulicí* směřující k *Pohorské Vsi a Malontům*. Je zajímavé, že v Kaplici se jen velmi málo uplatnily předložkové názvy podle polohy ulice (*Na Vyhlídce, Pod Vyhlídkou, K Zámečku*). Německé uliční názvy totiž nebyly předložkového typu. Předložkovým spojením byly pojmenovány hostince, jak už bylo naznačeno (*Zum goldenen Lamm* aj.).

Pravidelné uspořádání města vedlo v dávných dobách ke vzniku urbanonym, která sloužila k rychlé identifikaci a orientaci. Později doba přinesla i jinou motivaci, zvláště ve 30. letech 20. století a v poválečných obdobích od 50. do 80. let 20. století. Devadesátá léta přinesla obrat zpět k orientačním pojmenováním a snahu vyhnout se honorifikačním názvům, které se projevíly jako nestabilní a v zlomových obdobích porměnlivé. Nelze říct, že by honorifikační motiv v Kaplici zanikl, některá jména daná na počest jsou v rozumné míře zachována, ale nové uliční názvy jsou spíše únikem od honorifikace. Je to možná způsobeno i tím, že původní orientační názvy přetrvávaly staletí a byly šetrně přeloženy do češtiny, byť v některých případech s malými úpravami (*Viehmarktstraße* → *Tržní ulice*).

Co se týká **slovotvorné struktury** uličních názvů, je dána jejich původem z němčiny. Názvy jsou složeny většinou z dvoj-, nebo i trojčlenných kompozit. První komponent je určující, druhý určovaný. Označuje menší ulici (*Gasse*, *-gasse*, nářečně *gaßl*), nebo větší ulici (*Straße*, *-straße*), případně náměstí (*Platz*, *-platz*), pravopis se různí. Prvním členem je podstatné jméno (*Berggasse*, *Herrengasse*, *Landstraße*), nebo vlastní jméno (*Kindermannplatz*, *Goethestraße*). Kompozitum ze tří částí se píše buď dohromady (*Bräuhausgasse Fleischbankgasse*, *Viehmarktstraße*), nebo se spojovníky (*Adolf-Hitler-Platz*). Další názvy jsou i v němčině dvouslovné, a to z adjektiva s náležitou koncovkou (*Breite Gasse*, *Lange Gasse*), nebo z adjektiva vztahového místního (*Bucherser Straße*, *Budweiser Straße*, *Umlowitz Straße*). Tato spojení se však píšou i dohromady (*Gratznerstraße*, *Linznerstraße*).

České překlady německého uličního názvosloví tvoří většinou názvy dvouslovné z určujícího adjektiva vztahového a z obecného substantiva: *Kostelní ulice*, *Panská ulice*, *Pivovarská ulice*; *Linecká ulice*, *Malšská ulice*, *Novohradská* a *Omlenická ulice* aj. Někdy je užito neodvozené adjektivum (*Dlouhá ulice*, *Nové domky*). Novější honorifikační názvy mohou být i tříčlenné (*třída Maršála Stalina*, *tř. Rudé armády*, *nám. Julia Fučíka*, *Park Klementa Gottwalda*). Jindy je dvouslovný název tvořen přídatným jménem přivlastňovacím a obecným pojmenováním (*Masarykova třída*, *Leninova ulice*, *Bezručova ulice*), nebo dvěma podstatnými jmény, druhé je v genitivu (*ulice Míru*), nebo obecným jménem a řadovou číslovkou i jménem v genitivu (*ulice Prvního máje*). Předložkové názvy jsou výjimečné (*Na Vyhlídce*, *K Zámečku*).

Město Kaplice jsem poznával rád, doplnil jsem si informace, které byly pro mne často naprosto nové. Doufám, že jsem přispěl alespoň malým dílem k toponymii tohoto malebného města.

Seznam užitých zkratk:

ČSAV – Československá akademie věd

čsl. – československý, -á, -é

ČSR – Československá republika (1918 – 1938)

ICOS – International Council of Onomastic Sciences

MNV – místní národní výbor

MěNV – městský národní výbor

OJ – osobní jména

PJ – pomístní jména

SOkA – Státní okresní archiv

BdL – Bund der Landwirte / Německý svaz zemědělců

DGP – Deutsche Gewerbetarbei / Německá živnostenská strana

DCVP – Deutsche Christlichsoziale Volkspartei / Německá křesťansko-sociální strana lidová

DSAP – Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei / Německá sociálnědemokratická strana dělnická v ČSR

DNSAP – Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei; strana vznikla v Trutnově r. 1904. Přívlastek *sozialistisch* měl zdůraznit programatické odlišení od občanských nacionálních stran. Zaměření DNSAP bylo jednoznačně velkoněmecké, předešla svým založením a programem Hitlerovu říšskou NSDAP, s níž měla mnoho společných cílů.

SdP – Sudetendeutsche Partei / Sudetoněmecká strana

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, též označovaná jako nacistická strana

SHF – Sudetendeutsche Heimatfront

Seznam literatury:

BLICHA, M. Sémantická motivácia nových názvov ulíc. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 63–69.

DAVID, J. Vývoj uličního názvosloví města Havlíčkův Brod. In: *Vlastivědný sborník Havlíčkovobrodsko* 20, 2006, s. 62–105. Nebo: s. 11–17 [cit. 2014-04-21]. Dostupné <http://www.jardavid.ic.cz/text-HB-ulice.pdf>.

DAVID, J. – ČORNEJOVÁ, M. – HARVALÍK, M. (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastika. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha, 2009.

DAVID, J. Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastika. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2010, s. 131–136.

DAVID, J. Klasifikace honorifikačních toponym, *Slovo a slovesnost* 72, 2011, č. 1, s. 13–27.

DAVID, J. *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*, Praha 2011.

DAVID, J. Toponyma a orientace v současném městském prostoru aneb Ztracen ve městě. In: M. Ološtiak (ed.), *18. slovenská onomastická konferencia – Jednotlivé a všeobecné v onomastike, 12.–14. 9. 2011*. Prešov 2012, s. 229–236.

FLODROVÁ, M. *Názvy brněnských ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství v proměnách času*. Brno 2009.

HABOVŠTIAKOVÁ, K. Štruktúrne typy názvov ulíc. In: P. Žigo (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 70–74.

HARVALÍK, M. – MINÁŘOVÁ, E. – TUŠKOVÁ, Jana Marie (eds.). *Teoretické a komunikační aspekty proprií. Prof. Rudolfovi Šrámkovi k životnímu jubileu*. Brno, Masarykova univerzita 2009 (vyšlo 2010).

HARVALÍK, M. Kolokvium o uličním názvosloví. *Naše řeč*, roč. 80 (1997), č. 2, s. 99–100.

JELÍNEK, P. K historii muzea okresu Kaplice (1945–1965). *Výběr* 34, 1997, č. 1, s. 52–54.

- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- KNAPPOVÁ, M. Jazyková kultura a urbanonymie. In: M. Jelínek (ed.), *Brno – město uprostřed Evropy. Referáty z mezinárodní konference konané ve dnech 2.– 4. prosince 1993*. Brno 1994, s. 188–190.
- KNAPPOVÁ, M. Urbanonymie a její vývojové tendence v českých, zvláště v pražských proměnách. In: P. Odaloš – M. Majtán (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*. Banská Bystrica – Bratislava 1996, s. 153–157.
- KNAPPOVÁ, M. Vladimír Šmilauer a rozvoj české antroponomastiky, *Naše řeč*, ročník 80 (1997), číslo 1, s. 13–18.
- KNERŮVÁ, M. K urbanonymii a její dynamice. *Čeština doma a ve světě* 15, 2007, č. 1–2, s. 40–46.
- KOVÁŘ, D. – KOBLASA, P. *Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*, 1. vydání, Rudolfov: Jelmo, 1998.
- KOVÁŘ, D. – KOBLASA, P. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., doplň. a přeprac. vydání, České Budějovice: Veduta, 2005.
- KRAJČOVIČ, R. Urbanonymia a dějiny. In: Žigo, P. (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia*. Bratislava 1988, s. 25–26.
- KROŠLÁKOVÁ, E. Sémantická motivácia názvov ulíc. In: P. Žigo, (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 56–62.
- KUBA, L. Dozná základní soustava a terminologie slovanské onomastiky brzkých změn? *Acta onomastica* 38, 1997, s. 13–14.
- KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl, H-Kole. Praha: Nakladatelství Libri, 1997, s. 786–791.
- LUTTERER, I. Postup osídlování Čech očima onomastika, *Naše řeč*, ročník 80 (1997), číslo 1, s. 8–12.
- MAJTÁN, M. Základná slovenská toponomastická terminológia. In: M. Blichá – M. Majtán, (eds.), *V. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia (Prešov 3.-7. mája 1972). Zborník materiálov*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 113–116.

- MAJTÁN, M. Onomastické termíny podľa objektov pomenúvaných menami. *Kultúra slova* 13, 1979, s. 153–159.
- MATÚŠOVÁ, J. Ke stavu a vývoji urbanonymie miest na česko-německém jazykovém rozmezí. In: Žigo, P. (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 85–90.
- MATÚŠOVÁ, J. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč*, ročník 72 (1989), č. 4, s. 179–187.
- NIKENDEY, A. Report on Sailer, Herbert: *Kaplitz. Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald*. = *Kaplice. Dějiny městečka na Šumavě*, vl. nákl., Salzburg, 1997. *Výběr* 36 (1999) 4, s. 296–298.
- ODALOŠ, P. – MAJTÁN, M. (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti. Materiály z onomastického kolokvia (Banská Bystrica 3. – 5. septembra 1996)*. Banská Bystrica – Bratislava 1996.
- ODALOŠ, P. Dynamika premien urbanonymie. In: J. Krško, – M. Imrichová, – P. Odaloš, (eds.), *Sociálny kontext onymie*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 74–75.
- ODALOŠ, P. Dynamika premien urbanonymie. In: J. Krško et al. (eds.), *Sociálny kontext onymie*. Banská Bystrica 2006, s. 74–121.
- ODALOŠ, P. Ulice a námestia Banskej Bystrice v kontextu histórie a súčasnosti. In: M. Jelínek (ed.), *Brno – město uprostřed Evropy. Referáty z mezinárodní konference konané ve dnech 2.–4. prosince 1993*. Brno 1994, s. 184–187.
- ODALOŠ, P. Urbanonymá v procese spoločenských zmien 90. rokov v európskych postsocialistických krajinách. In: P. Odaloš – M. Majtán (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*. Banská Bystrica – Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, 1996, s. 80–87.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. Jména ulic, náměstí, nábřeží a sadů na katastru města Chocně v minulosti a současnosti. *Acta onomastica*, 38, 1997, s. 43–68.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. K hierarchii onomastických termínů podle objektů pojmenovaných vlastními jmény. *Acta onomastica* 34, 1998, s. 46–54.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. Vladimír Šmilauer a toponomastika (přednáška z 29. 11. 1995), *Acta onomastica* 38, 1998, s. 49.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. *Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, I–XXVIII*,

Praha 1888–1909.

PEŇÁZ, P. Zamyšlení nad jmény ulic. *Naše řeč*, ročník 70 (1987), č. 2, s. 88–93.

PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*, Praha: Academia, 2001.

PLESKALOVÁ, J. Podíl pomístních jmen na tvorbě uličních názvů. In: Žigo, P. (ed.), *Onomastika a škola 2 – Urbanonymia. Zborník prednášok z 2. celoštátneho seminára Modra-Piesky 8.–10. októbra 1988*. Bratislava 1988, s. 78–84.

PLESKALOVÁ J. *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: H+H, 1992.

PLESKALOVÁ, J. K problémům onomastické terminologie. In: Z. Hladká – P. Karlík (eds.), *Čeština – univerzália a specifika 2. Sborník konference ve Šlapanicích u Brna 17. – 19. 11. 1999*, Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 41–46.

SAILER, H. *Kapltitz: Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald: von den Anfängen bis zur Vertreibung seiner deutschen Einwohner*, 3., opravené vydání, Salzburg 1997.

SEMOTANOVÁ, E. (ed.). *Historický atlas měst České republiky 20 – Opava*. Praha 2009.

SVOBODA, J. – ŠMILAUER, V. – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – OLIVA, K. –

WITKOWSKI, T. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 1973, roč. 14, č. 1, s. 30–218.

ŠINDELÁŘOVÁ, J. Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In: J. David – M. Čornejová – Harvalík, M. (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastika. IV. česká onomastická konference 15. – 17. září 2009, Ostrava*. Sborník příspěvků, Ostrava – Praha 2009, s. 463–472.

ŠRÁMEK, R. Toponymické modely a toponymický systém. *SaS* 33, 1972, s. 304–318.

ŠRÁMEK, R. Slovtvorný model v české toponymii. *SaS* 37, 1976, s. 112–120.

ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*, Brno: MU, 1999.

ŠRÁMEK, R. K onomastické terminologii, zvláště slovanské (Termíny onymický kontext a onymické pole). *Acta Onomastica*, 49, 2008, č. 1, s. 323–333.

ŠRÁMEK, R. Hovory o propriích a o onomastice. In: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2012, s. 27–34.

ŠTĚPÁN, P. Nová pražská detoponymická urbanonyma. *Acta Onomastica* 53, 2012, s. 295–308.

ŠTĚPÁNEK, M. (ed.). *Malá československá encyklopedie*, 1.– 6. díl, Praha: Academia, 1984–1987.

VESELÝ, J. Města a městečka na Českokrumlovsku v patnáctém století. In: *Českokrumlovsko 1400–1460*. Český Krumlov: Státní okresní archiv, 1997, s. 44–53.

Bakalářské, diplomové, disertační a habilitační práce k tématu:

BALÍNKOVÁ, P. *Urbanonyma v městě Týn nad Vltavou*, nepublikovaná bakalářská práce FF JU, České Budějovice 2012 [cit. 2014-03-25]. Dostupné <http://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>.

DAVID, J. *Vývojové tendence české oikonymie*, nepublikovaná habilitační práce, Brno: FF MU, 2011.

DVOŘÁKOVÁ, J. *Ke studiu poválečného vývoje Kaplicka*, nepublikovaná diplomová práce, Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích 1982.

KUNEŠ, V. *Názvy ulic ve Volyni*, nepublikovaná diplomová práce FF JU, České Budějovice 2013 [cit. 2014-03-25]. Dostupné <http://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>.

KYSELA, T. *Odsun Němců z Kaplicka v roce 1945 a 1946*, nepublikovaná bakalářská práce, Brno: FF MU, 2008. Dostupné na https://is.muni.cz/th/77967/ff_b_a2/Filozoficka_fakulta_Masarykovy_univerzity_v.pdf

NÝDLOVÁ, T. *Urbanonyma v Českých Budějovicích*, nepublikovaná diplomová práce, České Budějovice: PF JU, 2012 [cit. 2013-11-12]. Dostupné <http://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>.

Prameny:

Chronik von Kaplitz: *Gedenkbuch der Stadt Kaplitz*, 1. Band begonnen 1907 von Ignaz Oberparleiter, fortgesetzt ab 1911 von Wenzel Klement, ab 1920 von Hans Waltenberger, der einen 2. Band anlegte; letzte Eintragung am 9. 11. 1939; liegt im Kreisarchiv (Státní okresní archiv) Krummou auf; zitiert unter Chro.

Ignaz Oberparleiter, *Gedenkbuch der Stadt Kaplitz*, Kaplitz 1911 (stimmt mit obigem weitgehend überein).

SOkA Český Krumlov, fond MNV Kaplice – 108, sign. I/1a, zápisy z jednání MSK a MNV 1945–1959; B. Spisy, I. Organizace a správa obce, i. č. 34, karton 1.

Obsah: přejmenování názvů ulic, čtvrtí a veřejných prostranství, změny katastrů, revize místních německých názvů (vyhlášky), přičlenění obce Žďár a Stradov ke katastru

města Kaplice (1947–1948), seznam obcí politického okresu Kaplice (1946), hlášení názvů ulic v Kaplici (1946), přejmenování městského sadu (1946), žádost o přejmenování náměstí (1950), popis obce, osad, místních částí (1959), návrh na městský znak (1947–1949, mapka tištěná (Kaplice a okolí, Jižní Čechy).

SOkA Český Krumlov, Archiv města Kaplice (1381) 1382 – 1945 (1948), inventář O-83, NAD 228, AP 194 /Jolande Minářová, Český Krumlov 1989.

Digitální archiv SOA Třeboň; webová aplikace sloužící ke zpřístupnění digitalizovaných materiálů. Dostupné na <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs>
Kroniky SOkA Český Krumlov; obecní kroniky, Kaplice (1257) 1901–1931, Kaplice (1804) 1932–1939.

Seznam tabulek v textu

Tabulka č. 1: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od 17. do konce 18. století	53
Tabulka č. 2: Zastoupení významových motivací v uličních názvech 19. století.....	57
Tabulka č. 3: Zastoupení význ. motivací v názvech ulic od počát. 20. století do roku 1945	63
Tabulka č. 4: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od r. 1945 do roku 1960	71
Tabulka č. 5: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od 60. let do roku 1989	76
Tabulka č. 6: Zastoupení významových motivací v uličních názvech od roku 1989 do současnosti	77

Seznam příloh:

- Příloha č. 1: Kaplice, celkový pohled od východu; pohlednice z období před r. 1945.
- Příloha č. 2: Kaplice, náměstí; pohlednice z r. 1938, krátce po přejmenování.
- Příloha č. 3: Německá měšťanská škola otevřená v r. 1908; pohlednice z období po roce 1938, kdy škola sloužila jako kasárna wehrmachtu.
- Příloha č. 4: Česká škola otevřená v září 1938; pohlednice z té doby. V první polovině 40. let dvacátého století zde byl lazaret pro německé vojáky.
- Příloha č. 5: Kasárna při silnici do Lince; pohlednice z období před rokem 1945.
- Příloha č. 6: Křižovatka ulic Linecké a Omlenické; pohlednice z období po r. 1938.
- Příloha č. 7: Kaplice z několika zorných úhlů; pohlednice z poloviny 60. let 20. století.
- Příloha č. 8: Kaplice, letecký pohled na historické jádro města s detaily; pohlednice z období po roce 1989.
- Příloha č. 9: Kaplice, Náměstí s radnicí a kašnou; fotografie z roku 2014.
- Příloha č. 10: Kaplice, kaple sv. Josefa a sv. Barbory a hudební škola; fotografie z r. 2014.
- Příloha č. 11: Kaplice, kostel sv. Petra a Pavla, pohled od východu z Novohradské ulice; fotografie z roku 2014.
- Příloha č. 12: Kaplice, kostel sv. Floriána; fotografie z roku 2014.

Poznámka:

- Staré pohlednice města Kaplice (přílohy č. 1–6) jsou ze soukromé sbírky Jaromíra Měšťana, dvě novější pohlednice (přílohy č. 7 a č. 8) zapůjčila Marie Janečková.
- Fotografie současné podoby města jsou z archivu autorů Ing. Stanislava Dvořáka, p. Jaromíra Měšťana a p. Miroslava Štětiny.

Přílohy

Příloha č. 1: Kaplice, celkový pohled od východu; pohlednice z období před r. 1945.

Příloha č. 2: Kaplice, náměstí; pohlednice z r. 1938, krátce po přejmenování.

Příloha č. 3: Německá škola otevřená v r. 1908; pohlednice z období po roce 1938, kdy škola sloužila jako kasárna wehrmachtu.

Příloha č. 4: Česká škola otevřená v září 1938; pohlednice z té doby. V první polovině 40. let dvacátého století zde byl lazaret pro německé vojáky.

Příloha č. 5: Kasárna při silnici do Lince; pohlednice z období před rokem 1945.

Příloha č. 6: Křižovatka ulic Linecké a Omlenické; pohlednice z období po r. 1938.

Příloha č. 7: Kaplice z několika zorných úhlů; pohlednice z poloviny 60. let 20. století.

Příloha č. 8: Kaplice, letecký pohled na historické jádro města s detaily; pohlednice z období po roce 1989.

Příloha č. 9: Kaplice, Náměstí s radnicí a kašnou; fotografie z roku 2014.

Příloha č. 10: Kaplice, kaple sv. Josefa a sv. Barbory a hudební škola; fotografie z roku 2014.

Příloha č. 11: Kaplice, kostel sv. Petra a Pavla, pohled od východu z Novohradské ulice; fotografie z roku 2014.

Příloha č. 12: Kaplice, kostel sv. Floriána; fotografie z roku 2014.

